PRIMERES JORNADES D'HISTÒRIA DE LA PREMSA

Sant Cugat del Vallés

3-5 Abril 1992

Organització:
Societat Catalana de Comunicació

Amb la col·laboració de:
Ajuntament de Sant Cugat del Vallès
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
Centre d'Investigació de la Comunicació
CIRIT
Diputació de Barcelona
Fundació Jaume Bofill
Institut d'Estudis Catalans

DISSENY GRAFIC
JORDI ARTIGAS

g) El preu d'inscripció, que inclou les Actes, és de 4.000 pessetes, que caldrà enviar en xec nominatiu a nom de SOCIETAT CATALANA DE COMUNICACIÓ-JORNADES HISTÒRIA PREMSA. conjuntament amb la butlleta d'inscripció abans del 31 de desembre del 1991. Els socis de la SCC estan exempts del pagament i són participants nats, però han també d'acomplir tota la normativa de les presents bases de participació, inclosa la matriculació.

h) A la segona circular d'indicaran les dades corresponents a l'allotjament, calendari dels actes i també dels actes culturals que se celebraran a l'entorn de les Jornades.

i) Els assistents que ho demanin rebran un certificat d'assistència.

PRIMERES JORNADES D'HISTÒRIA DE LA PREMSA

Catalunya és una de les zones d'Europa amb més rica tradició en el camp periodístic. Publicacions de tot tipus han existit i han informat amb l'òptica del moment. Des de les primeres gasetes als inicis de la impremta fins a les publicacions napoleòniques tot passant per les revistes obreres o artístiques, satíriques o religioses, culturals o literàries, els grans diaris i els setmanaris informatius, la premsa gràfica i la premsa esportiva, el panorama de tres segles i mig de premsa, des d'aquelles primeres **Novas ordinàrias...** o la **Gazeta** també de Jaume Romeu i ambdues del maig del 1641, és multicolor i immens.

Ara, la premsa revaloritza el seu paper, la simple utilització de les capçaleres com a suport per a l'extracció de materials interessants, dóna pas a l'estudi monogràfic d'un títol, d'un sector, d'una impremta, d'un periodista, d'una tendència. En conjunt, la història de la premsa pren ja una considerable volada, seguint les passes de l'escola francesa, que ha efectuat un treball admirable per la densitat i categoria dels seus estudis, tot arribant a establir una gradació de la feina a fer: primer la catalogació i descripció dels nostres fons, saber què ha existit; desconeixem encara la relació íntegra de les publicacions fetes a Catalunya, sovint de moltes no es conserva cap exemplar, no tenim mografies o estudis dels grans periòdics i de les grans revistes, etcètera. Trobem a faltar buidatges dels principals títols que contenen una gran quantitat de documentació. En segon terme l'estudi analític i ideològic de les principals capçaleres, i en tercer rang les síntesis històriques globals, les anàlisis interpretratives, les monografies d'una capçalera. En definitiva, els passos previs per a un treball madur i reeixit. Aquest és el repte actual dels estudis de premsa. Estem a cavall de la primera i la segona etapes amb incursions afortunades a la tercera. Però hi ha encara tants buits...

Certament, estem assistint a una revifada amb l'aparició, lenta però constant, dels censos locals i de diverses monografies. Malauradament, fa força temps que no apareix cap cens sectorial dels grans camps que ha abastat la premsa general barcelonina -ací hem d'aplaudir l'esforç de la col·lecció «Vaixells de paper»-, i hem també de constatar dolguts com encara no tenim el cens global de la premsa en castellà que s'ha fet a Catalunya, i ens cal encara la revisió i actualització dels existents per

BASES DE PARTICIPACIÓ

És voluntat de l'organització que els participants de les **Primeres Jornades d'Història de la Premsa**, que tindran lloc a Sant Cugat del Vallès del 3 al 5 d'abril del 1992, puguin tenir les Actes publicades a l'inici de les Jornades. Amb aquesta finalitat caldra acomplir les següents instruccions.

a) Les comunicacions que es presentin al Congrés tindran una llargada màxima de 15 DIN A-4, a doble espai, gràfics i quadres inclosos.

b) Les notes aniran sempre al final, com també la bibliografia citada. En el text s'utilitzarà el mètode de citar l'autor, any i plana (Ex: Givanel 1933: 44).

c) Caldrà enviar una còpia de la comunicació que es presenti, convenientment corregida en suport paper, i una còpia en un disquet d'ordinador compatible en un dels tractaments de textos habituals (Word Stard, Word Perfect o Word), posant en una etiqueta autor, títol i tractament de text usat. Cas de no enviar-ho en disquet pot fer-se en suport paper DIN A-4, tot i les preferències que tenim pel tractament informàtic.

d) Totes les comunicacions han d'estar en mans de l'organització abans del 31 de desembre del 1991. Les que no hagin arribat en aquesta data, seran acceptades però no se'n podrà garantir la publicació en les Actes si es publiquen -com és la intenció- i es presenten a la inauguració de les Jornades.

e) Totes les persones interessades en participar a les **Primeres Jornades d'Història de la Premsa** s'hauran d'inscriure omplint la butlleta adjunta. Els qui enviïn una comunicació han de comunicar-ne prèviament el títol i enviar-ne un resum d'una plana abans del 31 d'octubre del 1991.

f) Tota la correspondència s'ha d'adreçar a:

Primeres Jornades d'Història de la Premsa
SOCIETAT CATALANA DE COMUNICACIÓ
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Carrer del Carme, 47
08001 Barcelona

la premsa en llengua catalana. Els grans diaris i els grans periodistes tampoc tenen, encara, el seu estudi a fons. Van apareixent tímidament, no obstant, algunes tesis doctorals sobre els nostres periòdics o sobre els nostres periodistes, però gratem només la superfície d'una muntanya que ens sembla immensa.

Per ajudar a cobrir aquests buits, per oferir una plataforma de difusió als estudiosos, per esdevenir una eina d'interrelació entre tots els investigadors que treballem en la recerca hemerogràfica des d'una perspectiva històrica, arxivística, periodística, literària, sociològica, tècnica, ideològica, etcètera, neixen aquestes **Primeres Jornades d'Història de la Premsa,** amb la voluntat de ser un element més de servei per incrementar el nostre coneixement de la premsa, d'una rica tradició de gran categoria, com palesen els nombrosos facsímils que periòdicament apareixen i les constants recerques monogràfiques on els historiadors que en fan ús configuren una enorme possibilitat de treball de gran abast al servei de tota la col·lectivitat

Les **Primeres Jornades d'Història de la Premsa** s'efectuaran a Sant Cugat del Vallès el 3, 4 i 5 d'abril del 1992, i en el decurs de les seves sessions es presentaran les Actes que recolliran les ponències i comunicacions dels estudiosos que hi participen. La secretaria de les Jornades informarà mitjançant la tramesa de circulars dels treballs que hi participen i d'altres dades d'interès. Les comunicacions s'hauran de lliurar abans del 31 de desembre del 1991 per a incloure-les en les Actes que es volen publicar coincidint amb les Jornades.

Talment com la història obrera, monacal, agrària, etcètera, van impulsant recerques i permeten clarificar i penetrar en el coneixement de la nostra història immediata, el major saber sobre la premsa catalana permetrà que nombrosos estudiosos puguin disposar d'un utillatge que serà prou vàlid per a la nostra cultura. En aquest sentit la societat Catalana de Comunicació, societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans, convoca aquestes Primeres Jornades i convida a tots els estudiosos a participar-hi amb l'esperança de contribuir a efectuar una aportació més al coneixement de la nostra realitat històrica passada i present.

JOSEP M. FIGUERES

Secretari de la Societat Catalana de Comunicació i de les **Primeres Jornades d'Història de la Premsa**

Sant Cugat del Vallès, juliol del 1991

BUTLLETA D'INSCRIPCIÓ

PRIMERES JORNADES D'HISTÒRIA DE LA PREMSA

Nom i cognoms

Adreça

Ciutat D.P.

Fax Telèfon

Professió

Presentarà comunicació O Sí O No

Títol

Necessitarà allotjament* O Sí O No

Data Signatura

Inscripcions

- 4.000 pessetes. Inclou també el dossier de documentació i la prevista edició de les Actes.
- Socis de la SCC: drets d'inscripció sense càrrec, però han de formalitzar la inscripció i abonar l'estada.

Estada

*L'estada inclou tots els àpats des del dinar de divendres fins al dinar de diumenge, i inclou el dormir de les nits de divendres i dissabte. Preu: 6.000 pessetes. Acompanyants: 900 pessetes per àpat.

SURRIBAS

Glosas a un folleto catalán de rareza bibliográfica: "Els nostres periòdics", de Josep Surribas i Riera.

por José ALTABELLA, catedrático de Historia del Periodismo Español.

Traemos a estas Jornadas la pequeña aportación, más curiosa que erudita, del recuerdo de un raro opúsculo de Josep Surribas i Riera, titulado "El nostres periódics. Notas crítico bibliogràfiques de periòdics publicats en llengua catalana". Barcelona (s.a.) La Neotipia, 32 páginas, en 8º, como fascículo I, y único publicado, con el precio de 1,25 pts. El pie editorial de la contraportada dice: La Neotipia, Rambla de Catalunya, 116, Barcelona. El sumario de este folleto describe así su contenido: Butlletí Oficial.-Lo Pare Arcàngel.- LoVerdader Català.- El Catalán.- La Violeta de Oro.- Revista de Catalunya.- L´Embustero.- Untros de paper.- L´Xanquet.-Lo gat dels frares.- Lo noy de la mare.- La Rambla.- La Pubilla.- La Barretina.- Lo mestre titas.- Lo Gay Saber.- Lo Somatent.- Las Barras Catalanas.- La Gramalla.- La Campana de Grácia.

En las líneas prliminares de este modesto ensayo su autor alude a dos historiadores clásicos, no catalanes, como son Francisco M. Tubino, con su Historia del Renacimiento literario contemporáneo de Cataluña, Valeares y Valencia, publicado en Madrid en 1880; y el P. Francisco Blanco García, autor de La Literatura en el siglo XIX, tres volúmenes editados en Madrid entre 1909 y 1912. De Tubino tomará algunos datos, como el del discutible Butlletí Oficial, embromada prueba del ingenio de Abdón Terradas, que no resiste el rigor hemerográfico de encabezar un catálogo serio sobre el tema. Surribas i Riera calificará negativamente algunas afirmaciones de los anteriores, no obstante explicarnos que emprende su trabajo "como un entretenimiento de aficionado". Consideración que si entraña un reconocimiento de modestia, también lleva latente una valoración de insobornable justicia. Pues si no, ¿cómo no tuvo noticia de los importantes estudios de Josp Pella y Forgas, de Antoni Elías de Molins, de Joan Givanel y de tantos otros como le precedieron en la preocupación por el tema. Sin embargo, habrá que reconocer en Surribas un espíritu de exaltación catalanista, que impregna reiteradas calificaciones sobre el recuerdo y semblanza de las publicaciones de que se ocupa.

Respecto a la rareza de este folleto del que tratamos está en el hecho

de que apareció impreso en 1916, pero cortada su impresión por la página 32, cuando trataba de la historia de La Campana de Gràcia. Que su autor quiso seguir loa demuestra, unas pruebas de imprenta que poseemos y cuyos datos finales se refieren a acontecimientos que serían comentados en torno al número del 21 de Agosto de 1921

¿Quien fué Josep Surribas i Riera?...No tenemos la menor idea. Unas brizNas desperdigadas nos conducen a pistas con poca consistencia biografica. Parece que en 890 era redactor del semanario barcelonés, La Región Catalana, periódico republicano democrático federal, del cual fué redactor-jfe Conrado Roure. Más tarde volveremos a tener noticias de Surribas, como redactor del semanario El Federalista, en su cuarta época, de 1902, organo semanal que seguía las doctrinas de Pi y Margall. No sabemos ni dónde, ni cuando nació, así como tampoco la fecha de su fallecimiento y el lugar. Estableciendo hipótesis, y partiendo del supuesto de que fuese muy joven redactor de La Región Catalana -pongamos que unos veinte años-, podría haber nacido alrededor de 1870, y por tanto, haber tenido en 1921, cincuenta años; pero, repetimos , son puras inferencias conjeturales. Ignoramos también su profesión, aunque, es posible que encontráramos gratificuante respuesta en la consulta de las publicaciones corporativas de las artes gráficas, por tratarse del oficio más culto de su tiempo; habida cuenta que los semanarios políticos de aquél tiempo no entrañaban profesionalidad periodística.

Y ahora querríamos explicar cómo llegó a nuestras manos este opúsculo, junto a las pruebas de imprenta, numeradas, de las nueve últimas páginas inéditas. Hace varios decenios un buen y antiguo amigo nuestro, el prestigioso crítico literario Rafael Vázquez Zamora publicó en la revista barcelonesa Destino -1 de noviembres de 1958- un artículo dedicado a nuestros estudios e investigaciones periodísticas y hemerográficas, con un talante más generoso que justo, pero que hubo de valernos para conectar con varios estudiosos y coleccionistas catalanes, como Luciana Givanel, Juan Torrent, Juan Alvarez Calvo, y Francisco Millà, intercambiándonos datos, papales y libros.

De Francesc Millà, sobre todo, recibí, presentes importantes, entre otros el folleto de que tratamos. Nuestro amigo fué muchos años tipógrafo de la célebre imprenta La Neotipia, donde se imprimió el folleto de Surribas. Publicó numerosos trabajos sobre su odicio , con solvente magisterio (¿Fué acaso un colega de Surribas en La Neotipia?...Nada nos dijo sobre esto al amigo Millà, a quien, desde estas líne s reiteramos nuestra gratitud, convertida en

emocionado recuerdo.

Por último, queremos dejar constancia del porqué de esta ponencia y del culpable o inductor de su temática. Su propósito no es otros que servir el deseo del secretario de estas Jornadas, mi joven colega José María Figueres, colega nuestro en la docencia de nuestra comñudisciplina.

"LO XANGUET" (1865 - 1874):

Primer almanac humorístic en català

Josep M. Cadena i Catalan
Consell de Cent, 474 bis 5é D
08013 Barcelona
T. 245-59-15

Aquesta ponència obeeix al propòsit de remarcar la importància documental i d'anàlisi que tenen els calendaris i almanacs. Els historiadors de la premsa i aquells investigadors que amb tant d'encert la fan servir per perfilar aspectes de l'acció social, acostumen a negligir, tant entre nosaltres com dins de l'àmbit estatal, el fons de dades i de camins d'investigació que es troben, gairebé verge, a les esmentades publicacions anyals. Tant aquelles publicades independentment com les que són complement de diaris, setmanaris i revistes, ofereixen resums d'urgència, comentaris i visions d'actualitat que permeten entendre la visió que tenien els protagonistes o els testimonis directes de diversos fets d'importància o copçar, en quan les circumstàncies eren adverses, els problemes amb que topaben per a l'expressió lliure de les idees.

Diaris i setmanaris són, al meu entendre, suministradors bàsics i inmediats de dades; almanacs i calendaris són fornidors de reflexions i comentaris amb certa prespectiva històrica.

Per això he centrat aquesta ponència en les publicacions polítiques i, a la vegada, satírico-humorístiques de l'editor Innocenci López Bernagossi i, d'una manera especial, en l'almanac "Lo Xanguet"

Encara que sumen milers les publicacions de tota mena que formen l'esponerosa història de la premsa en català, poques se'n troben, llevat dels diaris, que hagin passat per tantes situacions de convulsió política com l'almanac "Lo Xanguet". ~~Primera per raons cronològiques entre totes les~~ Publicació humorística que és la primera, cronològicament parlant entre les de caracter anyal, va començar a sortir en un temps en que per humor polític tant en castellà com en català representava una heroicitat. Editada per primera vegada en el mes de desembre de 1864, perllongà la seva aparició fins a desembre de 1873, amb un total de nou números perque el darrer cobria dos anys naturals. El periode abraça, com es norma en els almanacs, que miran cap a l'any que comença i no pas cap al que s'acaba, des de 1865 a 1874; es a dir, des dels darrers anys del convuls regnat d'Isabel II fins al final de la I República amb el cop d'estat del general Pavia. Un periode prou llarg i de fort interés per a dedicar especial atenció a les diferentes manifestacions periodístiques que dins del mateix es produïren, però que pel que pertoca a "Lo Xanguet" pertoca només ha estat objecte de breus referències i d'utilització de les il.lustracions sense per la majoria de vegades cap esment de la font.

Cal dir també que "Lo Xanguet" pertany per dret propi al periode fundacional de la premsa humorística en català. Fou el primer almanac satíric en la nostra llengua i figuras com davanter dins de les publicacions de la Llibreria Espanyola de López Bernagossi, fundador de "La Campana de Gràcia" i de "L'Es-

quella de la Torratxa" entre altres setmanaris d'èxit, així com d'una nissaga d'editors. La seva importància rau també en que hi foren redactors "Serafí Pitarra" i altres autors impulsors del teatre català, amb la participació com a dibuixants de Josep Lluis Pellicer i Tomàs Padró, dos dels millors artistes catalans d'aquella època.

Barcelona en el periode 1865-1874

La ciutat de Barcelona tenia l'any 1865, primer de l'almanac "Lo Xanguet", poc més de 192.000 habitants i unes 8.800 cases en el seu estricte terme municipal. Afegits els altres municipis del pla, com el Clot els actuals barris de Gràcia, Sant Gervasi, Les Corts, Sarrià, Sants, Horta, Sant Andreu i Sant Martí no arribaven encara als 300.000 habitants. Era, doncs, una capital relativamente petita, però que l'any 1854 ja havia començat l'enderroc de les seves muralles i es disposava a fer gran vitalitat. El pla Cerdà per a fer l'Eixample, aprovat per Reial Ordre de 7 de juny de 1859, tenia molta oposició però no s'aturava i la societat catalana es trobava en uns moments d'afirmació. Fins la guerra de l'Àfrica havia estat una empresa popular i l'incendi del Liceu (9 d'abril de 1861) havia assumit amb coratge al cap d'un any ja es donaven funcions a la renovada sala. Narcís Monturiol assajava, amb éxit tècnic però sense fortuna política, el seu vaixell submergible "Ictíneo" i els ferrocarrils, motor de progrés en aquell temps, ampliaven línies...

Malauradament, l'any 1865 resulta nefast per a Barcelona. "Lo Xanguet", pensat quan encara duraba l'eufòria, va començar a moure el seu petit cos periodístic quan esclatà una fortíssima crisi industrial, acompanyada per una política espanyola de mà dura. Al govern liberal d'O'Donell, caigut en el mes de setembre de 1864, hi havia de succeir un de presidit pel

general Narváez, duc de València segons la monarquia que va ennoblir-lo i "espadón de Loja" d'acord amb el mal nóm popular. Les seves mesures de govern molestaren als barcelonins que, junt amb la crisi i l'opressió política hagueren de patir un fort còlera arribat de sobte a començaments d'agost. Tothom que pogué fugí de la ciutat, però amb tot l'epidemia provocà 3.765 defuncions.

Narváez havia dimitit a començaments de juny, però O'Donell que recuperà el poder no canvià gens la situació. Per això els progressistes, dirigits per Prim, s'aixecaren el 2 de gener de 1866 a Villarejo i els sargents es pronunciaren a San Gil el 22 de juny del mateix any. Fracassats tots dos intents, la repressió fou molt forta i foren afusellats 66 dels complicats. A Barcelona es declarà l'estat de guerra i diverses personalitats progressistes - entre elles Víctor Balaguer - s'exiliaren per a evitar la presó.

Dimitit O'Donell el 10 de juliol de 1866, tornà Narváez i el 6 d'agost, a l'esplanada de la Ciutadella de Barcelona foren afusellats dos tinents complicats en la sublevació del general Prim. L'onze del mateix mes fou assassinat a l'estació de Martorell el famós "Noi de les Barraquetes", que s'havia distingit com cabdill revolucionari l'any 1856.

Mort Narváez el 23 d'abril de 1868, formà govern Luis González Bravo, però al cap de cinc mesos tota la situació política havia donat un tomb a Espanya. A Barcelona el primer diumenge de maig s'havia celebrat la desena festa dels Jocs Florals des de la seva restauració. Presidits per Víctor Balaguer, tingueren com hostes d'honor Frederic Mistral i altres felibres, així com els poetes castellans Zorrilla, Ruiz Aguilera i Nuñez de Arce. La visita permet que Mistral conegui Verdaguer i digui que serà un segon Virgili.

La famosa revolució de Setembre de 1868, comandada per Prim, Serrano i Topete, obligà a Isabel II a exiliar-se

- després de que el general Pavia fou vençut a la batalla d'Alcolea. A Barcelona es formà la Junta Revolucionaria, Aquesta tingué diverses topades amb el govern provisional de Madrid i amb el mateix Prim, ministre de la Guerra, però aconseguí continuar amb l'enderroc de les muralles, que impedien l'expansió de la ciutat, i començar la destrucció de la Ciutadella, fàbrica militar que era el símbol de de l'opressió exercida pel poder reial sobre Barcelona des de l'11 de setembre de 1714.

Reunides les Corts constituents i aprovada una nova Constitució, sota la regència del general Serrano i amb el general Prim com cap del govern, durant l'any 1869 i gran part de 1870 s'intentà posar ordre al país i cercar un rei per a Espanya. Prim el trobà en la persona d'Amadeu de Saboia, però mentre aquest viatjava cap al seu nou regne, el seu protector moria el 30 de desembre per efecte de les ferides rebudes dies abans en un atemptat contra la seva vida. Eliminat Prim de l'escena política espanyola la situació tornà a complicar-se, malgrat que les mesures de govern i la guerra franco-prusiana havien aixecat un clima de tranquilitat i de prosperitat econòmica facilment detectable a Barcelona.

El regnat d'Amadeu de Saboia començà amb guerra civil promoguda pels carlins i amb un creixent ambient a favor de les idees republicanes. El rei intentà durant els anys 1871 i 1872 aconseguir fòrmules viables per a una monarquia moderna, però cansat pels fracassos polítics renuncià l'11 de febrer de 1873. Immediatament es proclamà la República, nascuda entre grans problemes provocats pels mateixos republicans. I el 3 de gener de 1874, quan encara no havia fet l'any, quedà dissolta pel cop d'Estat del general Pavia.

Aquest fou, explicat d'una manera molt resumida, el període en que va sortir l'almanac "El Xanguet", editat per un entusiasta i destacat republicà barceloní com era Innocenci López i Berganosi.

~~L'editor López~~ L'editor López

Parlem ara de l'editor de "Lo Xanguet"

Nascut a Girona el 28 de desembre de 1829, Innocenci López i Bernagosi era fill de militar. Segons l'extens apunt biogràfic que ~~publicà sobre ell~~ el seu amic de cerca Josep Roca i Roca, director de "La Campana de Gràcia" i de"L'Esquella de la Torratxa", a la batallada 1.375 de "La Campana" (28 de setembre de 1895) amb motiu de la mort, el pare, Miguel López Carrascosa, natural de Villafranca de Alcorón (Cuenca) havia començat com soldat ras i arribà a tinent coronel per mèrits de guerra. Es trobà al siti de Girona a les ordres d'Alvarez de Castro i lluità a Catalunya durant set anys contra les tropes de Napoleó. Fet presoner i portat a França, allí casà amb Joana Bernagosi, filla d'un oficial italià presoner com ell. Tingueren una nombrosa fillada i els varons seguiren la carrera militar. Manuel, el primogènit, morí l'any 1836 lluitant a les ordres d'Espartero i alguns altres es retiraren del servei després d'haver obtingut elevades graduacions.

Innocenci López també sentia predilecció per la carrera de les armes, però finalment va escollir les tasques de llibreter i d'editor, que llavors anaven unides. Realitzà l'aprenentatge a les cases Oliveres i Tasso per acabar establint-se al carrer Ample 26, amb ampliació a la Rambla del Mig 20. En aquest darrer local, situat en els baixos de la fonda i després hotel Oriente, és on funcionà durant molts anys la famosa "Libreria Española", de la que sortiren milers de llibres i números de setmanaris populars.

Les primeres activitats del novell llibreter i editor foren la venda a la menuda a les seves botigues i l'edició de novel.les per entregues. Contractà a l'escriptor Manuel Angelón i obtingué grans éxits de venda amb obres com "Un Corpus de Sangre", "El Pendón de Santa Eulalia", "Treina

años o la vida de un jugador", "Flor de un dia", "!Atrás el extranjero!" i d'altres, totes elles redactades en castellà.

Durant la guerra d'Àfrica de 1859, Innocenci López decidí publicar un periòdic polìtic de caire festiu. Fou "El Cañón rayado", que tenia per objecte mantenir encés l'esperit patriòtic espanyol en la lluita contra el moro. Il.lustraven els números Eusebi Planas i Manuel Moliné i l'èxit aconsellà buscar sempre la col.laboració de bons dibuixants. L'any 1860 edità el setmanari polìtic "El Pájaro Verde" i el 1862 projectà "El Tiburón", almanac que sortí per primera vegada amb l'edició per a 1863 i del que "Lo Xanguet" seria complement en llengua catalana.

Per mitjà de Manuel Angelón Innocenci López conectà amb Frederic Soler i els seus companys de "gatades". D'aquesta manera es vinculà per sempre més a la llengua catalana com editor. Començà editant la col.lecció de "Singlots poètics" amb les obres de més èxit de "Serafí Pitarra": "L'Esquella de la Torratxa", "L'ùltim trencalós", "La butifarra de la llibertat", "Les píldores d'Holloway" i d'altres parodies escèniques del que resultà ésser el màxim promotor del teatre català modern. I continuà amb publicacions periòdiques de tant mèrit com "Un tros de paper", "Lo Noy de la Mare", "La Rambla", "La Pubilla" i els tantes vegades setmanaris esmentats "La Campana de Gràcia" i "L'Esquella de la Torratxa", dos èxits editorials de la Llibreria Española i dues publicacions satìriques que foren les de més llarga durada a Catalunya.

Com fervent republicà que era, Innocenci López participà en moltes conspiracions contra la monarquia d'Isabel II. Lluità al carrer pels seus ideals i patí presó i desterrament a Mallorca, fugint de l'illa d'una forma gairebé novel.lesca. Regidor de l'ajuntament de Barcelona

i també director general de Correus a Cuba durant els periodes de predomini republicà, la seva major glòria és haver estat editor per a amplis pùblics a Catalunya, introduint la lectura de la llengua del país dins de la classe obrera i menestral. El seu fill petit, Antoni López i Benturas, continuà i amplià la seva tasca i el net, Antoni López i Llausàs, fou un gran editor a Barcelona i a les nacions americanes a les que arribà com exiliat a l'acabament de la guerra civil espanyola.

Ramírez, impressor de "Lo Xanguet"

"Lo Xanguet" i altres publicacions periodìstiques d'Innocenci López foren impresses per Narcís Ramírez, industrial de les arts gràfiques que en el darrer terç del segle XIX aconseguí gran anomenada a Barcelona. Gironí com Innocenci López i nat a la capital de l'Onyar, l'any 1838 començà a aprendre l'ofici a l'impremta de Vicenç Oliva. Es traslladà a Barcelona i.com explica Francesc Millà en el seu llibre "L'art de l'impremta a Catalunya", destacà molt aviat per ~~la seva~~ inteligència i temperament actiu. Afavorit per la Loteria amb un premi de 2.000 pessetes, ~~el~~ l'any 1846 invertí aquells ~~els~~ diners en muntar una impremta al primer pis de la casa número 40 del carrer d'Escudellers. Els origens foren modestos, però l'any 1860 ja tenia edifici propi al passatge d'Escudellers número 4. Dos anys després formà societat amb altres i l'"Impremta de Ramírez y Compañía" fou la que, junt amb molts d'altres treballs, realitzà "Lo Xanguet". Ramírez creà una molí paperer a Ribes de Fresser i a la seva mort l'any 1880, les seves empreses tingueren continuació amb la gran empresa "Henrich y Compañia, sucesores de N. Ramírez".

Dels nou números que formen la col.lecció de "Lo Xanguet", sis porten el peu d'impremta de Ramírez, dos (anys 1869 i 1970) no donen cap pista en aquest sentit i un declara haver

estat imprés a l'establiment que la "V.(idua) y F.(illa) de Gaspar" tenien al carrer Ataulf, 14. És el corresponent a l'any 1871 i coincideix al mateix obrador amb altres publicacions d'Innocenci López.

Bon us de la la impressió litogràfica

Descoberta l'any 1798 per Aloys Senefelder, la impressió litogràfica fou introduida a Catalunya el 1806 pel naturalista Carles Gimbernat, que la conegué a Munic. Els seus primers treballs amb el nou procediment foren uns mapes geològics i a continuació edità en castellà el "Manual del soldado español en Alemania" (1807). Antoni Brusi i Mirabent, editor de "Diario de Barcelona", seguí la seva petja i entre els anys 1819-1820 creà un taller de litografia a Barcelona, mentre José Cardaso ho feia a Madrid dins del mateix periode. A continuació vingueren els tallers de Labielle, Vázquez, Estivill, Pigrau, Forasté i el ja esmentat de Narcís Ramírez.

Les edicions de llibres il.lustrats, tant característics de l'època romàntica, prengueren un bon impuls gràcies a la litografia. I també les revistes i publicacions periòdiques, entre les que aviat ocuparen un lloc destacat les de caire humorístic i amb finalitats polítiques. En negre i en color la litografia desvetllà la curiositat del públic lector, donat que fou el procediment més pràctic i ràpid en el seu moment per a recollir gràficament l'actualitat. El dibuix satíric trobà en la pedra litogràfica una base molt ferma per a expandir-se. I encara que els treballs originals s'han perdut pels imperatius de la mateixa tècnica, les col.leccions de les publicacions il.lustrades són testimoni del grau de perfecció aconseguit per artistes com Eusebi Planas, Josep Lluís Pellicer i Tomàs Padró, per a citar només als tres més importants d'aquell moment.

Publicacions remarcables de l'època en que la litografia va fer una gran florida a Catalunya són "El Pájaro Verde" (1860), "El Tiburón" (1863), "La Porra" (1864), "Lo Xanguet" (1864 per a 1865), "Un Tros de Paper" (1865), "Lo Noy de la Mare" (1866), "La Flaca" (1869), "La Madeja Política" (1873) i "El Loro" (1879).

Característiques gràfiques i generals de "Lo Xanguet

Els nou números que edità "Lo Xanguet" sortiren en el format 230 x 151 mm., amb setze pàgines compaginades a dues columnes per regla general, encara que en els dos darres almanacs la composició és a tres columnes. El preu de venda fou "d'un ral per tot arreu" i es mantingué al llarg dels anys. A les portades hi figurà sempre la frase "Val més aquí que a ca'l apotecari". En el primer número el títol, dibuixat a la portada i tipogràfic a la segona pàgina, quedà escrit de la següent manera: " 'L Xanguet"; a partir de l'any 1866 ja quedà relativament normalitzat com "Lo Xanguet". El català dels escrits és el que "ara es parla" que defensaven "Pitarra" i els seus amics i obeeix a unes formes orals i populars, encara que paulatinament avança cap a una normativa.

La contraportada dels almanacs oferia les altres publicacions d'Innocenci López, amb especial incidència en els "Singlots Poètics" de "Pitarra". Quan estudiem cada número en particular ja donarem una relació més puntual.

Un ral no era massa per a una distracció

Comparativament, el preu d'un ral a que es venia "Lo Xanguet" era excessiu per a la classe obrera. Els jornals eren molt baixos, les families modestes no podien dedicar a un almanac els vint-i-cinc cèntims que els hi servien per a comprar pa, llegums i altres queviures de primera necessitat. Però per a altres estaments el preu no era gens alt

si tenim present que es tractava d'una diversió per a persones amb certa cultura i amb curiositat pels fets d'actualitat.

Les obres completes de Jaume Balmes, que llavors editava "Diario de Barcelona", costaven vuit rals el volum en la seva presentació popular o econòmica; un dietari guia de Barcelona es venia a vuit rals relligat a l'holandesa i a dotze rals si es volia en percalina anglesa. Pel que fa als espectacles, els preus diaris per assistir a una funció del Gran Teatre del Liceu eren de 160 rals per llotja del primer pis sense entrades; de 18 rals per butaca de primera classe des de la primera fila fins a la número 17 inclosa; de sis rals per entrada general i de tres rals per a poder accedir al cinqué pis. I dins del ram de les llaminadures, una lliura de dolços podia costar de tres a quatre rals, segons qualitats i prestigi de l'establiment, i una bona ensaimada de Mallorca valia de quatre a sis quartos (l'equivalent a 10 o 15 cèntims).

El pa anava a nou, sis o quatre quartos la lliura, segons fos blanc, mitjà o moré i dues lliures de patates podien valer quinze cèntims. La necessitat i la ignorància de lletra feian que la majoria, analfabeta per no poder accedir a cap mena d'estudi, ignorés la premsa i dediqués els pocs diners que tenia a sobreviure. Per això el preu de les publicacions que volien ésser populars era més alt del que hauria estat amb un públic comprador més ampli. Malgrat tot, les publicacions d'Innocenci López - "Lo Xanguet" entre elles - van rompre cercles d'indiferència i quedaren situades a un nivell més alt. Se venen. Malauradament no es conserva cap document sobre tiratges i vendes, mentre que les afirmacions contemporànies dels editors sobre "gran èxit" i "milers d'exemplars esgotats" han de posar-se en quarentena.

Any I de "Lo Xanguet"

UN RAL PER TOT ARREU.

VAL MES AQUI QUE A CA 'L APUTACARI.

Una visió des de dalt de la bomba

El primer número de "Lo Xanguet"va sortir a Barcelona a mitjans de desembre de 1864, junt amb "El Tiburón". La seva portada representava humorìsticament, sense cap semblança, al dibuixant i a l'autor principal de la publicació. Tots dos es presentaven -l'artista ben agafat a la seva llapidera i l'escriptor donant barretada al pùblic - dalt de l'esfera d'un globus o bomba, enginy aeroestàtic molt popular llavors a Barcelona per les nombroses ascensions pùbliques que s'havien fet. A la part inferior hi figurava una interpretació de Barcelona amb Montjuïc i les torres de les principals esglèsies. A mig aire es troben el sol i la lluna, tot riallers, i els textos que figuraven dins del dibuix litografiat feren textualment "'L Xanguet o sia Almanach per l'any 1865, enjiponat per Serafí Pitarra y altres; ilustrat per un xicot qu'anat a Llotja; I. Lopas, editó; Barcelona." I dalt de tot, posava amb lletra d'impremta, "Un ral per tot arreu" mentre que a baix figurava l'expressió "Val més aquí que a ca'l aputacari."

Obrint la segona pàgina i a tot l'ample que donava la caixa, es concretaven més les explicacions al pùblic en relació amb els autors de l'almanac, encara que utilitzant pseudònims que al transcriure el text completaren sempre que pugui, amb els noms reals posats entre parèntesis. La declaració deia : " 'L Xanguet, / ó sia 'l-manach de l'any 1865, il-lustrat per un/xicot que ha anat á Llotja, que 's diu Grabiel Nyapus (Josep Lluís Pellicer) y enjiponat en catalá del que ara 's parla / per D. Pio Xanfrá (?), D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D. Geroni Tafanell (Josep M. Arnau), D. Roch Titella (?), D. Salvador Romagosa (?), D. Serafí Pitarra (Frederic Soler) y altres que 's callèn

per no ferir susceptibilitats".

Els que es "callen", figuren al peu de versos epigramàtics o de textos humorístics amb els pseudònims "Pau Sigrons" (?), "Robert Sanall" (Albert Llanas), "Un d'Agramunt" (?), "L'Inglés" (Francesc Pons) i "Hermógenes Tremendo" (?). Tots els pseudònims no identificats podrien atribuir-se a Frederic Soler i Conrad Roure, donat que són circumstancials i no tornaren a apareixer al llarg de la vida de l'almanac, però cal fugir de les suposicions que poden conduïr a error. En anys posteriors també sortiren pseudònims no identificables i també els esmentarem sense cap atribució. Encara que molt extesa, la costum que en aquells temps tenien els redactors principals de les publicacions d'amagar la seva personalitat sota diferentes signatures, obligats com es trobaven a omplir espais reservats en principi a col.laboradors que no complien, no permet mai transformar en afirmacions de les suposicions.

Un advertiment, titulat "Advertència" i signat per "Serafí Pitarra" explicava en vers que "Lo Xanget" no volia mai agraviar a ningú i que "Pitarra" només responia del que era seu, ja que a l'almanac "sols és responsable cada u del que ell firma". I a continuació, omplint el que queda de la segona pàgina i tota la tres, publica el "Judici de l'any", fet en vers per "Serafí Pitarra". En el mateix fera repàs de l'actualitat internacional, així com dels temes d'Espanya i de Catalunya. A la pàgina quatre hi figurava el calendari de l'any, amb el principal sant de cada dia, redactar "en castellà a fi de que l'entenguin els castellans que no saben català i els catalans que saben castellà". Per tarrodonir la pàgina Una mà amb penellons és qualificada com el millor termòmetre i un peu amb ulls de poll es presentat com el millor baròmetre ~~en dos dibuixos amb rodolins que tanquen la pàgina.~~

A la pàgina cinc s'hi publiquen dibuixos amb quartetes humorìstiques sobre l'absolutisme, el moderantisme, el progressisme i la democracia. La pàgina sis s'omplé amb acudits i epigrames i la set fou dedicada a fer el judici de la premsa del moment, amb dibuixos i quartetes sobre "Diario de Barcelona", "El Telégrafo", "La Corona","El Lloyd"y"El Comercio","La Vívora", "El Diablo" y "Lo Nunci" i "La Gaceta Universal". A les pàgines centrals, hi ha "Celebritats contemporaneas", caricatures fetes per "Nyapus" sobre personatges populars a Barcelona. Josep Lluis Pellicer - anomenat "Nyapus" pels seus amics,des de que en una comedia de sala i alcova interpretà el paper d'un diable que portava aquell nom - encertà a definir uns tipus com "Rotschil", revenedor d'entrades del Liceu, o l'alguatzil Morros, cofat amb llardós barret de copa alta i mal girbat en el vestir. Junt amb ells retratà amb encert humorìstic a altres personatges del carrer, ben coneguts dels ciutadans barcelonins, com Saint Remy, Cicerón, Montes, Huzzaeta, Garcia, Cupido, Crispino i la comare i els gegants de la ciutat, l'hereu i la pubilla.

A la pàgina deu hi figuren el mals tocs de la campana Eulàlia de la catedral i una col.laboració d'Albert Llanas, junt amb altres de menys entitat. És molt curiós l'escrit de Llanas, doncs es tracta de la després molt coneguda "Carta que D. Robert Sanall ha escrit a D. Serafí Pitarra per probar la riquesa de la llengua." És aquell text, amb un conjunt de frases fetes, que comença: "Amic Pitarra, per arribar a ésser un home com cal, és menester anar sempre amb peus de plom, anar tocat i posat, fer totes les coses amb mónita...

Dos dibuixos sobre les dides de la plaça Reial i dos més relatius als almogavers moderns omplen, amb el com-

plement de dos epigrames, la pàgina onze. Els dibuixos caricaturitzaren a les persones d'edat que prenien el sol a migdia i a la dida i al soldat que per la tarda festejaven a la plaça Reial, llavors la més notable de Barcelona; així com retrataren en clau d'humor als veterans de l'any vuit i als que havien participat en els fets de la Satalia.

Dels textos i de la caricatura que figuren a la pàgina 12 encara ara és interessant l'article "La llengua catalana", signat per "Serafí Pitarra" i que juga amb l'eufonia de certes paraules catalanes per a concluir que la nostra llengua és mare de la majoria de les que es parlen al món.

Les pàgines 13, 14 i 15 foren dedicades a temes d'actualitat molt local i a fer esment, amb molta cura de no caure en perills de sanció, a la situació política del moment. I a la pàgina setze i última la Llibreria Española d'Innocent López - possiblement representat sota una carota que sembla de Carnaval - anuncià els "Singlots poètics" de"Pitarra" i la sortida de "El Tiburón". Cada "singlot" val un ral; el mateix preu dels almanacs.

Josep Lluís Pellicer, "Nyapus", el xicot que havia anat a Llotja com ell mateix declara, només il.lustrà a "Lo Xanguet" en aquest primer número. Els dels següents anys foren dibuixats per Tomàs Padró.

Any II de "Lo Xenguet"

VAL MES AQUÍ QUE Á CA 'L APUTECARI.

Un llibreter que no dona abast a vendre almanacs

La portada del segon número de "Lo Xanguet", almanac per a l'any 1866, representa al seu editor, el llibreter Innocenci López, multiplicant-se de mans i braços per a poder servir tots els exemplars que li exigeix el públic. A banda i banda de la porta del seu establiment figuren uns cartells amb les inscripcions "Escrit per D. Pau Bunyegas, D. Serafí Pitarra y altres, altres" i "Il.lustrat per T. Padró. En primer terme es troben dues bugaderes - una prima i l'altra grassa - que porten un cistell per a la roba bruta que van de rentar. És possible que el dibuixant vulgui insinuar que l'almanac tindria molts drapets al sol. Sota el dibuix hi hava la frase ja coneguda de "Val més aquí que a ca 'l aputecari". A la part de dalt, una mica perduts, figuren el preu ("A ral") i la referència d'"Any 2".

"Lo Xanguet" en la seva segona sortida és anunciat pel seu editor a "El Tiburón", com ja havia fet, i al setmanari "Un tros de paper", que des del 16 d'abril de 1865 publicava amb èxit. L'anunci sortí als números 30, 31 i 32, corresponents als dies 10, 17 i 24 de desembre de 1865, respectivament. Fou sempre el mateix i figurà al final dels números, a la tercera columna de la quarta pàgina.

Els crèdits de la segona pàgina declaren: "Lo Xanguet, / almanach pel any 1866, il-lustrat per / T. Padró y escrit en catalá, del que entenen los catalans, per D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D. Serafí Pitarra (Frederic Soler), D. Bonaventura Gatell (Eduard Aulés), D. Joseph Serra (Josep Feliu i Codina), L'Inglés (Francesc Pons), Blay Márfegas (Eduard Vidal i Valenciano), Roch Pastrana (?) y alguns altras que no volen ser coneguts."

Els altres que "no volen ser coneguts" signen amb els pseudò-

ANUNCI.

LO XANGUET.

ALMANACH PER 1866.

IL-LUSTRAT PER T. PADRÓ

Y ESCRIT PER

BUNYEGAS, PITARRA, GATELL

y altres que no volen ser coneguts.

Conté multitud de dibuixos y caricaturas xistosas y composicions, que fan esquinsarse de riurer.

TOT AIXÓ PER ¡¡¡ **UN RAL** !!!

¡Cómprinne!

Anunci publicat al número 30, de 10 de desembre de 1865, del setmanari "Un Tros de Paper".

nims "Martí Costa" (?) i "Un mantenedor de galls" (?) i "Un que ho escoltaba" (possiblement l'empresari teatral Jaume Piquet, donat que feia servir en altres publicacions el pseudònim "Un que ho va veure").

La direcció de "Lo Xanguet" passà en aquest segon número a mans de Conrad Roure, que fins al final de la publicació és el responsable de la mateixa. A ell correspon el judici en vers de l'any 1865, que qualificà de funest pel còlera que va fer estralls entre els barcelonins. Pel que fa a 1866 anuncià, entre altres coses, que "Los gobernants serán bons / pera los seus partidaris, / pero pera 'ls seus contraris, /més dolents que llams i trons."

El judici de l'any omple la segona pàgina i el primer terç de la tercera, completant-se aquesta amb el calendari, que ja porta els sants en català i que no fa cap comentari en relació al que es deia l'any anterior sobre la qüestió. A la pàgina quatre hi ha una "Lletreta" imitant a Quevedo, que signa el desconegut "Roch Pastrana"; "Mărfagas" i "Bunyegas" presenten una "Galeria de Celebritats", en la que recullen els motius i mal noms que reben diversos personatges del carrer; y "Bonaventura Gatell" hi publica dos epigrames. A la pàgina cinc Tomàs Padró hi dibuixa humorísticament les quatre estacions; a la sis hi ha versos humorístics i a la set el dibuixant hi representa quatre menes d'estudiants; a les centrals, vuit i nou, Padró hi ofereix a personatges barcelonins del moment; a la deu hi ha més versos humorístics i a la número onze l'il.lustrador dona una ullada amb sis dibuixos a l'any anterior, destacant la presència del còlera. A la dotze i a la tretze segueixen les notes gràfiques, entre les que destaca la voluntat barcelonina de tirar a terra la Ciutadella. També hi ha versos satírics, entre els que figura un suposat diàleg entre "Serafí Pitarra" i "Pau Bunyegas" sobre el dolor que va produir a la seva família la mort del gos, anomenat "Orlando Furioso", víctima del còlera.

"Pau Bunyegas"

A la pàgina catorze/escriu sobre les modes que van veure's a Barcelona durant 1865 i a la quize s'anuncien "El Tiburón" i "Un Tros de Paper", [illegible] pàgina/un jeroglific humorìstic. El número es tanca amb un anunci artìstic de les obres editades per López i que es venen a la Llibreria Española.

Any III de "Lo Xanguet"

I. LOPEZ, EDITOR.—Barcelona.

Carrer Ample, 26 Rambla del Mitx, 20

VAL MES AQUÍ QUE Á CAL APOTECARI.

"Un "Xanguet" per a "Lo Noy de la Mare"

Per a promocionar la difussió de "Lo Noy de la Mare", López i Bernagosi editava des del 10 de juny de 1866 sota la direcció de Conrad Roure i amb Tomàs Padró com dibuixant, d'aquesta manera resolia un enfrontament intern a "Un Tros de Paper", periòdic que publicà el seu darrer número el 16 de setembre d'aquell mateix any. "Lo Xanguet" per a 1867, A la portada del número 25 de "Lo Noy de la Mare" (25 de novembre) i com informació més destacada s'anuncià la publicació de l'almanac amb l'advertiment de que els suscriptors del setmanari el rebien com obsequi, impréss en paper especial. Es feia l'advertiment de que els nous suscriptors serien obsequiats de la mateixa manera si l'abonament era per un trimestre, doncs per a un periode més curt els editors hi perdrien -perien- "bous i esquelles". I era veritat, doncs cada número valia quatre quartos, la suscripció a Barcelona, portada a casa, era de sis rals el trimestre i el mateix preu regia per a fora de la ciutat, franc de ports.

Al mateix número 25 de "Lo Noy de la Mare" tota una pàgina oferia el dibuix de portada i uns comentaris humorístic il.lustrats sobre les quatre estacions de l'any per a captar més l'atenció del lector. I en el número 26, del 2 de desembre, sortiren publicats un diàlegs i un jeroglífic que tenien el mateix afany estimulador. Malauradament "Lo Xanguet", encara que anés de regal, no va aturar la caiguda de "Lo Noy de la Mare". Aquest, encara que semblava segur dins del caminador i la gorra de cop que li havia posat Tomàs Padró per a representar-lo a la capçalera, va morir amb el número 33, de 20 de gener de 1867.

La portada de "Lo Xanguet" representa un pescador a

ANUNCI, REGALO Y AVÍS.

A ral. LO XANGUET. A ral.

Almanach pel any 1867, il-lustrat ab mes de 50 DIBCJOS per T. PADRÓ, y escrit per Bunyegas, Pitarra, Márfagas, Serra y alguns mes pel estil. ¡Hey, tocant á la brometa!

Setse planas, en las que hi ha *teca* per un tomo regularet, se dónan per *Un vintidós*.

Ja no tenim que dilshi mes, sino que 'l trobarán en las llibrerías de I. Lopez, y en las demés de Barcelona.

Anem á la *segona part*.

Pels nostres suscriptors hem fet una tirada de *Lo Xanguet* ab paper especial, que 'l rebrán com á REGALO ab lo número present. Al nostre enténdrer, té d' agradárloshi.

Als que se suscriguian ara, també se 'ls donará aquet *regalo*, mentres la suscripció siguia pel *trimestre* vinent, donchs d' altra manera nosaltres hi perderiam bous y esquellas.

Text publicat a primera pàgina del número 25 de "Lo Noy de la Mare", del 25 de novembre de 1866.

la platja de Montjuïc, que crida una bona pesada del xanguet que omple la gran senalla que te als peus. Al fons, uns companys seus sirgan per a portar la barca a la riba i deixar-la varada. El preu ("A ral"), l'any d'edició (III) i l'habitual frase sobre l'apotecari, junt amb el nom de l'editor i les adreces dels seus establiments/arrodeneixen la pàgina.

El text explicatiu que obre la segona pàgina diu el següent: "Lo Xanguet, / almanach per l'any 1867, il·lustrat/ per T. Padró y escrit en catalá del que entenen los catalans, per D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D. Serafí Pitarra (Frederic Soler), D. Blay Márfagas (Eduard Vidal i Valencianp), D. Joseph Serra (Josep Feliu i Codina) y altres dons, que / més s'estimarien tenir din."

Els altres "dons" sense "din" són "Pera Pera" (?) i "Sebastià Llopis" (?), que publiquen uns versos humorístics de circumstàncies.

Una novetat de l'almanac per a 1867, que serà continuada, és que els mesos de l'any es donen un per pàgina, encapaçalant les mateixes amb la relació dels dies amb el seu sant a una banda, un comentari en vers a l'altra i un dibuix al·lusiu al mig. D'aquesta manera la publicació guanya importància com almanac, que pot ésser d'utilitat als seus compradors durant tot l'any.

Sota un dibuix en el que es veu al Temps amb la seva dalla al braç, observant el crani de l'any nou que arriba, representat per un nen dins d'una caminadora, "Pau Bunyegas" fa el "Judici frenológich del any". La frenologia, sistema ideològic iniciat per Franz Joseph Gall i divulgat a Catalunya per Marià Cubí, s'havia posat de moda i es parlava molt d'ella, amb certa ironia en els sectors científics. Roure s'ho pren a broma i versifica sobre unes suposades protuberàncies craneals que, per exemple, es diuen "Pluji-

Los aucells volan,
Volan y cantan;
Brillan las téndras,
Las téndras plantas.
La *Primavera*
¡Qué n' es de maca!
En lo mòn, l' home
També la passa.
Ama... y la feyna
Ya tè acabada.

TARDOR.

Las fullas grogas,
Grogas ne cauhen;
Lo cel en plujas,
Pluijas esclata,
La *Tardor* llensa,
Llensa las galas.
En lo mòn, l' home
També la passa.
Lo sol va á péndrer,
Que poch l' escalfa.

LO XANGUET
ALMANACH PER L'ANY
A
RAL
1867
ANY

Lo sol calenta,
Calenta y daura;
Fruitas ne dónan,
Dónan los arbres.
L' *Estiu* n' ostenta,
N' ostenta galas.
En lo mòn, l' home
També lo passa.
Los fruits que dòna
Son, la canalla.

IVERN.

Lo sol ne sembla,
Sembla mortalla
Que lò mòn porta,
Porta posada.
L' *Ivern* ne queda
Sens sol que escalfi:
En lo mòn, l' home
També lo passa.
En brasers busca,
Lo que al sol manca

PAU BUNY

il-lustració d' aquet número com ostr l XANGUET pels no ian crip qu qu són rebe uv alr ch, à r

SÍMILS D' ALMANACHS.

¿En qué se sembla *Lo Xanguet* á un cordó de cotilla?
—En que tè caps.
¿En qué se sembla *Lo Xanguet* á un sabi?
—En que tè judici.
¿En qué se sembla un almanach al cel?
—En que hi han Sants.
¿En qué se sembla l' any al caldo?
—En que hi han llunas.

GEROGLIFICH.

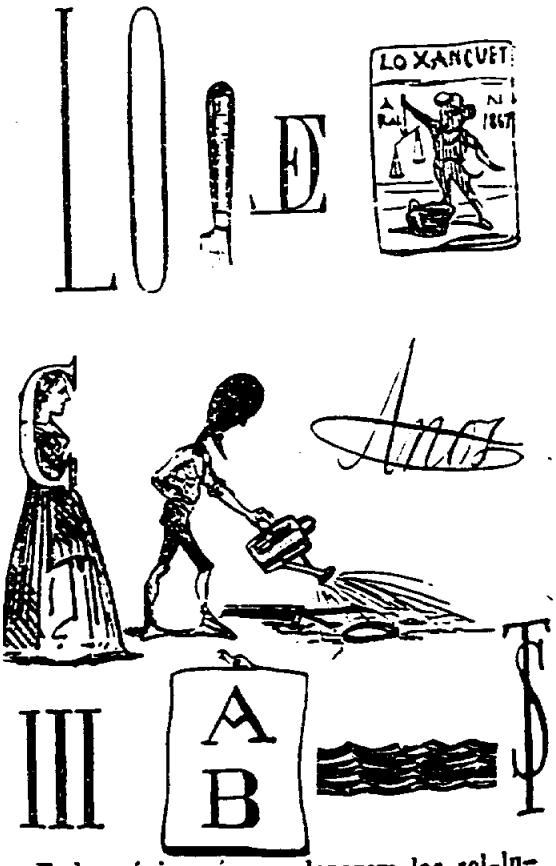

En lo próxim número donarem las sol-lucions.

Diàleg humorístic i geroglífic publicats en el número 26 de "Lo Noy de la Mare", del 2 de desembre de 1866. La solució és: "Lo almanach del Xanguet se dòna com á regalo á nostres abonats"

tat" i "Sequedat", que si una "massa 's desarrolla / l'altre quedarà en derrera."

A la segona, tercera i quarta pàgina es publiquen textos i versos d'entretenimment i a la cinquena surten els dibuixos i els versets sobre les quatre estacions que havien anat de propaganda a "Lo Noy de la Mare". A les pàgines sisena i setena hi hauria una composició poètica de "Joseph Serra" (Josep Feliu i Codina) en la que parla la Fama, la qual es queixa de la poca feina que te en una societat en la que tothom "per ferse célebre / ne te prou amb ell mateix..."

Les pàgines centrals, junt amb els corresponents mesos de l'any porten un conjunt de dibuixos amb els que s'explica humorísticament la distribució d'una casa de l'Eixample. A continuació venen unes pàgines amb més versos d'humor i dibuixos, per a tancar el número a la pàgina quinze amb una sèrie dibuixada de "Caps notables de Barcelona", que son la fonda Cap de Creus, el cap del riu, el cap del rei Moro al carrer de la ciutat, el cap de moro que hi havia sota l'orgue de la Seu, el cap de la carassa, el cap de sant Llorenç al carrer de la Tapineria i el cap del moll. A la pàgina del darrera l'editor anuncia les obres de "Pitarra" i d'altres autors, "El Tiburón" i "Lo Noy de la Mare", "El Mundo riendo" (obra de Robert Robert amb dibuixos de Tomàs Padró) i altres llibres o productes que ven a les seves llibreríes.

Any IV de "Lo Xanguet"

I. LOPEZ, EDITOR.—Barcelona.

Carrer Ample, 26. ¡UN RAL! Rambla del Mitj, 20

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI.

El "Teatre Català" i "Lo Xanguet"

A las pàgines centrals de l'almanac "Lo Xanguet" per a l'any 1868 es va publicar una caricatura molt famosa: aquella que segons molts descriu els origens del teatre català modern i que en realitat Tomàs Padró va fer per a descriure, caricaturalitzant-la, una situació molt concreta de l'escena catalana.

Diguem però abans, per a seguir el mètode, que l'almanac "Lo Xanguet" per a 1868 fou anunciat, com era norma de l'editor, a les publicacions d'Innocenci López, de les que en aquell moment la més coneguda era l'almanac "El Tiburón", que tenia publicació gairebé simultanea.

La portada representa un estiuenc pescador de canya, que amb un xanguet penjat de l'ham fa la figuereta a un conjunt de ciutadans. Les habituals referències a l'editor, al preu i a l'apotecari, junt amb la referència de que és el quart any d'edició, acaben d'omplir la primera pàgina.

Encapçalament de la segona diu: "Lo Xanguet, / Almanach per l'any 1868, / Il-lustrat per T, Padró./ y pescat per D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), ajudantli á tirar l'art D. Serafí Pitarra (Frederic Soler), D. Blay Márfagas (Eduard Vidal i Valenciano), Antonet Serra (Antoni Feliu i Codina), Lluiset (?), Francesch Pous (?), Felip Casals (?) y altres que van en busca d'ocas, no mes que per tenir plomas per escriurer CLA y CATALÁ"

Els altres que van "en busca d'oques" son "Gil March" "J. Batllori", "Silvestre Molins", "Pere Roig" i "Lluch Mirons", tots ells pseudònims encara no identificats.

"Pau Bunyegas" considera en el judici de l'any que 1868 es l'any regit per Mercuri, Déu dels negocis, donat que la situació de l'economia espanyola és dificil, s'escapoleix de tractar temes polítics.

Des de la pàgina tres a la set els textos i els dibuixos ironitzen sobre temes de poca trascendència, però a les pàgines centrals tot canvia. Possiblement per atzar, però captant l'ambient d'exaltació teatral que existia entre els seus companys i amics, Tomàs Padró realitza una de les seves caricatures més trascendents.

La caricatura, titulada "Teatro Catalá" és tota una escena en la que "Serafí Pitarra", assistit pels seus amics, sembla intenta alimentar al teatre català. Ell és presentat com una dida i el suposadament genèric teatre com un nen amb gorra de cop, imatge molt habitual en el dibuixant. Els altres components de la caricatura es troben pendents de l'infant, que sembla necessitar tota mena d'ajuts.

El dibuix porta un peu que textualment diu: "Está bon xich malaltó, / lo Teatro Catalá./ La seva dida, en PITARRA,/ fa per ell tot lo que hi sap, / tot ho proba, fins li dona / un glopet de castellá / per véurer si 'l nen, "las modas"/ podrá seguir alguns anys;/ diu en BUNYEGAS, que 'l polsa,/ que té "la vida al encant"/ "Tal hi va que no s'ho creu!",/ respon en EDUART VIDAL, / y ofereix los séus serveys/ d'hermano, per si decás; / !ja no pot dir "Setze jutges!",/ en ANGELON va esclamant:/ si "las ametllas d'Arenys" / li agradan, crida en ARNAU, / n'hi porto una paperina/ que són d'alló que no hi ha;/ "la malvasia de Sitjes",/ contesta en PACO VIDAL, / té d'ésser lo seu remey, / y una ampolla n 'hi he portat; / ca, anyadeix en CAMPRODON,/ vinga caldo y vingan talls,/ de la "Teta gallinaire"/ las gallinas aquí van; / no, lo millor són joguinas,/ diu en FERRER, y aquí hi ha / "Las reliquias d'una mare",/ ab que 'l nen podrá jugar; / y mentres que oferiments / cada hu fa pel séu costat,/ trist, "La copa del dolor" / está apurant en Campmany".

Els versos humorístics descriuen una situació real i per això, a més de la reproducció del dibuix acompanyo el dibuix hi vaig caracteritzar els reputats escriptors

un esquema en el que els personatges esmentats i d'altres elements reben uns números que segueixen l'ordre lògic de la composición. D'acord amb els números identificaré a tots els participants en l'escena.

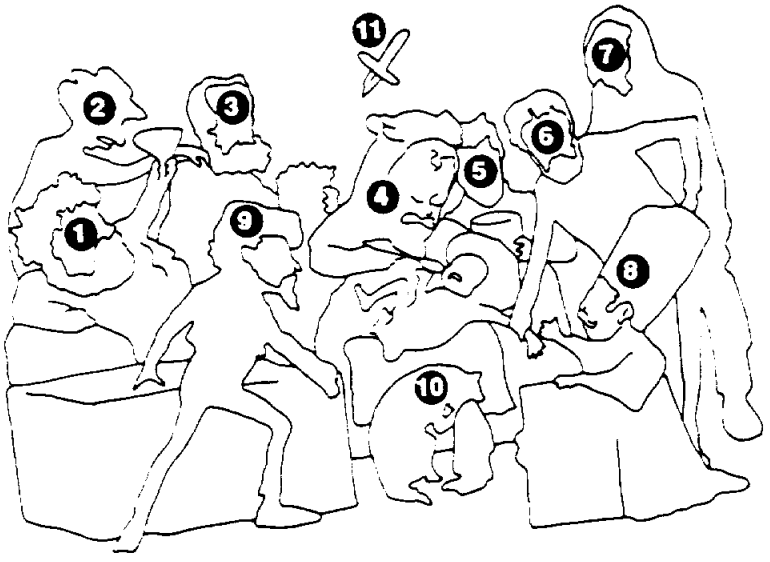

1.- Narcís Campmany i Pahissa.- (Barcelona, 1837-1886) Autor de teatre popular, que va tenir èxits amb "Pensa mal i no erraràs" (1865), "La copa del dolor (1866) esmentada a la caricatura, "Si m'embrutes t'enmascaro" (1866) i d'altres. Amb l'opereta "De la terra al sol", escrita en col.laboració amb Joan Molas i Casas i amb música del mestre Manén, va obtenir un gran èxit de públic l'any 1879.

2.- Antoni Ferrer i Codina.- (Barcelona, 1838-1905). Periodista i autor teatral. En el camp escènic fou molt aplaudit amb obres com "Les reliquies d'una mare", esmentada a la caricatura, i "Un manresà de l'any vint". Estrenà anys després diversos vodevils i amb motiu de "La Suripanta" fou acusat de plagi.

3.- Josep M. Arnau i Pascual.- (Arenys de Mar, 1832-1913) Primer va escriure teatre en castellà i des de 1864 ho va fer en català amb comèdies d'éxit com "La Pubilla del Vallès" (1865), "La mitja taronja", "Les

anetlles d'Arenys" (a la caricatura en porta una bossa plena, amb un rétol que és el títol de l'obra), "Les pubilles i els hereus" i d'altres.

4.-Frederic Soler i Humbert (Barcelona, 1839-1895). És prou coneguda l'obra de Frederic Soler "Pitarra" que en un treball com aquest hem d'estalviar-nos tota relació d'obres i fets perque sempre quedariem curts. En relació amb el dibuix és ben clar que Tomàs Padró el presenta com figura central de la composició. Inspirador, promotor i principal motor de l'empresa anomenada "Teatro Català", fa de dida d'un noi que no es troba massa fi. Amb una cullera li dona brou, suposadament de gallina, per a alimentar-lo. Al davantal porta escrits els títols de tres obres seves que tenien molt d'èxit. Encara que no es veuen totes les lletres és possible identificar els noms de "L'Esquella de la Torratxa", "El punt de les dones" i "Les joies de la Roser".

5.-Eduard Vidal i Valenciano.- (Vilafranca del Penedès, 1838 - Barcelona, 1899). Escriptor i polìtic. Durant set anys representà a les Corts espanyoles com diputat del districte de Vilafranca. També cooperà a les campanyes proteccionistes. Donades les seves llargues estades a Madrid, el caricaturista el considera ben proveït d'elixir castellà en les arts teatrals i sembla indicar que, si és necessari que el nen malaltó el prengui per a guarir-se, estan disposats a donar-li uns glopets. Entre les seves obres teatrals més conegudes es troben "Tal faràs, tal trobaràs" i "Tants caps, tants barrets".

6.-Conrad Roure i Bofill.- (Barcelona, 1841-1928). Encara que polzi al nen amb posat de metge, fou advocat i periodista. Els seus amics li atribuïen bon ull clínic per a diagnosticar quan les situacions eren complicades i tenien confiança en els seus remeis per a les empreses

periodìstiques que es deixaven sota la seva direcció. Com autor teatral ja havia estrenat, entre altres, les comèdies "Una noia és per a un rei" i "La vida a l'encant"; potser el títol d'aquesta obra va portar Padró a fer-lo figurar com metge en el dibuix.

7.- Francesc de Sales Vidal i Torrent.- (Vilanova i La Geltrú, 1819 - 1878). Autor de diverses obres teatrals, la seva producció més aplaudida fou "La malvasia de Sitges (1866). És representat amb barretina i amb una ampolla a la mà, que porta com etiqueta el títol de la seva comèdia. També calça espardenyes per així destacar que ve de pagés.

8.- Manuel Angelón i Broquetas.- (Lleida, 1831 - Barcelona, 1889). Escriptor i advocat. Autor d'obres històriques editades en fulletó i de drames. Les seves obres teatrals de més éxit foren el drama "La Verge de les Mercés" (1856) i la sarsuela bilingüe "Setze jutges" (1858). L'ex-vot i el 16 que porta sobre la seva toga d'advocat (o de jutge)fan al.lusió clara a les seves produccions teatrals.

9.- Francesc Camprodón i Lafont.- (Vic, 1816 - L'Havana, 1870). Confinat un temps a Cadis per les seves idees liberals, mantingué molta relacions amb els ambients d'escriptors en llengua castellana. A Madrid, l'any 1851, estrenà amb molt d'èxit el drama "Flor de un dia". Dins del teatre català les seves obres més famoses foren "La Teta gallinaire" (1866) i "La tornada d'En Titó" (1867). El dibuixant el presenta vestit de pagés, amb les quatre barres a l'esquena i el títol d'una de les seves obres escrit al cul de les calces. La gran gàbia en que porta les gallines (les de la "Teta gallinaire") i el gest decidit venen a dir que està disposat a fer-ho tot per a salvar al malaltó "Teatro

Catalá". A la gàbia figura el número 300; possiblement fa referència a les representacions aconseguides per "La Teta gallinaire".

10.- També hi ha un gat que plora i s'aixuga les llàgrimes amb un mocador a quadres. No es gat que és gata. Representa la societat "La Gata", creada l'any 1864 per a representar les "gatades" de "Pitarra" i dels seus companys. Disolta l'abril de 1866 per a crear "Teatro Català", lamenta l'estat en que es troba el petitó.

11.- També, clavat a la bandera catalana que figura al fons, ni un punyal que produeix una fonda ferida al "Teatro Catalá". Al pom hi és escrit el nom "Serra". D'aquesta manera, entre humorìstica i dolguda, es fera referència a Josep Feliu i Codina (Barcelona, 1845 - Madrid, 1907), que a "Lo Xanguet" i a altres publicacions signava "Joseph Serra". Autor d'èxit en català, amb obres com "Un mosquet d'abre", "La filla del marxant" i "Cofis-i-mofis", portà una carrera administrativa al servei de l'Estat que l'obligà a deixar Catalunya. Secretari dels governs civils de Barcelona i Cuenca, residí a Madrid gran part de la seva vida. La seva producció en castellà fou extensa i amb el llibret de "La Dolores", sarsuela de Tomás Bretón, aconseguí molta popularitat.

Explicat el dibuix amb els personatges que el composen, queda ben clar que Tomàs Padró i "Lo Xanguet" no volgueren donar fe del dificil neixement del teatre català en general sino de les dificultats per les que passava l'empresa del "Teatro Català". Frederic Soler i els seus companys sabien molt bé que no havien fundat el teatre català, que ja existia en la seva concepció moderna quan tots ells van començar a escriure per a l'escena. La interpretació globalitzadora va nèixer després, al disposar-se de prou pres-

pectiva per a veure que, malgrat no ésser els primers, tots ells i especialment Frederic Soler havien donat un definitiu impuls al teatre en llengua catalana. En aquest sentit és que cal entendre el concepte de "fundador".

La societat "La Gata" quedà formada l'any 1864 donat l'èxit que va tenir "L'Esquella de la Torratxa", parodia escrita per "Pitarra" sobre "La Campana de la Almudaina" de Palou i Coll. Representada primer al teatre Odeón per la societat "Melpómene" va passar a ésser la base de un repertori de teatre festiu que, sota contracte, Frederic Soler pactà amb l'empresari Joaquim Dimas.

En aquell temps el teatre Odeón, establert des de 1850 al carrer de l'Hospital, al local que havia estat biblioteca de l'antic convent de Sant Agustí, era una sala considerada secundaria. La sala cabuda per a 800 espectadors entre platea i els dos pisos de que disposava, encara que les seves condicions artístiques M. Rimont i A. Fargas, que signen la crònica teatral de l'almanac de "Diario de Barcelona" per a 1867, el situen en un calaix de sastre en el que també figuren els teatres Romea, Olimpo i Tirso. Consideren que fan el bon servei de donar empara a un conjunt de societats constituides per a obsequiar als seus socis amb una representació setmanal i deixen constancia de que en ells creix l'afició al teatre en català. "Al fomento de esta idea -escriuense han dedicado especiales esfuerzos, estableciéndose sociedades o secciones que sirven de poderoso estímulo para los autores. Vienen a corresponder a este objeto el "Teatro Catalá" establecido en el teatro del Odeón y bautizado en un principio con el título "Secció de La Gata"; y la "Secció Catalana" que se inauguró el año pasado en el teatro Romea. Con el propio intento se inauguró en el teatro del Olimpo la "Talia Catalana" que sin embargo no se llevó adelante, quedando interrumpidas sus funciones

después de la primera y única."

Amb el nom primer de "Secció de La Gata" es donaren les representacions de teatre en català a l'Odeon durant la temporada 1864-65. La segona començà el 2 de desembre de 1865 per culpa del còlera i el 6 d'abril de 1866 deixà d'existir "La Gata" per donar pas a "Teatro Català". I la nova societat marxà la temporada 1867-68 al teatre Romea, encara que continuà la bona amistat de "Pitarra" amb els empresaris de l'Odeon, que van seguir amb el teatre català - especialment amb obres de Ferrer i Codina - fins l'any 1871. El local tingué una darrera etapa dedicada als drames més horripilants, amb sang i fetxe a cada escena. El seu promotor empresarial fou Jaume Piquet i l'Odeon era conegut entre els barcelonins com "L'escorxador". Finalment, l'edifici fou enderrocat l'any 1887. L'escenari que fou testimoni de l'embranzida que va pendre el teatre català modern va desapareixer sense cap glòria.

Tornant al contingut de l'almanac "Lo Xanguet" per a 1868, hem de dir que les pàgines que resten - les que van des de la deu a la setze - presenten el calendari, acudits gràfics, epigrames i versos humorístics, junt amb un anunci de les obres de l'editor. La peça més notable és un text satíric, acompanyat d'un gravat caricaturesc, sobre l'exposició retrospectiva que el 16 de juny s'havia obert al local de l'Academia de Belles Arts. La mateixa, segons l'almanac de "Diario de Barcelona" per a 1868, era "una retrospectiva que se presenta sumamente curiosa y abundante tanto de objetos de arte como de productos industriales, algunos de ellos de gran mérito y de una antigüedad respetable. La circunstancia de ser la primera exposición de esta clase que se verifica en Barcelona hizo que llamara la atención general".

Una opinió informativa que queda molt matitzada quan es llegeix el text de "Lo Xanguet", signat amb el pseudònim "Lluch Mirons". Aquest desconegut autor protesta pel mal girbat catàleg de l'exposició i per les peces que figuren a la mateixa, la majoria de les quals no creu prou dignes i considera mal presentades. Motiu pel qual fa una comparança amb el claustre de la Catedral, on els valuosos retaules gòtics es troben amb un dit de pols; els reixats de mèrit coberts de teranyines, els altars emblanquinats i els sepulcres pintats de negre, en mig de diverses estatues trencades. I per a que la vergonya sigui absoluta, tota aquesta deixadesa es troba a la vista dels turistes arribats de l'estranger, que queden astorats per tanta indiferència per les seves veritables riqueses culturals en una ciutat - aquesta és la conclusió que es treu - que ens preocupa de fer una exposició d'andròmines.

Any V de "Lo Xanguet"

Carrer Ample, 26. I. LOPEZ, EDITOR.—Barcelona. Rambla del Mitj, 20.

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI.—PREU 1 RAL.

La Revolució de Setembre i la voluntat republicana

L'almanac de "Lo Xanguet" per a 1869 ~~surt~~ quan encara fa poc de la Revolució de Setembre i la reina Isabel II, acompanyada per sor Patrocinio i del pare Claret, ha passat a França. La junta revolucionaria de Barcelona volia fer moltes coses i una d'elles, a proposta dels demòcrates Orense i Pierrad tornat de l'exili, proclamar la República. Però l'actuació de republicans de prestigi - entre ells i en lloc principal l'editor Innocenci López - va fer fracassar la proposta per massa precipitada. Això donà temps a que es contiuís a Madrid un govern provisional, presidit pel general Serrano, amb Prim com ministre de la Guerra i Laureà Figueroa - creador de la pesseta com unitat bàsica de la moneda espanyola - a la cartera d'Hisenda. Els republicans més idealistes es consideraren enganyats i cregueren que aquella revolució, com així va succeir, acabaria en una nova monarquia. En aquest sentit resulta premonitoria la portada de "Lo Xanguet", on es veu a una hipotètica i jove república fent la figureta amb la corona d'Espanya. Un militar, Serrano, alça a pes de braços a un nen - el fill d'Isabel II i futur Alfons XII, que ha anat a buscar a França i que també va vestit d'uniforme - per a que agafi millor que ningú la corona d'Espanya. Un altre militar, amb la cartera de Guerra - el general Prim - li fa costat. Junt amb ellsindis i moros miren embadalits la corona i uns quants "carques" serveixen de suport a un home vestit a la manera andalusa; possiblement el duc de Montpensier, cunyat d'Isabel II, candidat dels liberals moderats. La portada va signada per "Rissoto", pseudònim de Tomàs Padró.

La publicació d'aquest número de "Lo Xanguet" es fa amb retard. El mateix almanac explica en una "Advertencia" a la darrera pàgina "que en la moguda mar de la revolució

espanyola no s'havia atrevit a "sortir a flor d'aigua" i que havia esperat un fet prou destacat per a fer-ho com era l'apertura de sessions de les Constituents. Com aquestes es van reunir a partir de l'11 de febrer de 1869 a Madrid, cal creure que "Lo Xanguet" va sortir aquesta vegada amb mes i mig de retard.

Els crèdits que obren la segona pàgina diuen el següent: "Lo Xanguet, / almanach per l'any 1869, / Il-lustrat per Rissoto (Tomàs Padró) / y escrit per D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D. Serafí Pitarra (Frederic Soler), D. Blay Márfagas (Eduard Vidal i Valenciano), D. Antón Serra (Antoni Feliu i Codina), D. Francesch Pous (?), D. Felip Casals (?), y altres / plomas de cap d'ala". Aquestes "plomes" eren "A.B." (?), autor d'un text molt curt i un xic irreverent en el que es fa la defensa humorística de la pena de mort, i "Nofre Pich" (?) que signa un "cantar" que diu així: "Per honrat, González Brabo; / per sabi, el pare Claret;/en Paco Borbó per digne; / per casta, Donya Isabel." Amb la recargolada intenció que tots dos (Jubors) portaven, és lògic que vulguessin l'anonimat.

Aquest número de "Lo Xanguet" (fou) decididament republicà i antimonàrquic en totes les seves pàgines. Aprofitant la informació clàssica dels almanacs sobre eclipses, fires, mercats, festes, estacions i èpoques cèlebres, (explica) que la llibertat s'eclipsarà a Espanya si torna la monarquia; que les fires seran de bens si hi ha l'eclipse anunciat; que el mercat de Calaf serà a Madrid si es posa en discusió la qüestió reial; les festes les faran tots els que vulguin empleaments públics i Marfori (valid reial) les farà a Isabel de Borbó; les estacions (religioses) no es faran als monuments de Sant Miquel, Conqueres i Jerusalem per haver anat al cel aquests convents (enderrocats per raons diverses); i les èpoques cèlebres seran la cinquena sortida de l'almanac, la segona del destronament dels tronats Borbons

i la primera, si ve un nou rei a Espanya, de la tornada d'en Titó, parodia de la de Camprodón. I com tot això es diu a la segona pàgina, representa un programa de combat polític des de posicions republicanes.

Aquesta voluntat combativa contra la monarquia es manifestà al llarg de totes les pàgines de l'almanac i quedà ben reflectida en una doble caricatura que figura a les pàgines nou i deu. A la primera hi figura una cadira amb seient de boga i presidida per la gorra republicana, acompanyada dels símbols del mall, l'esquadra i la plomada, el llibre de la llei, el porró de l'alegria i un test amb un roser florit. A l'altra hi figura un seient amb la corona reial sobre el que descansa un fusell amb la baioneta posada, 6 copes de licor, una ampolla tombada, un barret de generalíssim i capses amb els rètols "Habana", "Trabucos", "Tabaco" i "Turrón" suggereixen l'autoritarisme de la monarquia, les seves disbauxes i els negocis bruts que permet. Per a més claretat, al voltant del primer dibuix hi figuren els lemes "Pa i vi", "Llibertat", "Igualtat", "Fratermitat", "Descentralització", "Economies", "Treball" i "Milicia ciutadana", mentre que les expressions que acompanyen a l'altra són "Grans contribucions", "Quintes", "Afusellaments", "Embarcaments", "Centralització", "Privilegis", "Regències" i "Mossos d'Esquadra".

Entre les caricatures d'actualidad d'aquest número també hi figurà una en la que els vents de l'opinió pública i colles d'homes tirant amb cordes fan caure la torre de la Ciutadella, la qual no havien aconseguit fer caurer las tramontanas polítiques anteriors.

Any VI de "Lo Xangu.t"

I. LOPEZ, EDITOR. Barcelona.
Rombla del Mitj, 20.

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI.—PREU 1 RAL.

Les aventures d'un editor i gairebé un any de retard

La costum de que els almanacs surtin d'un any per l'altre o, a tot estirar, dins dels primers mesos d'aquell any pel que s'han projectat, quedà trencada amb "Lo Xanguet" de 1870. Els fets polìtics de l'any anterior i els problemes de presó i exili que van afectar al seu editor, obligaren a que la seva sortida quedés tant ajornada que fins i tot semblava que hagués desaparegut. Però Innocenci López, superades les contrarietats personals i ja de tornada a Barcelona, tingué el punt de no perdre l'any que semblava que havia de quedar en blanc. I a la batallada 31 de "La Campana de Gràcia", setmanari que treia des del 8 de maig d'aquell mateix any i que des del títol recordaba el famós motí de les quintes a la llavors veina vila, va començar a anunciar "Lo Xanguet" de l'any 1870.

Aquells que van comprar el número, el qual seguia costant un ral, a la pàgina 16 els hi fou possible llegir un text en el que l'editor explicava que havia estat pres, l'havien portat a Mallorca d'on va poder escapolir-se, havia fet estates a Alger i a França i que, a Barcelona havia decidit treure de nou l'almanac. Els fets de Gràcia l'havien portat de nou al Ponton (presó flotant al port de Barcelona) i que amb tants d'entrebans ja gairebé s'havia escolat l'any 1870. Però que el treia abans de que el mateix acabés per a publicar, al de pocs dies, el de 1871. D'aquesta manera es posava al dia amb els lectors i demostrava a la vegada la confiança que tenia en la seva fidelitat.

Els fets que van afectar a Innocenci López foren els de la precipitada insurrecció republicana de 1869, produïts al voltant del primer aniversari de la Revolució de Setembre. Complint ordres del comité republicà, l'editor de "Lo Xanguet" intentà fer retirar dels barris de Ponent de Barcelona als companys que allí s'havien fet forts. Amb altres

LO XANGUET.

Almanach ilustrat

por **T. PADRÓ.**

y escrit

per Pau Bunyegas, Serafí Pitarra, Mossen Seré y altres, que han afegit á las obras de Misericordia la de

FER RIURER Á QUI NO 'N TE GANAS.

Aquet célebre almanach que fa mes de sis anys que 's publica ab gran exit y que conté prop de sincuanta caricaturas de distints tamaños, multitud de poesías y sueltos que fan esquixar de riurer.....¿Quant dirian que val?

¡UN RAL SOLAMENT!

Se ven en la Llibreria de Lopez, Rambla del Mitj, 20.

Los de fora que 'n vulguin, póden remetrer 3 sellos de mitj ral y se 'ls remetrá pel correu franch de port.

Anunci publicat a la batallada 31 de "La Campana de Gràcia" (4 de desembre de 1870). Igual o amb lleugeres variants, es publica fins a la batallada 38 (22 de gener de 1871)

dirigents fou agafat a l'antic convent de les Caputxines, ou ~~Allí s'havien fet forts~~ s'havien tancat els membres dels batallons de la milicia popular, als quals per una ordre del capità general, Eugenio de Gaminde, es volia desarmar. La lluita entre milicians i tropa provocà baixes a ~~les dues~~ ambdues bandes. ~~Però~~ Finalment es va imposar l'exercit i la rendició del comité republicà fou obligada. Entre els detinguts Amb Innocenci López figuraren ~~figuraren~~ Valentí Almirall, Gonçal Serraclara i d'altres republicans destacats. Serraclara fou traslladat a Montjuïc i els altres portats al castell de Bellver, a Mallorca, que servia de presó militar. D'allí aconseguiren fugar-se, ~~com ja he fet esment en les primeras pàgines d'aquest treball.~~ En una falua i en mig d'un terrible temporal en que la dèbil embarcació va perdre el timó, gràcies a una ratxada de vents favorables van poder arribar fins a les costes argelines. D'allí es traslladaren a Marsella i un altre fort temporal obligà al vaixell en que anaven a entrar per unes hores en el port de Roses, amb perill de que els fugitius fossin reconeguts i novament empresonats. Passà uns mesos a l'exili i tornà a Barcelona acollint-se a una amnistia. Malgrat ~~Encara~~ que es va retirar de les conspiracions i era partidari d'imposar els ideals republicans per mitjans legals, encara fou novament empresonat l'any 1870 amb motiu de la sublevació de les quintes que a Barcelona i especialment a Gràcia tingué tanta importància en els primers dies d'abril d'aquell any. Es trobava a la redacció del diari republicà "La Razón" - titulat també "La Sazón" i "La...!Chitón!", ~~[illegible]~~ suspés pel capità general Gaminde - quan dues companyies ocuparen el local, tiraren per terra els tipus d'imprenta i espatllaren les màquines, emportant-se a tots els presents, ~~[illegible]~~ detinguts. Innocenci López passà al vell vapor "Europa", ancorat davant de l'edifici de Capitania General i que llavors feia de Ponton. ~~Ai~~ Va ser-hi ~~allí~~ retingut fins al 2 de maig, Sin en que, decretat el final de l'estat de guerra, aconseguí

de nou la llibertat. Immediatament decidí publicar "La Campana de Gràcia" (no faig esment de les circunstàncies del títol doncs son prou conegudes) i continuar amb força la seva activitat editora.

La portada de "Lo Xanguet" per a 1870 presenta la caricatura d'Innocenci López amb ales de papallona per a destacar la seva llibertat. També a la pàgina quinze és caricaturitzat de nou amb turbant i sortint com si fos un ninot de ressort d'una caixa de sorpresas en la que posa Alger. I finalment, a la pàgina setze, figura amb gorro republicà portant sota el braç el número de "El Tiburón" per a 1870 i caminant sota un sol rialler que també porta gorro frigi.

El dibuix representa la Rambla en una nit estelada. Un home aguanta un gran anunci circular i il.luminat per dintre amb la caricatura de l'editor, el títol de "Lo Xanguet" i el preu d'un ral; un venedor crida als compradors, que el rodejan amb curiositat i un quiosc, també il.luminat, dona les adreces de les botigues d'Innocenci López. Els detalls d'editor i preu, junt amb la frase habitual sobre les avantatges curatives de l'almanac - "Val més aquí que a cal apotecari"- es repeteixen a la portada.

La segona pàgina s'obre amb els següents crèdits, amb lletres i dibuix molt historiats: "Lo Xanguet, / almanach per l'any / 1870 / Il-lustrat per T. Padró y escrit per T. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D. Serafí Pitarra (Frederic Soler), Salvador Gra (?), Batista Garrot (?),/Mossén Será (?) y altres que han afegit a las Obras de Misericordia la de:/ FER RIURER A QUI NO 'N TE GANAS". Els altres misericordioses son "Quim Claret" (?), "Roch Sigró" (?), "Lo Felibre L.R." (?) i "Pere Clatell" (?). ~~També~~ publica

una "Copleta" que es diu escrita sobre un aplec de cançons manuscrites i que figura traduida de P. J. de Beranger, per P. B: (amb tota seguretat "Pau Bunyegas"). La presència de un pseudònim que fa referència als felibres i també la d'aquesta traducció pot atribuir-se a la relació que el grup de "Pitarra" i els seus amics tenia amb Frederic Mistral i els felibres des de l'assistència d'aquests als Jocs Florals de Barcelona de 1868. Conrad Roure, que havia estat actiu membre del comité de recepció, viatjà a la Provença en els primers dies de setembre de 1868 acompanyant Víctor Balaguer junt amb Manuel de Lasarte, Manuel Angelón, Eduard Vidal i Valenciano i Tomàs Padró, aquest darrer com corresponsal artìstic de "L'Ilustration" de París. A Girona se'ls hi van afegir el diputat i poeta Albert de Quintana i Antoni de Torres, poeta i director de la publicació de La Bisbal "El Faro Bisbalense" i tots junts van anar a Maillane per a visitar a Frederic Mistral, i després van seguir viatge a Sant-Remy. És natural, doncs, que la impressió de la visita i les relacions d'amistat fetes fossin molt agradables per a Conrad Roure, que ho refleteix en l'almanac que dirigeix.

Altres aspectes destacats de l'almanac de "Lo Xanguet" per a 1870 són sobre els candidats al tron d'Espanya, que tant poden ésser el rei dels astres, el sol, que cal anar a buscar al cel; com el rei de la broma, un ninot que ensenyaven a la plaça de Catalunya. Ara, fos com fos, si l'ahir era Isabel II, de la que es feia una caricatura; l'avui era el tron buit i el demà era la repùblica, a la que es presentava jove, amb clàmide i gorro frigi i amb un gall al costat d'acord amb el moral francés. En un article de la pàgina cinc es fa broma sobre el can-can, ball que està de moda a París i que acaba d'arribar a Barcelona. I a les pàgines centrals hi ha una gran compo-

sició gràfica que recorda "El primer aniversari de la Gloriosa Revolució de Setembre de 1868". Tomàs Padró hi presenta en ella a l'exercit atacant amb canons i cavalleria als milicians que defensaven el convent de les Caputxines, que disposen només de trabucs o d'una canya d'emblanquinador. El comité republicà demana el cessament del foc des de dalt del terrat. Al fons es veu l'edifici de la Universitat Literaria i en primer terme la República Francesa, acompanyada del seu gall que porta una ala ferida, es retira horroritzada. Un militar republicà fuig a cavall cap a Sants i un altre militar, lleial al govern constituït, intenta aturar-lo agafant a l'animal per la cua. El peu del dibuix és irònic i diu que gràcies a la "bizarria" de les tropes les barricades foren preses al moment sense que ningú les defensés.

A la pàgina 11 aquest almanac de "Lo Xanguet" dispara operísticament contra els carlins. Presenta les caricatures dels cantants italians que a la temporada 1869-70 havien interpretat l'opera "Don Carlo" de Verdi al Liceu i destaca gràficament com el rei, fet pel tenor Bertolini -"de voz estensa, vibrante y sonora, pero cuyo estilo de canto es muy incorrecto y sin expresión ni sentimiento", segons els crítics de l'almanac de "Diario de Barcelona" quedava pràcticament dominat pel seu oponent, el primer barítion Quintilli-Leoni, "de voz robusta y sonora, que tiene una escuela expresiva y de gusto", segons els mateixos cronistes. D'això treu la conclusió directa, sense haver d'explicar el que era prou conegut per a la gent il.lustrada d'aquell moment a Barcelona, que després d'haver vist el "Don Carlo" al Liceu, "encara hi haurà carlistas".

A la pàgina del darrera l'editor López anuncia entre les novetats un mapa cómic polític d'Europa per a 1870 i un plano de París i les seves rodalies; aquest darrer diu que permet seguir les operacions dels exércits sitiador i sitiat de la capital de França.

Any VII de"Lo Xanguet"

J. LOPEZ, editor—Rambla del Mitj, 20, Barcelona.

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI

Un almanac republicà sota el regnat d'Amadeu I

Fidel a la seva promesa, Innocenci López publicà pocs mesos després de "Lo Xanguet" per a 1870 el que pertocava a 1871. D'aquesta manera es posava al corrent i atenia a la molt canviant actualitat d'aquells moments, veritablement històrics.

El 19 de novembre de 1870 era elegit Amadeu de Saboya com rei d'Espanya a proposta del general Joan Prim, ~~i aquest~~ ~~fou~~ ferit de mort el 27 de desembre, ~~per~~ morir tres dies després. El seu escollit com nou rei dels espanyols només arribà a temps per a assistir a l'enterrament i entrà a Madrid el 2 de gener quan de nou estava encesa la guerra civil. El general Serrano fou encarregat del govern i s'encarregà també de la cartera de la Guerra. Amb ell foren ministres Cristino Martos, Práxedes Mateo Sagasta, Segismundo Moret i d'altres destacats polítics. El 8 de març es celebraren eleccions a diputats a Corts i la cambra quedà ~~composada~~ formada amb 246 adictes a la nova monarquia, 54 carlins, 51 republicans, 11 montpensieristes, 9 conservadors, 13 moderats i alguns diputats de "color indefinido", com diu l'almanac de "Diario de Barcelona" per a 1871: El rei Amadeu obrí la nova legislatura el 3 d'abril amb un discurs en el que afirmava sentir-se investit per la única legitimitat que la raó humana permet, la legitimitat que neix dels vots espontanis d'un poble que mana en el seu destí. Malgrat aquesta confiança en les pròpies forces i en l'ajut que hauria de rebre, no passarien dos anys que presentés l'abdicació per escrit i marxés d'un país que considerava ingobernable.

La mort de les monarquies europees a mans dels ideals republicans és el que anuncia, avançant-se com sempre als aconteixements, la portada de "Lo Xanguet" per a 1871. L'àngel de la mort, representat per un vell de llargues barbes i gorro frigi al cap, armat amb una gran dalla, fa caure

per l' any 1871.

Almanach humorístich' il-lustrat ab moltas caricaturas y escrit per Bunyegas Pitarra y altres.

Se ven á **UN RAL** llibreria de I. Lopez editor—Barcelona.

Anunci publicat a la batallada 53 de "La Campana de Gràcia" (7 de maig de 1871). Es publicà igual fins a la batallada 56 (28 de maig de 1871)

a l'abisme unes pedres que porten els noms de Napoleó, Maximilià, Victor Manuel, Guillem de Prusia, Tsar de Russia i duc de la Llagosta (possiblement Prim). Alguns d'aquest fets ja ~~s'havien produït~~ eren realitat; perquè Maximilià, emperador de Mèxic, havia estat afusellat a Querétano el mes de juliol de 1867; i Napoleó III, després del desastre de Sedan (1870), havia estat enderrocat i a França ja ~~hi havia~~ es veia per la III República. Pel que fa a Víctor Manuel II d'Italia, aquest acabava d'ocupar els estats pontificis i havia entrat a Roma; Guillem I s'havia ~~titulat~~ nomenat el 18 de gener de 1871, al saló dels miralls de Versalles, emperador d'Alemania i el tsar de Russia encara vivia alié a tot el que passava en el món europeu.

La segona pàgina de l'almanac per a 1871 comença amb els crèdits de sempre, que aquesta vegada diuen: "Lo Xanguet, / almanach per l'any / 1871 / Il-lustrat ab molta sal y escrit per D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D, Magí Gil (?), D. Simón (Simó Alsina i Clos ?),/lo Sereno del barri y altras autoritats populars." Per primera vegada no hi figura "Serafí Pitarra" (Frederic Soler)/i les "altres autoritats populars" es redueixen a"Francesc Pons" (?) encara que a l'anunci hi sigui Dona la impressió de que tot el número l'ha engiponat Conrat Roure en la part literaria i que amb les presses que li dona l'editor fins s'ha oblidat d'esmentar que els dibuixos són, com sempre, de Tomàs Padró.

L'almanac per a 1871 és, en línies generals, ~~dedicat~~ més a tractar més dels afers internacionals que dels espanyols. Malgrat la confiança que els seus redactors tenen en el triomf dels ideals republicans, és molt recent encara l'arribada del rei Amadeu I i la mort de Prim a mans de desconeguts - una caricatura acusa la policia de no voler veure qui carrega els trabucs que són, diu, "arguments d'aquest segle" - porta a veure el pervindre amb certa calma.

El sol de la nova monarquia despatxa amb una puntada de

peu als ideals republicans, que tenen cara de lluna i per això es parla d'eclipse de lluna; Espanya, recolçada en el seu escut de lleons i castells ~~sent~~ palesa la tristesa de la seva decadència mentre sobre Gibraltar, ple de canyons, onejа la bandera britànica; i "Pau Bunyegas" en el seu judici de l'any assenyala que buscar el que no es troba ni per a un dit de la mà és perdre el temps. Però, malgrat tot, la devota de Napoleó III i el creixement que experimenta el club de reis i monarques destronats, dona una mica d'esperança. Com es diu al peu d'un dibuix que exalta la República, "sempre el poble serà esclau, / mentre no s'hagi proclamat / Igualtat, Fraternitat, / Llibertat, Progrés i Pau.

La darrera pàgina de "Lo Xanguet" per a 1871 ofereix, com és habitual, propaganda de les obres editades per Innocenci López. Són tres columnes, il.lustrades amb un gravat no gaire gran, que a línia seguida relacionen obres de fons ja conegudes com els "Singlots poètics" de "Pitarra" i "El mundo riendo" de Robert Robert, junt amb produccions d'Eduard Aulés, Josep Maria Arnau, "Pau Bunyegas" i molts altres autors. Entre elles figuren "Vida de Jesús" de Renan com la més seriosa; el fullet anti-religiós "Dios" de Francisco Suñer y Capdevila com escrit de batalla, i el "Talisman de las jóvenes, para hallar novios y casarse pronto", com obra més superficial.

I. LOPEZ, EDITOR.—Rambla del Mitg. 20.—Barcelona.

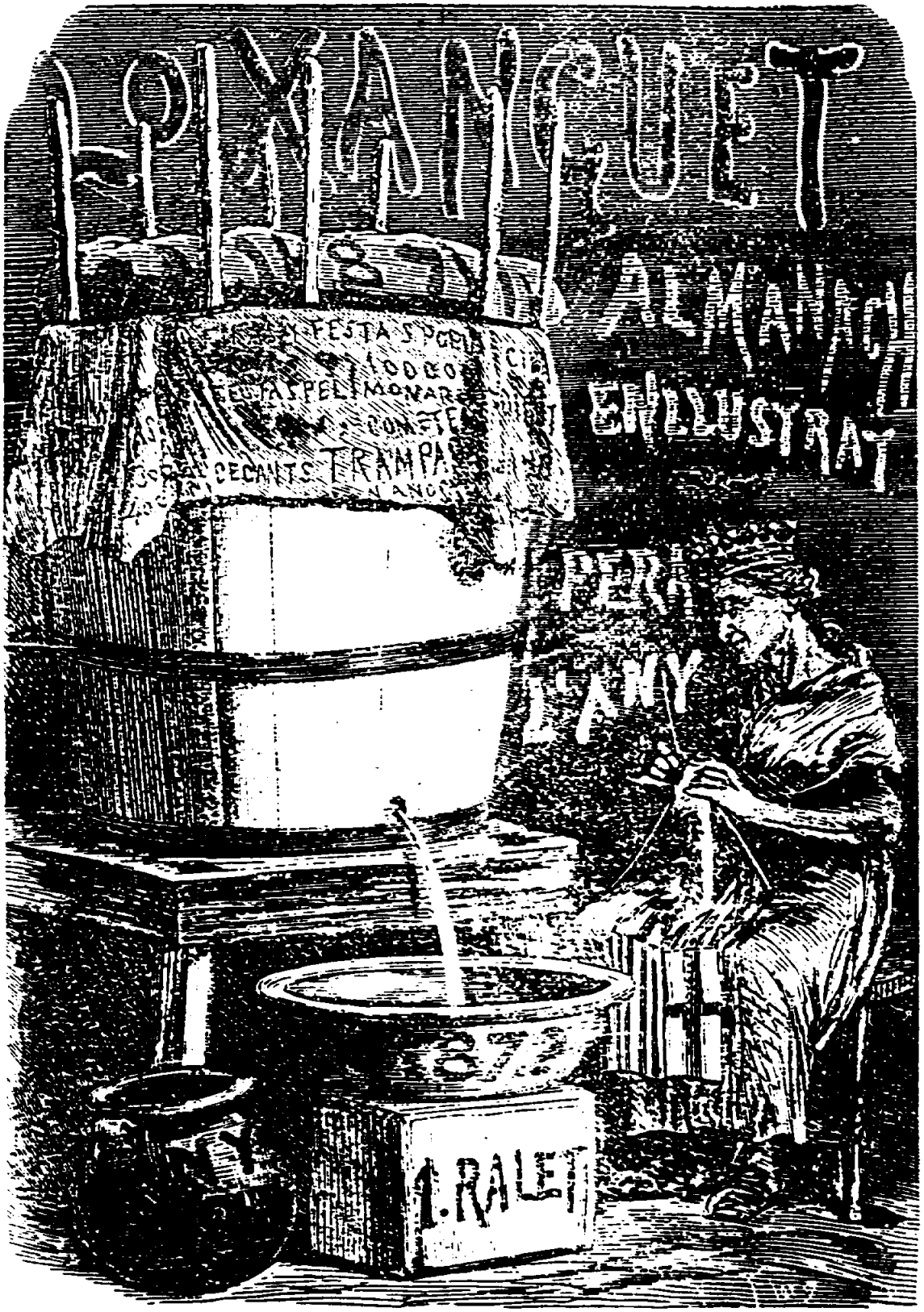

MES VAL AQUÍ QUE Á CAL APOTECARI.

Un "Xanguet" molt barceloní

Malgrat les afirmacions d'èxit editorial que per regla general es feien, la venda dels dos darrers almanacs de "Lo Xanget" no havia estat tant positiva com l'editor s'esperava. Al sortir pràcticament junts en uns temps molt revoltats i a l'estar pràcticament dedicats a les qüestions polìtiques des de una opció republicana que havia perdut no havia aconseguit una acollida plena d'èxits. Per això i perque a la ciutat de Barcelona s'hi donaven una sèrie de circumstàncies econòmiques i socials que li feien agafar un especial protagonisme, l'almanac de "Lo Xanguet" per a 1872 va ~~agafar un~~ sortir amb marcat sentit localista i municipal. D'aquesta manera i potser sense saber-ho, s'assajà la fòrmula d'una publicació satìrica dedicada als problemes menuts de la ciutat que tant d'èxit va obtenir quan, anys després, es consolidà a les pàgines de "L'Esquella de la Torratxa". Perque "La Campana de Gràcia", eminentment polìtica i dedicada als temes de gran abast, va obtenir amb "L'Esquella" el contrapunt necessari per a dominar un gran camp de lectors.

"Lo Xanguet, almanach enllustrat pera l'any 1871" - així diu a la portada dibuixada per Tomàs Padró - representa a a la ciutat de Barcelona com una vella amb corona comtal. Per ~~Sobre la que~~ sobre ella vola, lliure, la rata-pinyada, que figura a l'escut de la ciutat? amb davantal ~~que porta~~ amb l'escut de ~~la ciutat~~ Barcelona, ~~fent~~ la vella fa mitja al costat d'una gran bota d'aigua, de la que raja sense cap aturador l'aigua que va a parar a una gibrella que llueix el número 1872 i que està sobre una alça que porta l'inscripció "l ralet". Al costat hi ha una olla amb l'inscripció "Any 8º" i la bota ~~està~~ es tapada amb un drap brut en el que figuren els deutes municipals, amb una llosa en el que està inscrit l'any 1871. Sembla que el dibuixant ~~vol~~ volgués donar a entendre que els acords municipals presos per a celebrar unes

per l' any 1872, escrit ab molta xispa per varios gats dels frares y ontlustrat ab moltas caricaturas.—Sols val un *real*.

Tothom que vulgui adquirir ditas publicacions tant los corresponsals y particulars de fora com de dins, que las demanin al ciutadá I. Lopez—editor, Rambla del mitj 20—Barcelona.

No deixin de comprarlas si volen passar bons ratos y ferse molts tips de riurer.

Anunci publicat a la batallada 98 de "La Campana de Gràcia" (3 de març de 1872). Amb igual o semblant text es va publicar fins la batallada número 100 (17 de març de 1872)

festes de la Mercè molt lluides durant el mes de setembre de 1871 pesaven com una llosa sobre la ciutat, no eran gens nets en l'aspecte econòmic i donaven per a l'any en que s'entrava una aportació d'aigua (o de vida pùblica) no gens saludable. Aquesta era l'opinió de l'almanac des de la seva mateixa portada, que va quedar completada amb l'adreça editorial i la ja habitual referència a l'apotecari.

Començant la segona pàgina, els títols de crèdit diuen així: "Lo Xanguet, / Almanach per l'any 1872,/ Enllustrat ab molta xispa y escrit per D, Pau Bunyegas (Conrad Roure), Antonet Serra (Antoni Feliu i Codina), Pau Rosella (Enric Franco), Simón del Oncle (Simó Alsina i Clos) y altres que tenen tan bona fama en (aquí un gravat en el que es veu a Barcelona desesperada pels comptes que li presenten els seus acreedors)la ciutat dels comptes". El joc de paraules entre "compte" i "comte" és evident i els que tenen "tant bona fama" són els escriptors que s'amaguen sota els pseudònims "Cosme Llarch" (?), "Bernat Pescaire" (Simó Alsina i Clos), "Rosega Sebas" (?), "Un barceloní"(?), "Un federal" (?) i "Pere Fresseja"(?). D'aquesta manera es queda fora de l'almanac per segona vegada "Serafí Pitarra" i fa la seva aparició un nou i prolìfic col.laborador: Simó Alsina i Clos.

Simó Alsina i Clos (Barcelona, 1851 - 1920), que havia treballatcom tipograf, aviat es convertí en periodista i col.laborà activament a la premsa catalana de caire humorìstic. Els seus començaments poden trobar-se a "Lo Xanguet" i a "La Tomasa", "La Honorata", "La Barretina" i altres setmanaris, alguns dels quals dirigí. També publicà una "Biblioteca Popular Catalana" en la que oferí obres de notables escriptors. La seva incorporació a "Lo Xanguet" en els darrers temps de l'almanac és signe de l'ampliació

que experimenta el grup fundador i també dels canvis que en el mateix es produeixen.

L'any 1872 arribava a Espanya amb una divisió de l'opinió pùblica en el camp polìtic: uns ciutadans eren partidaris de Pràxedes Mateo Sagasta (Torrecilla de Cameros, Rioja, 1827 - Madrid, 1903), progressista i cap del partit constitucional, mentre que els altres seguien a Manuel Ruiz Zorrilla (El Burgo de Osma, 1833 - Burgos, 1895), progressista ardorós i fidel ministre del rei Amadeu I. Enemistats els dos caps polítics, la seva pugna fa que "Pau Bunyegas" en el seu judici de l'any es lamenti d'uns effrontaments en els que la nació res hi guanya "pero paga y rep (y molt)".

En aquest almanac de "Lo Xanguet" torna el sistema primitiu de posar el calendari de l'any en una sola pàgina, que en aquest cas es la segona. Per dalt és completada amb uns versos de "Pau Rosella" (Enric Franco) glossant des de un punt de vista polìtic l'expressió "Any nou, vida nova". Enric Franco (Barcelona, 1854-1900) feia llavors les seves primeres armes peridìstiques; després escriurie en diferentes revistes i estrenaria diverses comèdies. Entre les seves tasques literaries figuren les traduccions al català de les "Rimas" de Becquer i dels "Cantares" de Campoamor.

A la pàgina quatre de l'almanac hi figura un tex signat per "Cosme Llarch" (?), el qual es lamenta de la manca d'hunitat que demostren els pobles i les persones que es diuen civilitzades i dona diferents exemples. I a la pàgina cinc destaquen unes caricatures comentades sobre la premsa de l'época, en les que es parla de "La Renaxensa", "La Campana de Gràcia, "Lo Crit de la pàtria", "Lo mestre Titas" i "La Bomba"

A les pàgines sis i set Simó Alsina hi escriu sota els pseudònims "Simon del Oncle" i "Bernat Pescaire. Les ca-

ricatures que animen les dues pàgines fan referència a fets de l'any anterior entre els que figuraven les festes de la Mercè, les eleccions municipals i unes protestes sobre els consums. Més atenció mereix un dibuix que representa unes flors marcides dins d'un gerro amb l'inscripció "Aquas malvis", posades sobre una taula en la que figura el segell representatiu dels Jocs Florals. La quarteta que l'acompanya és representativa dels blasmes i de les crìtiques iròniques que tantes vegades han rebut els Jocs. Textualment diu: "Las flors de patria, de fé / y de amor, totas plegadas, / los Jochs Florals las mantenen / en un pot de aigua de malvas."

A les pàgines centrals tornen, com desitjan recuperar la popularitat que va obtenir amb una idea semblant el primer almanac de "Lo Xanguet", les caricatures de "Celebritats de Barcelona". Es trata de presentar d'una manera realista i humorìstica a tipus populars del carrer, tant pidolaires com persones afectades per deficiències mentals que els ciutadans veien cada dia. Els personatges representats són els que responien als noms d'"Homero", "Orfeo", "Lo Dimoni", "El judío errante", "Bossuet", "Ofelia", "Paganini" i "Salamanca".

La resta del número es dedica a breus comentaris i a a caricatures de caire polìtic, tant pel que fa a la situació general espanyola com a la vida ciutadana. També es posa de relleu el mal estat de la Universitat vella i es comenta gràficament la cançonera marxa de les obres del port. La pàgina del darrera resumeix amb apretada lletra els títols i les caracterìstiques de les obres que l'editor ofereix a la seva llibreria. Entre les novetats hi figuren l'almanac "Lo Forastèr" i les "Poesías festivas y satíricas del célebre rector de Vallfogona".

Any IX i últim de "Lo Xanguet"

I. LOPEZ, EDITOR.—Rambla del Mitg, 20.—Barcelona.

MES VAL AQUI QUE À CAL APOTECARI.

Un darrer almanac per a dos anys

Sota el breu regnat d'Amadeu I l'activitat d'Innocenci López a favor de la que encara seria més breu República fou constant. Si com editor era molt actiu, com a propagandista i organitzador d'activitats en favor dels seus ideals polítics encara ho era més. Posat a deixar una cosa per l'altra, en aquell temps preferia l'acció pública que estar al peu de la botiga. Degut a això el seu negoci editorial va reduïr-se en número de publicacions. Per això i per altres causes de les que faré esment a continuació, no arribà a sortir com a tal l'almanac "Lo Xanguet" per a 1873, encara que després fou recuperat ajuntant-lo amb el que pertocaba per a 1874. Així, el que seria últim número de la col.lecció suma els anys no i deu en la seva portada, en la que s'afegeix l'any 1874 al 1873 que havia estat dibuixat en un principi.

Ignoro per a quan havia estat prevista la publicació de "Lo Xanguet" per a 1873, pero donat que l'abdicació d'Amadeu I es produeix l'11 de febrer d'aquell any i desde finals de l'anterior s'havien produit a Catalunya alçaments republicans, el dibuix de Tomàs Padró, que representa a López amb gorro frigi sortint d'una capça amb els almanacs a la mà, pot situar-se a començaments de l'any i potser immediat a la proclamació de la República.

La capça de la que surt l'editor de "Lo Xanguet" pot representar les moltes vegades que fou detingut durant el periode pre-republicà. Josep Roca i Roca, a la necrològica que l'any 1895 publicà a "La Campana de Gràcia" sobre el seu gran amic i company polític, recorda com a cada punt el posaven pres i que la frase "Ja han agafat a n'en López" era senyal de que alguna cosa (republicana) es preparava.

Proclamada la República, foren tantes les urgències polítiques que el reclamaven, que Innocenci López deixà

Escrit ab molta xispa per varios gats ddo frares y enllustrat ab moltas caricaturas.

SOLS VALDRÁ UN RAL.

Tothom que vulgui adquirir ditas publicacions, tant los corresponsals y particulars de fora com de dins, que las demanin al ciutadá I. Lopez editor, Rambla del Mitj número 20, Barcelona.

Anunci publicat a la batallada 194 de "La Campana de Gràcia" (20 de desembre de 1873). Va publicar-se fins a la batallada 200 (25 de gener de 1874)

molt abandonada la tasca editorial, encara que continuà treient amb puntualitat setmanal "La Campana de Gràcia". Com hi havia una forta corrent republicana que defensava el cantonalisme, López ajudà a que no triomfés a Barcelona com ho faria després a Cartagena amb l'insurrecció cantonal. Segons sembla, va promoure que els principals representants del republicanisme dirigissin des de Madrid un seguit de telegrames als compromesos en el cantonalisme català demanant-lis que deixessin de banda la idea. Va encertar en el procediment i, segons escriu Roca i Roca, Francesc Pi i Margall en un follet titulat "La República" esmenta amb elogi aquesta mostra d'enginy amb la que se salvaren les neixents institucions d'un "pavorós conflicte"

L'activitat republicana a Barcelona d'Innocenci López demostrà la seva capacitat de gestió i quan quedà constituït el 18 de juliol el govern Salmerón, el titular de la cartera d'Estat, Soler i Pla, li demanà que anés a Cuba com director de Correus. Santiago Soler i Pla (Barcelona, 1839- 1888), republicà federal des de posicions moderadas, gran amic de l'editor Lopez, volia viatjar a les Antilles per a establir contactes polítics amb els diferents sectors que allí lluitaven. Per això necessitava d'una persona de confiança que explorés el terreny i li donguès informes fidedignes. Per a aquesta missió pensà en el popular editor barceloní, el qual acceptà i marxà cap a L'Havana. Allí realitzà una bona tasca que va permetre, segons Roca i Roca, que "Soler y Pla trobés a Cuba simpatias y consideracions inesperadas, que 'l feren surtir ayrós en lo terrible conflicte del "Virginius", y que haurian donat los seus fruyts naturals a no sobrevenir al poch temps la cayguda de la República".

Com director de Correus, Innocenci López fou un bon organitzador i administrador. Afavorí als seus subordinats i repartí entre ells els drets d'apartat que altres caps superiors

¡¡ALTO!! ¡¡ATENCION!!

HA SALIDO YA

VALE SOLO UN REAL.

Año 11 y 12 de su publicacion plagado de hispeantes caricaturas y escritos humoristicos.

ESTÁ EN PREMPSA LO

Dintre uns quants dias surtirá plé de caricaturas, retratos de personatjes célebres y xispejants escrits.

VALDRÁ SOLS UN RALET.

HA SALIDO YA

Escrit ab molta xispa per varios gats dels frares y enllustrat ab moltas caricaturas.

- SOLS VAL UN RAL.

Tothom que vulgui adquirir dites publicacions, tant los corresponsals y particulars de fora com de dins, que las demanin al ciutadá I. Lopez editor, Rambla del Mitj número 20, Barcelona.

L'anunci de l'últim número de "Lo Xanguet" es va publicar a "La Campana de Gràcia" conjuntament amb el del també darrer número de "El Tiburón" i del primer almenac del setmanari. El tenpe de publicació d'aquest anuncis és el mateix que l'expressat abans.

guardaven per a ells. No va ser-hi gaire, però, i tornà hi romangué tant pobre com hi havia anat. O encara més pel que fa a quan arribà de nou a Barcelona, donat que desembarcat a Cadis, en el trajecte fins a Alacant li robaren els 300 duros que portava i li fou necessari emmatllevar diners per acabar el viatge.

El darrer número de "Lo Xanguet" va anunciar-se a "La Campana de Gràcia" des de mitjans de desembre de 1873 fins a la meitat de gener de 1874. Junt amb ell el setmanari presentava el seu primer almanac i també informava sobre la sortida de l'almanac "El Tiburón", que també servia per a dos anys i que amb aquesta sortida 11 i 12 deixaria de publicar-se.

Els crédits que obren la segona pàgina diuen així: "Lo Xanguet, / almanach enllustrat / y escrit ab més sal que no hi há en las montanyas de Cardona (sense que volguem alavar-nos) / per D. Pau Bunyegas (Conrad Roure), D. Serafí Pitarra (Frederic Soler), D. Simó Alsina (Simó Alsina i Clos), En Robert de les Cabres (Robert Robert?), En Xarau (Pere Manut)/ y altres malhumorats, per la doble anyada."

Els "malhumorats" eren "Pere Bleda" (?), "Po-Pi" (?) i Celestí Puig i Boca (?) pel que fa a pseudónims nous i "Pau Rosella" (Enric Franco) pel que pertoca als ja coneguts d'anys anteriors.

El "Judici dels dos anys", signat per "Pau Bunyegas", tira fort contra els carlins que amb els seus aixecaments i amb la guerra declarada que des de juny de 1873, amb l'entrada de Carles VII a Navarra, mantenien contra la República perturbaven la consolidació del nou règim. El rei Amadeu I, que havia marxat a començaments d'any, és fortament caricaturitzat a la pàgina dos, a l'espai que queda sobre el calendari per a 1874.

A les pàgines tres i quatre hi ha diferents acudits i

i una caricatura del general Ramon Cabrera vist com un tigre amb cap humà cobert amb la boina carlina. Els versos que l'acompanyen diuen: "De Catalunya 'l Tigre sanguinari, / saqueja pobles, honras estermina,/ vilas crema, secuestra y assesina.../ però a entrada de fosch, resa 'l rosari."

El cantonalisme polític mereix la caricatura rimada i amb dibuixos a la página sis i primer terç de la set. Es juga amb la doble significació i es presenten diferents personatges que van des del que enganxa anuncis al cantó d'un carrer, al que va de cantó perque ha begut massa. També hi figura una caricatura d'Idelfons Cerdà, al qual es considera enemic dels cantons des de que projectà l'Eixample de la ciutat. I dues caricatures més fan referéncia al fotograf Cantó que com a tal tenia estudi al carrer Escudillers, número 8, i amb el cognom al revés -Otnac- també treballava al carrer compte de l'Assalt 18

Les "celebritats de Barcelona" tornen a figurar a les pàgines centrals. En aquest cas son persones com el "Feo Malagueño", que tenia una botiga de roba feta i a mida a la plaça de Sant Agustí -després va establir-se a la rambla de Santa Mónica , número 29 - i que s'anunciava amb frases com "Invencible hasta la muerte, el Feo Malagueño", "No fio ni a mi padre" o "Respondo de todas mis faltas con mis bienes habidos y por haber". També hi presenta al senyor Bau, que arrencava queixals; el moro Benani, que venia babutxes, al costat d'un moro que demanava caritat; i a un cec que feia sermons católics després de convocar a la gent al sons d'un cornetí a, junt a un cec protestant que al mig de la Rambla feia comentaris sobre la Biblia.

El bisbe Josep Caixal i Estradé (el Vilosell, Garrigues, 1803 - Roma, 1879), bisbe d'Urgell i vicari general castrense dels carlins, es representat com un queixal cornat, revestit amb capa pluvial i bàcul a la mà, a la pàgina 10. Així s'insisteix en la sàtira sobre els carlins. També es fa broma sobre

la mateixa repùblica, potser per a defensar-la; una broma sagnant i amb molt poc sentit de la caritat cap a les desgràcies dels demés, ja que un coix comenta que, segons li havien dit, amb la Repùblica tothom aniria dret i un geperut li contesta que a ell li havien explicat que tothom seria igual.

A la pàgina dotze es troba en forma destacada una caricatura en la que Tomàs Padró repeteix d'una certa forma la idea que va tenir sobre els autors de Teatro Català. Presenta a "Pitarra" (Frederic Soler) vestit com una dida, de peu i cuidant d'un nen amb barretina i dins d'un caminador en el que figuran els noms de "Teatro Català" i dels següents autors: Torres, Bunyegas, Arnau, E, Vidal, Capmany i Alcántara. Figura que saluden des de un escenari i que els espectadors els hi han tirat rams de flors per a celebrar, com diu un cartell que es troba al fons, les noranta representacions de "La Dida". Un altre cartell diu "Quedan despachadas las localidades", per a indicar que l'éxit d'assistència és molt gran. I al peu hi ha un vers que diu: "La Dida de'n Pitarra n'es la dida / que al teatro català va donant vida." D'aquesta manera és exaltada la superioritat de Frederic Soler en relació amb els seus companys. Gracies a les seves obres es salven les temporades de la societat "Teatro Català", que actua al Romea. Els cronistes teatrals de "Diario de Barcelona" d'aquella època no eran, però, tan entusiastes perque en l'almanac del diari per a 1873 situen el Romea a l'apartat de "Teatros de segundo y tercer orden" i diuen que "a la empresa de este coliseo debe estar especialmente agradecido el teatro catalán". Encara que a l'any següent, dins de l'almanac per a 1874, rectifiquen un bon tros i donen explicacions sobre la clasificació del Romea entre els teatres de segón i tercer ordre. Escriuen: "Aunque por razón de su capacidad no contemos el Teatro Romea entre los de primer órden, es indudable

que en el año último ha sido el primero en fomentar el arte dramático. Y aunque no han sido notables todas, ni la mayor parte de las producciones que se han puesto en escena en el Teatro Romea, con todo alguna de ellas, como por ejemplo "La Dida", ha sido con justicia una verdadera y lucrativa mina para la empresa."

"Serafí Pitarra" per la seva banda torna a publicar a "Lo Xanguet" i a la pàgina tretze hi figura una faula titulada "Lo rossinyol y la clau" i a la catorze "La cansó dels que la estiman". A aquesta mateixa pàgina també hi han unes caricatures del txa de Pèrsia i de Victor Balaguer. Sobre aquest darrer la caricatura, en la que figura vestit amb armadura, es publica acompanyada d'uns versos satírics que comencen: "Fent plomas á las gacelas / va sé mestre en gay sabé..." D'aquesta manera es vol recordar que a Balaguer els seus enemics el qualificaven d'ignorant perque en un article seu va sortir l'expressió "Las plumas de la gacela". Segons sembla tot va néixer d'una errada tipogràfica, donat l'escriptor i polìtic Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona, 1824 - Madrid, 1901) havia escrit realment "plumas de gazeta".

A la pàgina quinze Padró hi dibuixa la "Història d'un cap, contada per ell mateix", que explica amb molt d'enginy i encert en el traç, les evoluciones d'un cap de capellà d'acord amb els temps tant variables que corrien.

Finalment, a la pàgina setze i última sota el títol "Tretreteé" i el dibuix d'un soldat català ben pertrexat i tocant el cornetí d'ordres, figuran les crides sobre les produccions editorials de l'any i les que són de fons però de més venda. S'anuncien els almanacs "El Tiburón", "L'any nou" i el de"La Campana de Gràcia", junt amb les obres de "Serafí Pitarra" i d'altres autors.

També com novetat es presenta una "Gran Lámina de la República-Democrática Federal, litografiada a tres tintas per

l'inteligent artista Tomás Padró. Podem assegurar que es la mes important de cuantas se han publicat fins al dia y la més apropósit per corporasions oficials, col.legis, oficinas, Ateneos, Casinos, Círculs, etc. etc. / Está impresa sobre papé del bo y fa 4 pams de alt per 3 de ample. / Sols val 12 rals. Se trobará de venda en la Llibreria espanyola. Rambla del Mitj nº 20."

Així s'anunciava a "Lo Xanguet" i a altres publicacions d'Innocenci López l'edició de la mateixa devia fer-se en el mes d'agost de 1873, doncs el primer advertiment sobre sobre ella l'he trobat a la batallada 174 de "La Campana de Gràcia", de 3 d'agost de 1873. Potser en els cinc mesos que quedaven par acabar l'any se'n van vendre moltes, perque a partir del 3 de gener de 1874, amb el cop d'Estat del general Pavia el fi de la Primera República i la restauració monàrquica en la persona del rei Alfons XII, la situació canviaria d'una manera radical. Corporacions oficials, col.legis, ateneus, casinos i altres llocs públics, a menys que fossin declaradament republicans, buscarien retrats del jove monarca per a substituir, si havien arribat a posar-la, la làmina d'una república morta en plena joventud.

Amb la restauració monàrquica ~~també~~ deixaren de sortir els almanacs "Lo Xanguet" i "El Tiburón". Innocenci López es dedicà amb intensitat a editar "La Campana de Gràcia", de la queneixeria, per culpa de diverses suspensions governatives, "L'Esquella de la Torratxa, així com a fer altres publicacions. Intervingué en política defensant les idees de Castelar i, decebut del mateix, ja només cuidà d'una empresa que tanta importància arribà a tenir dins de la tasca editorial popular. Però aquesta és una altra història que precissament comença quan s'acaba la de l'almanac "Lo Xanguet".

Bibliografia sumària

Llibres

- L'art de l'imprenta a Catalunya. Assaig històric amb notes tècniques de Francesc Millà. Col.lecció l'ocell de paper, 1. Editorial Millà. Barcelona, 1949
- Barcelona, imatge i història d'una ciutat, per Rafael Tasis. Rafael Dalmau, editor. Barcelona, 1961
- Catálogo de la Hemeroteca del Instituto Municipal de Historia de Barcelona. Dirección y prólogo de Pedro Voltes Bou. Barcelona, 1960
- Guía del Forastero en Barcelona y sus alrededores, por José Coroleu. Dibujos de León Comelerán. Jaime Seix, editor. Barcelona, 1887.
- Historia de la Premsa Catalana. Joan Torrent i Rafael Tasis. Editorial Bruguera. 2 volums. Barcelona, 1966.
- El liberalismo democrático 1868-1874. Maria Carmen García-Nieto i altres. Bases documentales de la España contemporanea, nº 3. Guadarrama de Publicaciones. Madrid, 1971.
- Moderados y progresistas 1833-1868. Maria Carmen García-Nieto i altres. Bases documentales de la España contemporanea, número 2. Guadarrama de Publicaciones. Madrid, 1971.
- La presse catalane depuis 1641 jusqu'a 1937. Agrupació Professional de Periodistes. Barcelona. Palais International de la Presse. Exposition de Paris. MCMXXXVII. Essai d'index par Joan Torrent avec la col.laboration de Francesc Carbonell, Josep Montfort et Rafael Bori, journalistes. Edité par le Commissariat de Propagande de la Généralié de Catalogne. /Barcelona, 1937?/
- Padró, Planas, Pellicer. Tres maestros del lápiz de la Barcelona ochocentista. Estudio Crítico- biográfico por Salvador Bori (Jaume Passarell). Monografías históricas de Barcelona. Número 5. Ediciones Librería Millà. Barcelona, 1945.

- Els pseudónims usats a Catalunya (Recull de 3.800) Josep Rodergas i Calmell. Editorial Millà. Barcelona, 1951.
- Recuerdos de mi larga vida. Costumbres, anécdotas, acontecimientos y sucesos acaecidos en la ciudad de Barcelona, desde 1850 hasta el 1900. Recopilación corregida y aumentada de los artículos publicados en "El Diluvio". Conrado Roure. Biblioteca de "El Diluvio". 3/ volums. Barcelona, 1927)
- La "Rebotiga" de Pitarra. Capítulos sobre la historia del humorismo barcelonés ochocentista por Alfonso Roure. Monografías históricas de Barcelona, número 14. Ediciones Librería Millà. Barcelona, 1946.
- Tipos populares de Barcelona. Siglos XIX y XX, por Antonio R (ué) Dalmau. Monografías históricas de Barcelona, número 8. Ediciones Librería Millà. Barcelona, 1945.

Premsa

Almanac de "Lo Xanguet". Anys 1865-1874. Nou números
La Campana de Gràcia. Anys 1870-74 i batallada número 1.375 (28 setembre 1895) dedicada a la mort de l'editor, Innocenci López.
L'Esquella de la Torratxa. Número 872, de 27 de setembre de 1875, dedicat a la mort de l'editor, Innocenci López.
En tros de paper. Anys 1865-1866
Almanac de "Diario de Barcelona". Anys 1865-1875

PONENCIA

Josep Faulí

SETMANARIS DE POSTGUERRA

Primeres jornades d'història de la premsa, 4 d'abril de 1992

1. Objecte

2. Història

2.1 39-66

2.2 66-75

2.3 75-92

3. Publicacions

3.1 Gèneres

3.2 Durada

3.3 Viabilitat

4. Valoració

5. Bibliografia

Apèndix

1. OBJECTE

Són preses en consideració les publicacions periòdiques en llengua catalana, de periodicitat setmanal i d'abast nacional, editades després de la guerra 1936-1939. Aquesta referència, tot i tan llunyana, continua essent ineludible per a arribar a entendre la realitat actual. Pel que fa a l'abast nacional, la veritat és que, se li doni el significat que se li doni, en la

pràctica es refereix, sobretot, al Principat, perquè. malgrat alguns progressos indubtables protagonitzats pel setmanari "El Temps", "en termes generals, fora del Principat, el consum de premsa en català és insignificant" (Jones 1889: 99). Molt probablement, en una societat normalment constituïda, aquest objecte es podria limitar als setmanaris d'informació general, però, en el context de les nostres precarietats específiques, pot ser més orientadora una consideració conjunta de tots els esforços en la vertebració de setmanaris d'abast nacional.

Perquè no es tracta d'edicions autònomes, resten fora d'aquest objecte, malgrat llur aparició setmanal, els dominicals de la premsa diària, dels qual val la pena de recordar dos que encara es publiquen:

-"Presència", capçalera que, després d'una llarga història, una part de la qual com a setmanari d'abast nacional i per tant inclosa en l'objecte que es descriu, a partir del núm. 564 (12.12.82), esdevingué suplement dominical de "Punt Diari", és a dir, l'actual "El Punt".

-"Set dies de L'Observador", capçalera en certa manera successora del setmanari "Set dies d'actualitat" i convertida en dominical del diari "El Observador de la Actualidad" a partir d'un nou núm. 1 (22.12.91).

La limitació a periòdics de difusió nacional deixa fora de l'objecte una gran riquesa que ve de lluny, perquè si la sortida

a la llum de la premsa en català després del franquisme es féu per mitjà d'exposicions de premsa comarcal, el procediment ja havia estat emprat, quaranta-cinc anys abans, després de la primera dictadura del segle (Bertran 1931). Una mostra no selectiva pero prou representativa d'aquesta riquesa, pel que fa al període estudiat i a la periodicitat setmanal, la ofereixen publicacions com "Setmanari Montbuir" (Caldes de Montbui, 1925), "El Maresme" (Mataró, 1929), "Torelló" (Torelló, 1934), "Nova Tàrrega" (Tàrrega. 1944), "Vida" (Igualada, 1945), "Forja" (Castellar del Vallès, 1946), "Reus" (Reus, 1952), "Tothom" (Vilafranca del Penedès, 1969), "Hora Nova" (Figueres, 1977), "Ebre informes' (Tortosa. 1978), "Informes Baix Penedès" (el Vendrell, 1978), "Plaça Gran" (Granollers, 1978), "L'Oloti" (Olot, 1979), "La Comarca d'Olot' (Olot, 1979), "Ausona" (Vic, 1981)...

2. HISTORIA

Per a la subdivisió del període empro fites ja assenyalades (Guillamet 1976): son les del 1966 i del 1975, que corresponen a la llei Fraga i a la mort del dictador, respectivament. Més que qualsevol teoria o qualsevol consideració jurídica, l'experiència demostrà que les coses canviaren des del mateix 20 de novembre de 1975: la publicació de l'"Avui" un mes i tres

mesos abans de les primeres eleccions democràtiques en fou una prova suprema.

2.1 39-66

Aquest període es caracteritzà per la manca total de setmanaria d'abast nacional. Després d'una etapa de notables desaparicions -darrer "Xut!": núm. 718 (14.7.36); darrer "Papitu": núm.1.450 (7.1.37)-, el mes de desembre de 1938 i el de gener de 1939, es produí la liquidació definitiva de la premsa en llengua catalana. Es una època força estudiada (Campillo 1979), que acaba amb números finals com aquests:

-107 (12.12.38) de "Juliol", editat per les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya. Núm. 1 (3.9.36)

-1806 (24-31.12.38) d'"En Patufet". Aquesta publicació, durant el darrer any, havia substituït la periodicitat setmanal per la quinzenal unes quantes vegades.

-3.097 (6.1.39) de "L'Esquella de la Torratxa".

-53 (14.1.39) de "Meridià". Núm. 1 (14.1.38).

Després d'això, a causa del signe final de la guerra, es féu el silenci més absolut, que durà més vint-i-set anys. Joan Torrent

inventaria 33 publicacions barcelonines entre 1944 i 1966, però no pot esmentar cap setmanari en català (Torrent 1969): el mateix buit restà palès a la seva obra en col.laboració amb Rafael Tasis (Torrent 1966).

Hi hagué moltes temptatives, totes de poca vida, però no eren temps per a exposar-se a les exigències d'una sortida setmanal. La tempatives, normalment per motius legals que no pas econòmics, no podien reeixir, com ho demostren aquetes històries breus, de les qual cal destacar especialment la segona perquè és féu des de Mallorca:

-"Aplec": 1 (abril 1952).

-"Raixa": 1 (gener 1953) i 2 (febrer 1953).

-"Quart Creixent": 1 (abril 1957), 2 (juliol 1957), 3 (desembre 1957) i 4 (abril 1958).

La total absència de publicacions setmanals en català facilità l'èxit d'un gran setmanari en llengua castellana, "Destino", la història del qual (Gali 1990) és significativa i allipnedora en molts aspectes.

2.2 66-75

Aquest període, amb possibilitats en relació amb l'anterior però ple de limitacions encara, comptà amb quatre setmanaris, dels quals només va néixer amb aquesta periodicitat.

El 22 de juliol de 1966 es trencà el llarg silenci amb l'aparició del primer número de "Tele-estel", setmanari que l'equip Fraga autoritzà com una mena de conillet d'Indies de la situació creada per la nova llei de premsa. Tot i que el setmanari, després d'una bona rebuda, anà perdent posicions al mercat, "'Tele-estel' representà un primer punt de referència important per a comprovar l'existència d'un mercat potencialment ampli de públic lector de revistes d'informació general a Catalunya" (Gifreu 1983: 269). Quan ja tenia gairebé tres anys, el setmanari anuncià una pausa en l'edició en el núm. 152 (13.6.69), però, contra el que és més normal després d'aquestes interrupcions, que solen coincidir amb la desaparició de la publicació, passat l'estiu publicà el següent núm. 153 (26.9.69): fou l'assaig d'un fórmula moderadament renovada que no servì per a aturar la davallada i, sense avisar, el setmanari es publicà, finalment, per darrera vegada amb el núm. 191 (19.6.70).

Si fou un fet realment històric que "Tele-estel" trenqués el silenci de tants d'anys, no no va ser menys que reaparegués el mític "En Patufet" parcialment rebatejat ara com a "Patufet": aquest fou setmanal a partir del número 73 (10.9.71), però s'esllanguí de mica a mica per falta d'un nombre suficient de

lectors i només arribà al núm. 167 (29.6.73).

Mentre que "Tele-estel" i "Patufet" foren, sobretot, concessions del poder, al final d'aquest període dues velles capçaleres es convertiren en setmanals i assajaren la difusió nacional. El canvi es produí a partir dels números següents:

-"Presència": 315 (20.4.74)

-"Canigó": 361 (7.9.74)

"Presència" era una publicació gironina que, en castellà, havia fet una bona feina de resistència. "Canigó", de Figueres, tenia una història més modesta, però ara començava una etapa completament nova: el número esmentat és el primer que es datà a Barcelona, però el primer que s'hi confeccionà completament fou el 392 (12.4.75).

En acabar-se aquest període, hi havia dos setmanaris en llengua catalana de difusió nacional: "Presència", que continuava editant-se a Girona però assajava d'arribar a tot el país, i "Canigó", que, tot i que una mica artesanal, era la publicació en llengua catalana més important que existia en aquells moments.

2.3 75-92

Amb el nou temps, apareix, si més no en un principi, un nou "tempo" com palesen aquestes novetats:

-Núm. 450 (11.10.76) de "Treball", en el qual la veterana publicació del PSUC convertí la seva periodicitat en setmanal.

-Núm. 1 (18.10.76) d'Arreu".

-Núm. 7 (25.5.77) de "L'Hora Socialista", que encetà una breu etapa de periodicitat setmanal.

-Núm. 1 (27.5.77) d'una nova època d'"Oriflama", una altra publicació veterana, que començà ara, amb nova numeració, una etapa de periodicitat setmanal.

-Núm. 1 (3.11.77) de la "segona època" de "L'Hora Socialista", que continuà la breu etapa setmanal anterior amb una nova numeració.

Núm. 1 (3.3.78) de "Sodamón" (publicà abans dos números 0 datats respectivament, a 6.7.77 i 23.10.77).

-Núm.1 (10.10.78) de "La Pipa d'en Roc".

-Núm. 1 (18.2.79) de "L'Hora", precedit per un núm. 0 (15.1.79).

-Núm. 1 (23.3.79) d'"Amb potes rosses" (1).

-Núm. 3 (19-25.3.79), primer setmanal, de "L'Esplai".

-Núm. 1 (29.9.79) de "Catalunya Cristiana".

-Núm. 1 (9.9.80) de "La Bimba".

En quatre anys, doncs, varen néixer onze setmanaria d'abast nacional. Fou una florida mai no igualada, fruit d'il.lusions i expectatives que la realitat no confirmà. La veritat és que, quan sortí el núm. 1 (18.12.81) d'"El Món", d'aquelles onze publicacions, nou ja havien deixat de publicar-se, i només continuaven sortint cada setmana "Treball" y "Catalunya Cristiana".

"Arreu", setmanari d'esquerres, combatiu i d'una qualitat molt estimable, només arribà al núm. 24 (3.4.77). "Oriflama", situat políticament en l'òrbita d'UDC, desaparegué definitivament quan la nova etapa assolí el núm. 30 (17.12.77). "L'Hora Socialista", portaveu del Partit dels Socialistes de Catalunya en la tongada inicial i edició de COPS (Comunicacions del Partit Socialista de Catalunya) en la "segona època", tingué com a darrer el núm. 33 (15.7.78), en la p.4 del qual Joan Barril escrivia: "L'Hora es'n va". "L'Esplai" fou una edició de Promotora de Televisió Catalana SA: anuncià canvis en el núm. 34 (23-30.11.79) i, ja de mal borràs, perdè la periodicitat i arribà a desaparèixer molt

aviat. Molt curta vida tingueren els tres setmanaris humorístics: els "fascicles" de "La Pipa d'en Roc", publicació mataronina, només arribaren al 4Q (18.7.97), en el qual afirmaven "s'ha acabat el bròquil"; "Amb potes rosses", publicació amb unes despeses més grans, no superà el, núm. 11 (2.6.79), y "La Bimba", "setmanari humorístic d'esports", s'encallà en el 6 (14.10.80).

"L'Hora" (2) mereix una menció especial. Era la més "normal" de totes aquelles publicacions, però, tot i que tingué una existència més llarga, només visqué poc més de dos anys. Dirigida per Pere-Oriol Costa i editada per L'Hora SA, comptà,entre d'altres, amb les signatures de Xavier Sabaté (redactor en cap), Joan Barril, Francesc Navarro, Josep M. Huertas, Xavier Fabrés, Màrius Carol, Agustí Pons, Andreu Castellet, Jordi Garcia-Soler i Ramon Barnils. Fins al núm. 25 (2a quinzena.8.76) dugué com a subtitol les paraules "El setmanari de Catalunya": aquest fou suprimit en el núm. 26 (9.9.79), en el qual el setmanari passà a denominar-se "L'Hora de Catalunya". Malgrat esforços i dedicació, ni la publicitat ni els lectors respongueren amb la intensitat necessària. Després del núm. 93 (11-18.2.81) es produí un petit comàs d'espera, però, ràpidament, el setmanari tancà la seva història amb el núm. 94 (25.2-4.3.81). Una anàlisi de primera hora pogué atribuir el fracàs a una presència dominant de partidisme socialista, però la història posterior posa en quarentena, si més no parcialment, una simplificació d'aquesta mena.

"Rodamón", publicació informativa per a nois i noies, visqué

encara uns quants anys més, però només pogué conservar la periodicitat setmanal fins al núm. 83-84 (4.1.80), perquè "va tgrobar-se involucrada en la crisi econòmica que va afectar tan profundament el grup Mundo" (Larreula 1985: 215).

Tantes crisis en tan pocs anys imposaren una dosi de realisme que es traduí amb una reducció de les novetats. De 1981 fins ara només s'han produït aquestes:

-Núm. 1 (18.12.81) d'"El Món".

-Núm. 1 (22-29.4.82) de "Cul de Sac".

-Núm. 1 (28.5.84) d'"El Temps".

-Núm.1 (21-27.2.87) d'"Ara".

-Núm. 1 (14.11.88) d'"El Drall".

-Núm. 1 (17.11.89) de "Set dies d'actualitat". Publicà un núm. 0 (29.9.89).

-Núm. 1 (29.1.90) d'"El Triangle".

-Núm. 1 (25.1.91) de "Diari de la Pau".

En els cinc anys 76-80 varen néixer onze setmanaris, mentre que en els onze 81-91 només n'aparegueren set de nous: es passà,

doncs. d'una mitjana de 2.20 per any a una de 0.63. (En els deu anys 66-75 fou de 0.40). Tot i el nou realisme i l'existència d'ajuts tan insuficients com es vulgui, però que abans no existien, les crisis continuaren i afectaren, igual que abans havien afectat "L'Hora", productes ben pensats i realitzats professionalment com "El Món": "ni 'Tele-estel', el 1966, ni l''Avui' ni l''Arreu' el 1976, no foren un projecte tan seriós i tan realista d'incursió impresa en la societat catalana" (Fauli 82: 19), però, després d'una història parcialment accidentada i gairebé sempre brillant, s'acomiadà a la francesa amb el núm. 338 (13-19.10.88).

"El Món" volgué allunyar-se de la pàtina de frivolitat de "L'Hora" sense que això provoqués un canvi radical en els resultats. En set anys va tenir set directors: Bassets (81-82), Bastardas (82-84), Rodríguez (84), Julian (84, en funcions), Sarret (84-85), Barril (85-87) i Puig (87-88). Va sofrir tres eclipsis en la seva aparició, que sempre feien pensar el pitjor: del núm. 59 (21.1.83) al núm. 60 (15.4.83), del num. 124 (6.7.84) al núm. 125 (4.9.84) i del núm. 155 (6.4.85) al núm. 156 (19.4.85).

La crisi d' "El Món", tot i que fou la més important, no fou l'única. L'any 1985 hom comentava amb raó que "no han reixit en català 'Arreu', 'Oriflama', 'L'Hora' ni 'Canigó', sols es manté 'El Món'" (Guillamet 1985: 37), però aquest també sucumbí. I molts més l'acompanyaren:

"Cul de Sac" només durà fins al núm. 6 (27.5-2.6.82) (3). "El Drall", seguint el que sembla destí dels nostres setmanaris humoristics, tingué una curta vida que acabà amb el núm. 14 (15.2.89): aquesta era una segona època, perquè, en un intent anterior, se n'havien arribat a publicar tres números mensuals. "Diari de la Pau" fou una experiència especial que, en l'etapa setmanal que ens interessa, arribà al núm. 7 (8-14.3.91): tot i que indubtablement fou un setmanari, la seva realitat escapa una mica d'aquesta història, però, de fet, no podem oblidar que la major part de les publicacions estudiades presenten alguna forma de singularitat.

El darrer "Treball" setmanal fou el núm. 725 (17-22.6.82). El núm. 726 (23.6-6.7.82), primer de la nova periodicitat quinzenal, no es donà cap explicació, però, a la p. 1 del núm. 727 (8.7.82), amb el títol "Treball canvia", es féu referència a uns nous plantejaments "més ajustats a les nostres possibilitats econòmiques".

Un any després del canvi de periodicitat de "Treball", arribà la crisi de "Canigó" amb el núm. 807 (26.3.87): Isabel-Clara Simó, la directora, després d'haver lluitat molt, va dir que ja en tenia prou, cosa ben explicable perquè el setmanari havia estat un gran acte de voluntarisme sense que mai no arribés a estabilitzar-se. "Canigó" fou una de les moltes publicacions catalanes que comptà amb la col.laboració de Miquel Quintana, però no aconseguí l'ajut institucional que, segons que sembla, volia i necessitava.

"Ara", "Revista de Ràdio i TV Catalanes", tot i que només arribà al núm. 8 (11-17.4.87), fou un intent especial per la seva especialització, per la presència de gent , si més no teòricament, ben informada a la empresa i pels 100.000 exemplars del primer número, però, com que el mercat fixà aviat aquest tiratge en poc més de 5.000, aquells empresaris ben informats d'Activitats & Mass Media SA reconegueren ràpidament que s'havien equivocat i plegaren.

"Set dies d'actualitat" va acabar amb el núm. 95 (28.6.91), en la portada del qual s'anunciava: "Fins al setembre. La setmana ja no tindrà Set dies". Sembla que, en aquest cas, no es tractà de la mentida piadosa final que han dit tantes publicacions, sinó de l'anunci de la conversió en dominical en llengua catalana d' "El Observador de la Actualidad". En el cas de "Set dies d'actualitat", la temptativa editorial fou notable i començà amb un capital de 110 milions de pessetes i una organització força sòlida, però els resultats econòmics foren sempre deficients, de manera que, davant la necessitat de noves inversions, s'optà per la desaparició-conversió.

Quan acaba aquesta història només es continuen publicant tres setmanaris de difusió nacional, tots tres nascuts en el període 75-92. "Catalunya Cristiana", publicació catòlica però no depenent directament de la jerarquia, és el degà i, amb dotze anys i mig de vida, és un dels casos de longevitat destacada de la premsa catalana. Cap altra de les capçaleres d'aquesta

història ha durat tant.

Els altres dos setmanaris que encara es publiquen son "El Temps", que s'apropa als vuit anys d'existència, i "El Triangle", que acaba de celebrar-ne els dos. Si el primer representa, per fi, la consolidació d'un setmanari d'informació general, el segon és, amb connotacions especials, l'èxit de la fórmula humorística tantes vegades assajada. El cas d'"El Temps" és excepcional, perquè és una creació valenciana per a tots els Països Catalans i, com es deia en l'editorial de la p. 3 del seu núm. 400 (17.2.92), és "l'únic mitjà capaç d'informar per igual dels distints territoris d'idèntica expressió i des d'ells."

3. PUBLICACIONS

L'inventari total és de 23 publicacions (vegeu l'apèndix final). Pel que fa al nombre de novetats o desaparicions, es classifiquen per anys d'aquesta manera:

Any	Novetats	Desaparicions
1966	1 (Tele-estel)	–
1970	–	1 (Tele-estel)
1971	1 (Patufet)	–

1973	-	1 (Patufet)
1974	2 (Presència,Canigó)	-
1976	2 (Arreu,Treball)	-
1977	2(Oriflama,L'Hora S)	2(Arreu,Oriflama)
1978	2(Rodamón, La Pipa.)	2(Presència,L'Hora S)
1979	4(L'Hora, Amb potes .,L'Esplai,Catalunya Cristiana)	3(Amb potes., La Pipa d'en Roc, L'Esplai)
1980	1(La Bimba)	2(Rodamón,La Bimba)
1981	1(El Món)	1(L'Hora)
1982	1(Cul de Sac)	2(Cul de Sac, Treball)
1983	-	1(Canigó)
1984	1(El Temps)	-
1987	1(Ara)	1(Ara)
1988	1(El Drall)	1(El Món)
1989	1(Set dies)	1(El Drall)
1990	1(El Triangle)	-
1991	1(Diari de la Pau)	2 (Diari de la Pau,Set dies)

El balanç total és de 27 novetats, 20 desaparicions i 3 publicacions en curs de publicació.

-

3.1 GENERES

Els vint-i-tres setmanaris, pel seu contingut, es poden classificar d'aquesta manera:

-10 d'informació general:"Arreu", "Canigó", "L'Esplai", "L'Hora", "El Món", "Oriflama", "Presència", "Set dies d'actualitat", "Teie-estel" i "El Temps".

-6 d'humor: "Amb potes rosses", "La Bimba", "Cul de Sac", "El Drall", "La Pipa d'en Roc" i "El Triangle".

-2 infantils: "Patufet" i "Rodamón".

-2 de partit: "L'Hora Socialista" y "Treball".

-3 de temes diversos: "Catalunya Cristiana", "Ara" i "Diari de la Pau".

Es fàcil de veure que aquesta classificació mostra les presències clàssiques a la premsa catalana, des de la religió a la política i des de la informació general a l'humor. Cal considerar excepcional el nombre de capçaleres dedicades a aquest gènere, fet que, més enllà de les dificultats repetides de consolidació, respon a una de les línies més clares de la nostra tradició: "El Triangle" amb una història més llarga que cap dels altres setmanaris humorístics de postguerra, sembla trencar amb aquests mals precedents.

3.2 DURADA

D'aquests 23 setmanaris, només 13 superaren l'any d'existència, però, d'aquests, sols 5 sobrepassaren els 4: "Canigó", "Catalunya Cristiana", "El Món", "El Temps" i "Treball". Entre aquests setmanaris de màxima durada, cal destacar que "Catalunya Cristiana", amb més de 12 anys d'història, i "El Temps", amb gairebé 8, encara continuen publicant-se.

3.3 VIABILITAT

La nota més comuna a gairebé totes aquests publicacions és la precarietat de la propietat, una precarietat que, sovint, es revestexi de formes empresarials atípiques. Es una característica que acompanya, fins i tot, els setmanaris que es publiquen actualment i que, en principi, semblen consolidats. Si l'empresa d'"El Triangle" és tan modesta com està ben administrada, l'atipicitat-precarietat dels altres dos és clara:

-"Catalunya Cristiana" ha aconseguit d'estabilitzar la seva economia gràcies a una fundació d'altres que cobreix el dèficit normal del setmanari.

-"El Temps" es posà en marxa gràcies a la mateixa forma de comptes de participació que s'emprà per al llançament de l'"Avui". Això, en la pràctica, equival a una

col.laboració a fons perdut, i el setmanari, ja en ple funcionament, hagué de fer una altra petició de més aportacions en les mateixes condicions.

L'única empresa important de les 23 publicacions considerades fou la de "Tele-estel", però no havia estat creada específicament per al setmanari. Hi ha hagut, també, alguna empresa notable, com la de "Set dies d'actualitat", però el més corrent ha estat la precarietat. Aquesta s'ha de valorar tan intrínsecament com en relació amb les possibilitats de lectors i anunciants: normalment, la capacitat de resistència fou molt petita, la qual cosa explica el gran nombre de setmanaris que no sobrepassen l'any de vida. En aquestes condicions, massa sovint -el cas d'"El Món", per exemple-, s'ha hagut de fer apel.lacions al civisme i a la consciència ciutadana.

En ajut de la precarietat-atipicitat s'han establert subvencions institucionals. La Generalitat de Catalunya, per exemple, l'any 1990, entre moltes d'altres subvencions, atorgà 40 milions de pessetes a "Set dies" i "El Temps". I -és un altre exemple- 4.173.749 pessetes a "Catalunya Cristiana".

3.4 DIFUSIÓ

Sabem que, pel que fa a "Arreu", "la xifra més baixa de liquidació / venda correspon als quatre darrers números, i mai no

va ser inferior al 12.000 exemplars" (Riera 1984: 48). Amb tot, com sabem, el setmanari s'ensorrà i contradigué el tòpic segons el qual, a partir dels 10.000, podia assegurar-se una publicació. Realment aquesta xifra ha esdevingut una mica mítica, i la màxima tirada d'"El Món" que arribà a consignar l'OJD fou, precisament, la de 10.300. "La Pipa d'en Roc" començà amb 10.000 i acabà amb 7.000 i, com tants d'altres setmanris, resultà inviable.

Hi hagué, però, algunes xifres que s'allunyaven dels 10.000. Pertanyen a aquell primer període indefinit amb poques capçaleres i amb un delit de recuperació encara no contrastat amb la realitat. "Tele-estel" superà els 70.000 exemplars al començament, però, en dos anys, en perdè 50.000. "Patufet" tingué una tirada important abans de l'etapa setmanal, però, quan plegà, amb prou feines arribava als 15.000.

També la "Presència" setmanal superà els 10.000, però "Canigó" no hi arribà mai. El cas de "Catalunya Cristiana" és un exemple sostingut de creixement constant i limitat amb la barrera dels 15.000, que ha superat netament "El Temps".

4. VALORACIÓ

El panorama general que configura aquesta ordenació de materials

històrics no és falaguer, però per a mesurar-lo degudament cal rectificar, si més no parcialment, la valoració del passat. En realitat, "mirant la història, aquesta situació no ha de sorprendre. En tota la història de la premsa en català, fins i tot durant la Segona República que a Barcelona hi hagué més diaris que mai en català, l'impuls és degut al catalanisme en sentit ampli i als partits polítics. La naixent premsa d'empresa no feia pas, ja aleshores, l'opció del català" (Guillamet 1986: 6), de manera que, segons les conclusions del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, "el període de la Segona República, quant als mitjans de comunicació, ha estat sovint magnificat".

Amb aquests precedents i amb el coneixement de la realitat actual, no és difícil concloure que "la necessitat d'una premsa en català normalitzada no és avui una demanda ni tan sols una preocupació prioritària, ni per la classe política ni per l'opinió pública" (Guillamet 1991: 20). L'anàlisi freda mena a un pessimisme innegable, en el context del qual es pot afirmar que "la premsa d'abast general en català, sigui diària o no diària, és residual, és pràcticament inexistent" (Figueras 1990: 19). Amb tot, hi ha qui sap considerar més els aspectes positius i ens recorda que "des de la fi del franquisme mai no ha deixat d'existir una publicació setmanal d'informació general, i normalment n'han sortit dues alhora" (Fabre 1990: 29)

"El Temps" va organitzar i va publicar una taula rodona sobre els problemes de la premsa en llengua catalana, en el decurs de la

qual Enric Bastardas va afirmar que "el mercat dels setmanaris ara és massa difícil" i que "és molt difícil competir en un mercat petit amb un producte informativament ben fet" (Maresma 1991: 13). La història de mig segle, durant vint-i-sis anys dels quals hi hagut activitat en el sector, sembla confirmar-ho. Empreses improvisades i històries curtes han coincidit, però tamnpoc uns plantejaments empresarials més rigorosos han reeixit.

Es una llarga història en la qual es repetixen els resultats, tot i que semblen canviar-ne les causes. S'ha dit sobre la curta història de l'"Oriflama" setmanal que la publicació "hagué de plegar perquè s'havia convertit en setmanal" (Figueres 1989: 102), afirmació que subratlla les dificulttats d'aquesta periodicitat i que, si més no a causa dels costos, és indiscutible. Altres vegades, però, les explicacions han anat per uns altres camins. A "Presència", per exemple, la culpa fou atribuïda a la política, perquè una publicació unitària esclatà en fer-se lògica la competència entre els grups, de manera que "incapaç de suportar els costos i corcada per les dissensions internes, el mes de maig de 1978, no tingué altre remei que reconvertir-se en mensual" (Vinyoles 1984: 114). Amb tots aquests precedents d'una llarga línia de fracsos que culminen en "El Món" i "Set dies d'actualitat", no és estrany que "El Temps", en l'editorial, ja esmentat, del núm. 400, afirmés que es "excepcional qualsevol aventura" de fer una puiblicació com la seva en català.

La constatació és fàcil, perquè es basa en unes dades objectives clares. No passa el mateix amb les explicacions, perquè és veritat l'"absorció per part dels diaris de les temàtiques setmanals més properes als diaris, com l'esport, l'economia o la religió" (Guillamet 1990: 98), però aquest és un fet general, mentre que no ho són les nostres crisis específiques. No és estrany, per tot això, que s'imposi un pessimisme tan ben fonamentat com perillós basat en profecies com aquesta: "Els anys 90 veuran com a la premsa comarcal el català serà majoritari i, tanmateix, en tots els subsectors de premsa on la temàtica és d'interès general, el catgalà serà minoritari, residual o inexistent" (Figueres 1989: 112).

Les experiències dels darrers vint anys obliguen a replantejar els judicis sobre el "Tele-estel" inicial. Ja s'ha assenyalat alguna discrepància en precisar que "per a Francesc Vallverdu, el fracàs de 'Tele-estel' no vol dir, com per a Sempronio, el de tot setmanari en català" (Guillamet 1976: 41), precisió que sembla, en principi raonable, però que l'experiència, molt probablement, no confirma del tot.

Aquestes, però, son elucubracions que superen la història estricta, però no fan sinó recollir directament la realitat i les expressions més pessimistes que afirmen que la premsa "setmanal és pràcticament inexistent" (Figueres 1990: 97) o "que amb prou feines hi ha un sector de setmanaris" (Guillamet 1988: 7) són inexpugnables.

Sense sortir del que són dades històriques ofereixo unes constatacions finals sobre trets que, per separat o complementàriament, il.luminen el procés estudiat:

I

De les 23 publicacions setmanals considerades, 16 van néixer en el període 74-84 i 12 en el 76-82. Abans del 74 només en van aparèixer 2 i, després del 84, només 5. Es indubtable, doncs, que el canvi de règim despertà iniciatives i esperances, però també ho és que gairebé totes es convertiren en frustracions.

II

La precarietat empresarial és la nota comuna, però els casos de "Tele-estel", "Oriflama", "El Món" i "Set dies d'actualitat" semblen indicar que no és aquesta precarietat l'única causa de les crisis.

III

La problemàtica setmanal, en incidir en una mateix mercat, no es pot separar de la diària. La premsa d'aquesta periodicitat és qualificada "com a parent pobre de la premsa catalana" (Figueres 1990: 37), mentre que hi ha força unanimitat a valorar altres sectors, ja que "la viabilitat de revistes en el mercat català es limita a terrenys especialitzats" (Guillamert 1988: 17) i "només tenim la victòria guanyada en tres camps: l'àrea local i

comarcal. l'àrea institucional i l'àrea especalitzada" (Figueres 1990: 16).

IV

Del que sembla que no es pot dubtar, i ho demostra la insistència malgrat les crisis, és de l'existència d'una difusa voluntat col.lectiva de crear premsa setmanal.

V

Potser la història posterior d'"El Triangle" demostrarà que no és del tot certa aquesta constatació final, però tant la supervivència de "Catalunya Cristiana" com la d'"El Temps" semblen demostrar que, ara i ací, no són possibles setmanaris deixats a l'embat de les lleis estrictes del mercat i de competència.

5. BIBLOGRAFIA

(Inclou, només, la corresponent a les cites que s'han fet).

Bertran i Pijuan, Lluís: Premsa de Catalunya. Ajuntament de

barcelona, 1931.

Campillo, Maria / Centelles, Esther: La premsa de Barcelona 1936/1939. Centre d'Estudis d'Història Contemporània, 1979.

Fabre, Jaume: "Més setmanaris catalans conviuran al quiosco", a "Capçalera" núm. 9 (gen 1990) pp. 28-29.

Faulí, Josep: "'El Món' o l'aspiració a la normalitat", a "Serra d'Or" núm. 272 (mai 1982) p. 19.

Figueres, Josep M.: La premsa catalana . Dalmau, 1989.

Figueres, Josep M.: "El futur de la premsa d'abast general en català: quin futur?", a "Capçalera" núm. 13 (mai-jun 1990) pp. 18-21.

Figueres, Josep M.: Informe sobre les perspectives de la premsa en català d'abast general a Catalunya . El Llamp, 1990.

Geli, Carles / Huertas, Josep M.: Les tres vides de Destino . Diputació de Barcelona, 1990.

Gifreu, Josep: Sistema i pràctiques de comunicació a Catalunya (1970-1980) . L'Avenç, 1983.

Guillamet, Jaume: La nova premsa catalana . Edicions 62, 1976.

Guillamet, Jaume: "Els mitjans d'informació a Barcelona, notes per a un balanç", a "Annals del Periodisme Català" núm. 3-4 (abr-set 1985) pp. 37-39.

Guillamet, Jaume: "L'excepcionalitat del català", a "Annals del Periodisme Català" núm. 6-7 (gen-jun 1986), pp. 6-7.

Guillamet, Jaume: La premsa a Catalunya . Diputació de Barcelona, 1988.

Guillamet, Jaume: La circulació de la premsa Catalunya-Espanya. Difusió interterritorial . Generalitat de Catalunya, 1990.

Guillamet, Jaume: "La premsa en català, canvi de cicle", a "Annals del Periodisme Català" núm. 18 (gen-jun 1991) pp. 17-22.

Jones, Daniel E.: "Evolució de l'edició i del consum de premsa diària i setmanal d'informació general als Països Catalans (1976-1984) en relació amb la llengua", a Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana . V: Area 4: Mitjans de Comunicació i Noves tecnologies. Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, 1989, pp. 71-99.

Larreula, Enric: Les revistes infantils catalanes de 1939 ençà . Edicions 62, 1985.

Maresma, Assumpció: "Per qué no interessa la premsa en català?", a "El Temps" núm. 369 (15.7.91) pp. 12-15.

Riera, Ignasi: "'Arreu'. Una altra memòria (fragmentària) de la transició", a 'Tele/estel', 'Arreu', 'Oriflama', 'Canigó' i 'Presència'. Cinc revistes catalanes entre dictaduras i la transició . Diputació de Barcelona, 1984, pp. 33-50.

Torrent, Joan / Tasis, Rafael: Història de la Premsa Catalana . Bruguera, 1966.

Torrent, Joan: La premsa de Barcelona (1641-1967) . Bruguera, 1969.

Vinyoles, Carme / Lanao, Pau: "'Presència'. El setmanari valent i compromès de Girona", a 'Tele/estel', 'Arreu', 'Oriflama', 'Canigó' i 'Presència'. Cinc rfevistes catalanes entre la dictadura i la transició . Diputació de Barcelona, 1984, pp. 101-117.

(1) Encara que la segona edició de la GEC diu sobre "El Be Negre" que "l'any 1979 hi hagué un intent de recuperar-lo (amb el subtítol 'Amb potes rosses'), que no prosperà", aquesta no es la història completa. Per raons legals no se'l va poder recuperar totalment, però sortí amb la capçalera "Amb potes rosses". Com a pròleg, però, i per indicar la continuïtat, es publicà el núm. 246 (15.3.79) d'"El Be Negre" que pertocava seguint l'antiga numeració: és en aquesta edició on s'emprà el subtítol indicat.

(2) Es un vell costum el d'emprar el substantiu "hora" en les capçaleres de publicacions. Ara, "L'Hora Socialista", "L'Hora" i "L'Hora de Catalunya", però, abans, "La Hora" (1919), "L'Hora" (1930), "Hora de España" (1937), "L'Hora de Catalunya' (1943), "La Hora XXV" (1957)...

(3) La darrera facècia del setmanari fou numerar com a "6 bis" el número final, que era simplement el sisè.

APENDIX

Publicacions estudiades, ordenades i amb indicació del primer i darrer número (no cal dir que sempre es fa referència a la periodicitat setmanal):

Publicació	Primer	Darrer
TELE-ESTEL	1(22.7.66)	191(19.6.70)
PATUFET	73(10.9.71)	167(29.6.73)
CANIGO	361(7.9.74)	807(25.3.93)
PRESENCIA	315(20.4.74)	511(4.2.79)
TREBALL	450(11.10.76)	725(17-22.6.82)
ARREU	1(18.10.76)	24(3.4.77)
L'HORA SOCIALISTA	7(25.5.77)	32(15.7.78) s.e.
ORIFLAMA	1(27.5.77)	30(17.12.77)
RODAMON	1(3.3.79)	83-84(4.1.80)
LA PIPA D'EN ROC	1(10.10.78)	40(12.7.79)

L'HORA (DE CATALUNYA)	1(18.2.79)	94(25.2-4.3.81)
L'ESPLAI	3(19-25.3.79)	34(23-30.11.79)
AMB POTES ROSSES	1(23.3.79)	11(2.6.79)
CATALUNYA CRISTIANA	1(29.9.79)	continua
LA BIMBA	1(9.9.80)	6(14.10.80)
EL MON	1(18.12.81)	338(13-19.10.88)
CUL DE SAC	1(22-29.4.82)	6(27.5-2.6.82)
EL TEMPS	1(28.5.84)	continua
ARA	1(21-27.2.87)	8(11-17.4.87)
EL DRALL	1(14.11.88)	14(15.2.89)
SET DIES D'ACTUALITAT	1(17.11.89)	85(28.6.91)
EL TRIANGLE	1(29.1.90)	continua
DIARI DE LA PAU	1(25.1.91)	7(8-14.3.91)

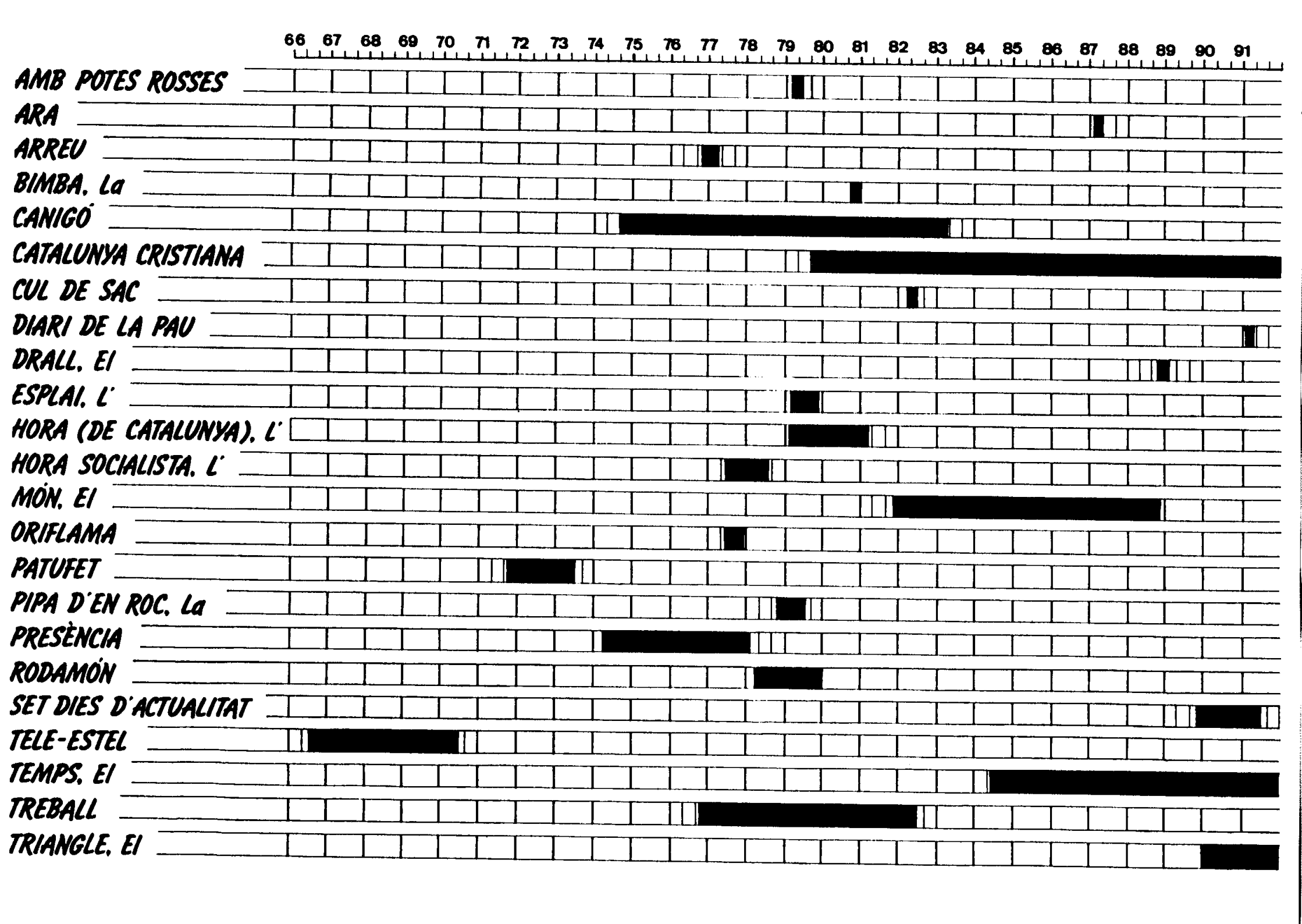
66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91
AMB POTES ROSSES
ARA
ARREU
BIMBA, La
CANIGÓ
CATALUNYA CRISTIANA
CUL DE SAC
DIARI DE LA PAU
DRALL, El
ESPLAI, L'
HORA (DE CATALUNYA), L'
HORA SOCIALISTA, L'
MÓN, El
ORIFLAMA
PATUFET
PIPA D'EN ROC, La
PRESÈNCIA
RODAMÓN
SET DIES D'ACTUALITAT
TELE-ESTEL
TEMPS, El
TREBALL
TRIANGLE, El

RICARD BLASCO

CLAROBSCURS EN ELS INICIS DE LA PREMSA VALENCIANA

Ara fa poc més d'un any, celebràvem el segon centenar de l'aparició del Diario de Valencia. En l'avinentesa, i en el curs d'una sessió acadèmica celebrada al Palau de la Música de la ciutat del Túria, vaig recordar als meus oients que és molta la nostra ignorància tocant a la gènesi del periodisme valencià.

No s'ha avançat gens ni mica, en aquest sentit, d'ençà que el 1880 Lluís Tramoyeres Blasco donà a llum el seu estudi Periódicos de Valencia, encara avui d'imprescindible consulta. Hi ha hagut, els darrers temps, meritoris catàlegs de la premsa de comarques; han aparegut diversos articles d'indubtable valor, i, fins i tot, s'han enllestit brillants tesis o tesines. Però, com que són treballs circumscrits a les èpoques més pròximes a nosaltres, no augmenten la nostra coneixença dels orígens del modern periodisme valencià. Tocant a això, no en sabem gaire més del que sabia -fa ja cent dotze anys- l'eximi Tramoyeres.

En aquell acte commemoratiu, vaig comentar un bon grapat d'incògnites, referides als precedents o a la fundació del Diario, que continuen plantejades en demanda d'aclariment. Alimentava l'esperança d'animar algú a fer les recerques que ens permeteren de reblir, si

en reeixia, les abundants llacunes que encara presenta la història del primer periòdic valencià, sobretot pel que fa a les temptatives que l'antecediren.

Com és natural, en el curt espai d'un any i escaig no s'han produït (que jo sàpiga) novetats esclaridores. Ha mancat el temps. No ve a tall, doncs, insistir en l'enumeració de tals qüestions. Sens dubte, les teniu presents.

Per tant, ara em limitaré a enfocar-ne d'altres, de les quals no vaig parlar al col.loqui de València. Són, majorment, particularitats biogràfiques. D'un costat, les que atenyen els promotors del Diario. De l'altre, les que fan referència a un dels precursors.

Per la raó que siga, cap d'aquestes qüestions no ha captat, ara com ara, l'atenció dels estudiosos i això, al meu parer, les fa més atractives. Potser els meus comentaris -al capdavall, simples suposicions per passar l'estona- no il.luminaran gaire les compactes tenebres que envolten els anys previs al sorgiment del Diario. Nogensmenys, confie poder donar-hi una mica de claror.

Començaré parlant de la darrera de les qüestions indicades. Una "qüestió d'identitat". Tots recordeu, estic segur, que a començament del 1787 -és a dir, tres anys abans del naixement del Diario- un docte valencià, amagat rere les inicials T. V. M., trametia al Memorial literario y curioso de la Corte de Madrid un "discurso" advocant en pro de la creació d'un periòdic a València. El corresponsal fingia que l'escrit era obra d'un amic i en demanava la inserció al Memorial "con el fin de que su idea haga impresión en los ánimos de mis conciudadanos, y veamos puesto en práctica tan útil proyecto".

Un plausible propòsit, expressat contemporàniament i en termes molt semblants per altres compatricis, d'alguns dels quals també ig-

norem la personalitat, malauradament. Poc abans de publicar-se el "discurso" de T. V. M., el poeta, lingüista i historiador, Marc Antoni d'Orellana, havia imprès a Tarragona -sota l'àlias de "Pedro Arcos Lozano"- un fullet, avui introbable, titulat Noticia histórico-chronológica de los principales sucesos acontecidos en la Ciudad y reino de Valencia en el año 1779. Un intent precoç i frustrat de crònica periòdica.

I no gaire més tard d'aparèixer el discurs del Memorial, allà a la tardor del 1788, un o més valencians anònims -almenys, fins ara han estat borrers els intents de desfer llur anonimat- presentaven a l'aprovació del Jutjat d'impremtes de Madrid el pla d'un paper apel.lat Memorias periódicas de Valencia que, en opinió de Melchor de Jovellanos, a qui correspongué redactar el dictamen, "serán de gran utilidad e instrucción si se desempeñan bien; y si mal, solo serviran para aumentar el número de los papeles inútiles, de que nos hallamos inundados". (Fem un incís i remarquem la cautela de Jovellanos, en la millor tradició de la burocràcia madrilenya: una de freda i altra de calenta).

Qui era aquell encobert T. V. M.? Serà possible escatir quin nom de fonts correspon a aquestes sigles? Si volíem descobrir la seua filiació servint-nos de l'anàlisi del "discurso", poc trauríem en clar. Les idees que hi desenvolupa no són gaire originals. A l'època, afirmar que "los papeles periódicos, bien se dirijan a la crítica, bien a la general instrucción, son importantísimos en el orden político y literario" no tenia res de particular: constituïa un tòpic. De fet, afirmacions semblants les trobarem en el "Prospecto" que precedí a l'eixida del Diario.

Així, doncs, cal seguir una altra via per a identificar l'esquí-

vol T. V. M. El primer camí que, al meu entendre, convé d'explorar és la Biblioteca valenciana de Just Pastor Fuster, repertori puntual i ben documentat, inexcusable font informativa pel que fa a les lletres valencianes de la cruïlla del Set-cents al Vuit-cents.

Entre els molts lletraferits que hi figuren i que, per edat, podrien haver escrit el "discurso", només un sembla coincidir amb les inicials de l'incògnit comunicant de l'hebdomadari madrileny, a més d'oferir trets personals que l'acosten al model d'home il.lustrat que traspua el seu escrit.

Es tracta de Tomàs Vilanova Muñoz, nascut el 1737 a Bigastre, població prop d'Oriola -en la zona de parla castellana del País Valencià- i mort a València el 1802. Doctor en medicina als vint-i-set anys i catedràtic de la matèria als cinquanta, home d'ampli saber i inquietuds intel.lectuals no gaire comunes, tant més estimables si parem esment que, a l'hora de la seua naixença, Bigastre era un llogaret perdut d'uns 500 habitants.

Tramoyeres, familiaritzat amb la consulta de l'ingent bibliografia de Fuster, conservà l'anonimat de T. V. M. Prudència, o distracció? Si bé ho mirem, tampoc li venia fàcil decidir-se, perquè Fuster ressenya el nostre personatge amb dos noms i dos cognoms: Tomàs Manuel Villanova Muñoz i Poyanos, mentre que a l'índex l'inclou tan sols amb els dos patronímics i el primer cognom. Tot plegat, evidentment, dificulta la identificació.

A més, Fuster -que recorda el paper d'Orellana tot precisant el pseudònim- no al.ludeix al "discurso" entre els escrits de Vilanova, inventariats de manera exhaustiva. Amb tot i pertot, Tramoyeres hauria pogut observar que el nostre home -i d'això sí deixà constància Fuster- signà alguns dels seus llibres "Tomás Villanova, médico",

que és una altra possibilitat d'interpretar les inicials T. V. M.

Vilanova és un típic producte de la Il.lustració. Als setze anys s'inscriví a la Universitat de València i arribà en poc de temps a ser un erudit molt versat en llatí, grec, matemàtiques, física, història natural, botànica, anatomia, química, farmàcia i cirugia. Viatjà dos anys per l'estranger, aplegà un considerable herbari de 1.000 peces i escriví dos tractats sobre el planeta Urà quan gairebé no feia cinc anys que l'havia descobert Herschel.

Entre les seues obres editades les hi ha d'astronomia, medicina, hidrologia i matemàtiques. Deixà inèdits un tractadet sobre la quadratura del cercle i un altre sobre la duplicació del cub, a més d'uns textos sobre electricitat i altres sobre aerostació. Traduí del francès la Chimie expérimentale et raisonné d'Antoine Baumé i s'en serví per a les seues classes.

¿No és versemblant pensar que un il.lustrat tan complet, tan culte, i de tan vasta curiositat, hauria de sentir recança per la manca d'un diari a la seua ciutat? El T.V.M. que escriu al Memorial literario, s'acomiada en la lletra que introdueix el "discurso" declarant-se "su afecto servidor y perpetuo subscriptor". Podria algú confirmar si el nostre Vilanova apareix entre els subscriptors del Memorial? Jo ho he intentat, sense èxit, però el meu fracàs no prejutja que altres no hi puguen reeixir. A València, hom podia subscriure's a la llibreria de Mallén, focus d'irradiació de novetats culturals. És creïble que el nostre personatge en fos client.

Fuster, sempre tan escrupolós, curà de precisar la part que van tenir en la creació i redacció del Diario alguns dels catedràtics de la Universitat de València, com per exemple el jurisconsult i arabista Joaquim Fusell. Per tant, si no vinculà Vilanova al periòdic, és

força probable que no hi col.laboràs. Les causes se'ns escapen, encara que ens és llegut d'imaginar bé rivalitats acadèmiques bé disconformitat de Vilanova amb la línia seguida pel Diario.

La darrera sospita té l'aire de correspondre a la realitat. Sabem per Fuster que, un cop aparegut el Diario, Vilanova hi trameté una lletra rectificant certs càlculs astronòmics, matèria a la qual, a part de les monografies sobre el planeta Urà, havia dedicat alguns opuscles. L'escrit -que Fuster confessa: "no sé si se publicó"- fou signat amb el pseudònim de "Domingo Polo, estudiante", i es trobava entre els manuscrits custodiats pel seu fill.

Això indica, a més del tarannà polèmic del personatge, una certa propensió a escriure lletres als periòdics, alhora que encaixa amb el seu costum d'utilitzar pseudònims, sigles o anagrames, com ara el de Manuel Muñoz Vigastro. No crec que, entre els nombrosos fullets crítics que suscità l'aparició del Diario -Tramoyeres en cataloga una quinzena-, n'hi haja algú eixit de la ploma de Vilanova, per bé que tampoc no veig que pugam descartar-ho.

He dit abans que fóra inútil ajudar-nos del text del "discurso" per arribar a descobrir l'autor. Això, no és del tot exacte. Ara que ja podem postular un candidat a omplir les inicials T. V. M., serà escaient de fer-ne una relectura. Així, subratllarem l'asserció que diu: "los periòdicos son saludables piscinas que recogen las aguas que destilan las fuentes del ingenio".

La metàfora, és gairebé inhabitual per a l'època. Els al.legats a favor d'un diari a València van tots farcits de llocs comuns, però sense utilitzar aquesta o anàloga comparació. És figura que suggereix la facúndia d'un escriptor avesat a l'element humit. Un senzill llaurador hauria utilitzat el mot castellà equivalent a 'aljub' o 'bas-

sa', segons el costum del seu poble. Escriure "piscina", amb el seu regust docte, és ben propi d'un catedràtic. I si recordem que Vilanova escriví des de 1774 uns nou tractats hidrològics, conclourem que tot casa. En resum: podem creure, amb prou probabilitats de fer diana, que el recòndit T. V. M. no és sinó Tomàs Vilanova i Muñoz.

Passem, ara, a examinar l'altre tema pendent. El relatiu als promotors del Diario. D'entrada, he d'advertir que aquí no es tracta d'informar dels resultats d'una perquisició, similar a la que ens ha conduït al metge Vilanova. Més bé vull exposar algunes cavil.lacions tocant a fets que encara romanen obscurs.

Els impulsors del Diario ens són coneguts: Joseph de La Croix, baró de la Bruère, i Pasqual Marin. Sabem que tots dos van anar a Madrid en febrer del 1790 a gestionar el privilegi exclusiu per a la publicació del periòdic. Tramoyeres diu que aquell, en un escrit adreçat a la Societat d'Amics del País de València, es presentava com a director. Quant al segon, sabem des de Just Pàstor Fuster que fou l'empresari: "y para ello colocó en su casa una imprenta, haciendo al pueblo este grande obsequio".

D'aquesta impremta, que no començà a funcionar fins al número del 29 d'agost del 1790, disposem de les escarides referències proporcionades per Serrano Morales, el qual segurament desconeixia les circumstàncies que envoltaren la seua instal.lació. (Tampoc no hi fa esment de Pasqual Marin). La pregunta fóra: quan costava aleshores implantar una impremta?

Entre novembre del 1792 i març de l'any següent la casa Orga de València pagà a la fundició d'Eudald Pradell la suma de 12.951 rals

per 79 roves de lletreria. Això és un indici del cost a que podia pujar l'establiment d'un obrador tipogràfic. Hi hauria que afegir el valor de les premses i de la resta dels atifells necessaris. Abans, però, de treure una conclusió precipitada, confrontem altres dades.

Benet Monfort, acreditat llavors com el millor impresor valencià, tenia al seu taller, el 1785, sis premses. Obviament, no en calien tantes per imprimir el Diario, ni tampoc una càrrega tan gran de lletreria com l'adquirida per Orga, principal competidor de Monfort. Un plec de quatre fulls com el del periòdic no requeria més d'una premsa, o a tot estirar dues. I, pel que fa a l'assortiment de lletra, la impremta del Diario no pretenia estampar els 10 volums de la "Bíblia", per als quals féu la compra Orga. És cert que hi van imprimir llibres a més del periòdic, però una edició com la de Vives del 1791 -menys de 300 pàgines i un sol volum- no és comparable.

Sembla, doncs, que, per a dotar d'impremta pròpia al Diario, Pasqual Marin féu una inversió de capital relativament modesta. Tramoyeres diu que l'empresari, abans de posar en marxa el nou negoci, posseïa un obrador de fusteria, així com "algunas fincas urbanas, que probablemente vendió para sostener la publicación del 'Diario'".

"Probablemente vendió". ¿Quin fonament tenia per a suposar-ho? En la subscripció oberta el Maig del 1808 per a sostenir de la lluita contra Napoleó, veiem que Pasqual Marin, allistat com a director i no com a empresari del Diario, dóna "todas las rentas de cinco casas, que producen 149 libras anuales; el arroz que produzcan doce hanegadas de tierra que tiene preparada; todos los altramuces que produzcan cuarenta hanegadas de tierra que tiene sembradas, y todas las alubias que produzcan seis hanegadas que tiene tambien sembradas de esta legumbre".

Una xifra moderada de fanecades, i un nombre discret de finques. Són els béns d'un propietari mitjà, guanyats -imaginem- amb l'obrador de fusteria. ¿Amb quina presumpció diríem que, deu anys abans, fou venut un tros del patrimoni? ¿Hi ha motius per a inferir que, en tot o en part, estava encara hipotecat, a compte del periòdic? A la fi de la donació, Marin ofereix "el todo de sus haciendas ó bienes raíces, que ascenderá á unos quince mil pesos". Una petita fortuna, segons que sembla sanejada. Si mai estigué compromesa en l'aventura del Diario, s'havia refeta al cap d'una dècada, i això vindria a provar el reeiximent de l'afer.

No podia no ser així, en un moment en què tants delejaven la publicació d'un diari. La Croix, segons han recollit els més conspicus hemeròg rafs, palesà posteriorment un bon ull per a aquesta mena d'assumptes, tant a Sevilla com a Cadis. Tramoyeres considerava Marin "hombre industrioso y emprendedor, pero que carecia de instrucción y de las luces necesarias para llevar a cabo semejante empresa". Home d'empenta, sabé trobar el soci adient, qui sap si aconsellat pels mateixos professors universitaris que van integrar la primera redacció.

D'on provenia La Croix? Què li feia expert en periodisme? La seua personalitat, fins avui tan enigmàtica, es resisteix a ser escrutada. Arran de l'aparició del Diario fou acusat de foraster per un dels pamfletistes adversaris. ¿Significa que era desconegut a la ciutat? L'acusador així ho apunta, però jo no gosaria afirmar-ho.

Em resulta difícil descartar la possibilitat d'un parentesc entre el pioner del nostre periodisme i el marquès de La Croix, capità general de València durant una dècada i que havia mort a la ciutat el 1786. Gairebé coincidint amb l'eixida del diari, Fra Vicent

Martínez Colomer dedicava les "Novelas morales" a una comtessa de La Croix, versemblantment de la mateixa família i veïna de la ciutat. El llinatge no podia haver-se oblidat.

Els La Croix, de nissaga flamenca, s'havien distingit com a servidors de la Monarquia borbònica. El primer que em consta és un bisbe, de nom Isidor, que degué arribar a València amb l'exèrcit felipista, el 1707.

El marquès, anomenat Carles Francesc, lluità del 1740 al 1748 en la Guerra de Successió d'Austria. Serví després Carles III d'Espanya com a comandant de Ceuta i del Puerto de Santa Maria. Ja tinent general fou destinat a la capitania general de Galícia i el 1766 a Mèxic. En els cinc anys del seu virregnat, hi practicà una política il.lustrada, expulsà els jesuïtes i organitzà les expedicions de Gabriel de Portolà i altres a Califòrnia. Com a capità general del regne valencià, creà el consolat de mar i terra d'Alacant.

Un germà d'ell, Teodor, trenta anys més jove, fou així mateix virrei de Mèxic i del Perú entre 1784 i 1790. Estretament relacionat amb els redactors del Mercurio peruano, acomplí nogensmenys les ordres d'exercir una severa censura i de perseguir la difusió de les opinions de Montesquieu i Raynal.

Poc després d'aparèixer el Diario, ja a començament del Vuitcents, Benet Monfort imprimí dos volums, l'un sobre l'aprofitament dels monts del Regne i l'altre sobre l'explotació de les mines de carbó. L'autor s'anomenava J. La Croix i Vidal. Desconec l'entroncament que podia tenir amb l'estirp del capità general.

Considere molt improbable que es tracte del mateix personatge. El periodista, aleshores, era a Andalusia. I, a més a més, sembla que mai s'interessà pels assumptes exposats als llibres susdits.

El nostre diarista portava, doncs, un cognom força notori a València. No podien titllar-lo de desconegut. L'anomenaven foraster, segurament per haver nascut fora de la ciutat. Un nouvingut; li mancaven rels. No obstant això, no l'acusaven d'estranger -com més avant ho faria un competidor gaditä-, ço que potser és una pista dels seus vincles amb el capità general, que inspiraven un cert respecte. Al tombant del XVIII, eren munió els arribats d'enllà de les fronteres per servir la Corona. No se'ls considerava estrangers i encara no s'havia manifestat l'odi als francesos.

Joseph de La Croix es presentava el 1796 a Cadis com a baró de La Bruère, vescomte de Brie, senyor de Brie, La Chaussée i Greusi, capità de Milícies Urbanes. Tramoyeres posava en dubte que tingués dret als títols nobiliaris perquè observà que els ometia quan havia de signar documents oficials.

El 1811, La Croix fou acusat a Cadis de francès: "este gabacho nos quiere amolar con su butifarra", escrivia un rival. Hagué de defensar-se i declarà ser "español, militar y católico". D'això, n'han deduït alguns que era gaditä. Deducció gratuita.

¿Era La Croix de sang aristocràtica? ¿S'havia ensenyat en periodisme a França, a Amèrica? En tot cas, el que roman clar és que sabia fer valer un cognom il.lustre a l'hora de trepitjar els despatxos del poder. Al privilegi aconseguit per al Diario de Valencia van seguir els obtesos per als de Sevilla i Cadis. Ara bé, com més s'acostà al Vuit-cents, més dificultats hi trobà. Feia molt que havien mort els militars susdits, i de poc li servia emparar-se del cognom.

Durant l'acte commemoratiu del centenar del Diario de Valencia, al qual he fet al.lusió al començament, vaig lamentar l'escassessa de notícies que tenim tocant a La Croix. La professora Lucienne Do-

mergue, que hi era present, em féu arribar després un llibre on exhuma alguns documents de l'Archivo Histórico Nacional. Malauradament, tots fan referència a les aventures sevillanes o gaditanes del nostre diarista, així que, pel que fa a l'aventura valenciana i als orígens familiars del personatge, seguim a les fosques.

La correspondència del marquès de La Croix fou publicada a França ara fa un segle. He fet tot el possible per consultar-la, sense reeixir. ¿No hi trobarem algun detall que permeta aclarir de qui era fill el nostre diarista, en el cas que, com sospitem, pertanyés a la família? Potser les cartes del capità general ens diguen on era nat Joseph i ens expliquen altres meandres de la seua vida.

Heus ací un camí que caldria explorar.

Moltes gràcies.

PONÈNCIA

La premsa diària en llengua catalana a finals del segle XIX

Josep M. Figueres i Artigues

Universitat Autònoma de Barcelona

Sant Cugat del Vallès, Abril de 1992

Introducció

El panorama de la premsa diària en llengua catalana a finals del segle passat és de naixement i, per tant, ben minso pel que fa al nombre de periòdics diaris apareguts. Només quatre diaris, dos a Barcelona, un a Reus i un altre a Sabadell. No considerem "La Veu de Catalunya" que en nèixer el 1899 és més un periòdic del XX que del XIX. El primer tret a considerar seria doncs la minoritària presència en relació al total dels periòdics en llengua castellana que en les recerques que hem efectuat xifrem en 17 a Barcelona el 1879 i 18 el 1881 anys de fundació respectivament del "Diari Català" (DC) i "La Renaixensa" (LR) respectivament. A comarques la xifra és inferior ja que trobem diaris només a Sabadell, Vilanova i la Geltrú, Tarragona, Valls, Reus i Lleida amb un total de 10 títols en ambdós anys citats anteriorment. Pel període 1879-1881 ens trobem en conjunt amb 2 diaris en català i 55 en castellà amb 45 setmanaris en català per 133, amb 14 quinzenals per 51, amb 26 per 118 d'altra periodicitat i amb 5 i 115 respectivament sense dades. Total 92 publicacions en llengua catalana per 472 en castellà.

Quan apareixen els diaris en llengua catalana existeix una notable presència dels periòdics de tot tipus de periodicitat en llengua castellana, tanmateix la premsa no diària en llengua catalana ha arribat ja a una situació ben notable pel que fa a la seva presència, especialització i difusió. Així el 1879 i 1880 existeixen diversos segments temàtics de publicacions. Vegem-los:

a) La premsa de caràcter literari i cultural en el qual excel.leixen "Calendari Català" (1865-1882), "La Renaixensa" -revista- (1871-1883), "Lo Gay Saber" (1868-1869, 1878-1883) i "L'Avens" (1881, 1882-1884, 1889-1893).

b) La premsa que configura el bloc de caràcter ideològico-polític en el qual destaquen "La Veu del Montserrat" (1878-1900), "La Pàtria Catalana" (1880-1881) i la "Revista Catalana" (1880-1882) de Vic, Valls o Manresa respectivament.

c) En l'apartat informatiu remarquem la desenal "La Ilustració Catalana" (1880-1894) i el notable nombre de publicacions que contenen informació fetes a comarques des de "Lo Campanar de Reus" (1879) fins a "L'Esparvé" 1879-1881) de Badalona tot passant per "Lo Rossinyol del Ter" (1880) de Girona amb una insistència constant en la variant de premsa humorística i satírica que és la predominant també en els anys de la Restauració. El gruix informatiu serà en publicacions que apareixen dos o tres cops per setmana o bé seran setmanals segons la importància de la ciutat.

d) Altra consideració mereixen les revistes especialitzades d'excursionisme o agricultura com el "Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana" (1878--->) o "La Quinsena del Pages" (1878-1883).

En conjunt aleshores dissenyem una panoràmica en la qual trobem unes bones revistes literàries i culturals, el naixement també d'algun gran títol il.lustrat, unes altres publicacions marcadament politiques i especificament catalanistes i una empenta a comarques on apareixen revistes satiriques, informatives i d'altres que segueixen l'esquema barceloni. La premsa d'entitats i l'especialitzada viurà també una florida com correspon a l'apogeu de la Renaixença. En total, mirem la realitat numèrica:

Taula nº 1 Publicacions existents el 1879

	Barcelona		comarques		TOTAL
	cat.	cast.	cat.	cast.	
diaris	1	17	--	11	29
bi.-tri/set.	--	--	--	7	7
setmanaris	10	19	4	28	61
quinzenals	3	13	1	9	26
altres i s/d	3	91	2	28	124
TOTAL	17	140	7	83	247

Finalment, per llengües tenim 24 títols en català i 223 en castellà.

En total hem localitzat pel periode 1879-1881, 92 publicacions en llengua catalana per 564 en llengua castellana. No hem comptabilitzat ni els títols alternatius apareguts arran les suspensions que alteraria l'essència del nostre discurs ni tampoc ho fem acumulatiu de publicacions que es mantenen any rera any. Són senzillament les publicacions que viuen en el periode esmentat.

El naixement

Per què apareixen diaris en llengua catalana? Qui són els seus fundadors? Quins objectius persegueixen en un panorama on la premsa tant des de la perspectiva ideològica com de la informativa sembla estar ja en plena saturació?

La situació de la llengua catalana és d'inferioritat en el seu ús públic en relació a la castellana tot i que dins el terreny oral la seva utilització és absoluta. D'ençà la Renaixença s'inicien unes activitats públiques que paulatinament aniran prenent cos i embranzida. A criteri, que compartim, d'Eudald Canibell aquestes activitats seran la poesia, el teatre, el cant coral, l'excursionisme, la premsa i la política hi afeguiríem l'Església i les entitats.

El text Recapitulem 1 de Canibell és una resposta a qui acusa al catalanisme de reaccionari i en el seu escrit demostra quantitativament el sentit progressista, republicà, avançat i democràtic de la major part de realitzacions del catalanisme que precissament aquests anys, com ja hem demostrat, efectua el canvi de literari i cultural a polític i intervencionista. Aquest text s'ocupa també de premsa i ens ofereix unes precioses dades sobre la premsa liberal, republicana, etc. però a més d'aquesta informació ens nodreix d'una dada bàsica: la relació de publicacions fetes en llengua catalana. Relació que ens ha servit de base però que hem ampliant en la nostra recerca en hemeroteques i arxius tot fixant les dades de publicacions especialitzades, comarcals o, tanmateix, que Canibell no esmentava per simple oblid.

Davant aquesta problemàtica d'una llengua diglòssica, amb ús al carrer i minoritzada en la cultura potser que ens fixem en la resposta dels periodistes, més escriptors i polítics posats a periodistes que periodistes purs. Un escrit publicat a "L'Avens" el gener de 1892 i signat per la Redacció expressa clarament la voluntat d'una generació de donar una resposta col.lectiva a una situació global:

"Y ?com hà de contribuir la resolució del problema lingüistic a la resolució del problema polític català? Sabut és que la llengua catalana à de sostenir presentment una forta lluita am la llengua castellana, am la llengua oficial de l'Estat espanyol; y ?com ne surtirà victoriosa si abandonem el seu estudi, si l'empleyem amb negligencia tot parlant-la, y sobre tot escrivint-la, si la deixem corrompre per una part, y per l'altra part no rompem el motllo de formas arcaicas que l'encarcaran y la fan antipàtica a la majoria dels catalans? (...) ?com obtindrem de l'Estat espanyol la reivindicació oficial de la nostra llengua si aquesta no és, al menos, tant perfecta, literariament, com la castellana, y

si no fiquem en la conciencia de Catalunya entera el convenciment de resoldre en favor de la llengua catalana el dualisme lingüistic que tants obstacles posa an el progès intellectual, en el sentit més ample de paraula? Seguirem, doncs, l'obra patriòtica de contribuir a la resolució del problema lingüistic." 2

<"L'Avens" "neix el 1881 amb el propòsit de desenrotllar les idees radicals defensades pel "Diari Català" de Valentí Almirall"> així comença el magnific estudi que dediquen Maria Capdevila i Maria Carme Illa en aquesta revista 3. La mateixa finalitat que es produira en el mateix que el diari reusenc "Lo Somatent" i el diari sabadellenc "Lo Catalanista". L'ombra d'Almirall arriba en la seva profunda influència, encara poc estudiada, fins al poble català no només a través de la seva labor pròpia d'escriptor i activista sinó mitjançant la repercussió de diaris i revistes que influenciats pel seu pensament van aparèixen a finals del segle passat. El paper de la premsa serà cabdal en la formació de la ideologia catalanista.

El DC ho diu clarament en el seu número prospecte corresponent al primer de maig de 1879 en indicar que quan dos catalans es trobaven en confiança parlaven que el renaixement català seria coix mentre no disposés "del medi més poderós dels temps moderns: de la premsa diària." Per tant detectem una voluntat que l'incipient renovació del catalanisme en el pas dels cercles literaris minoritaris fins a capes majors de població tingués un diari com un instrument al servei d'una idea social, política, cultural, en definitiva ideològica i no estrictament informativa, tot plegat com tants periòdics en castellà que apareixen al servei d'una ideologia i subordinant el fet informatiu.

LR que apareixia com a revista des del 1871 i ho seguirà fent encara que aparegui des del 1881 com a periòdic en el seu número prospecte difós el desembre de 1880 també ho explicita clarament:

"Tal millora -sortir com a diari en dues edicions de matí i tarda- obeheix no al sol desitj de aportar á la notable manifestació del periodisme diari de Barcelona un nou element, sinó també á la convicció íntima de que'l catalanisme no cabent ja en determinades esferas, -massa circunscritas pera interessar á tot home de bona voluntat y de imparcial judici.- ha arribat á la categoria de pensament y á la necessitat absoluta de presentarse ferm y robust, depurantse y fortificantse en justas y reiteradas manifestacions." 4

En aquests anys de la Restauració que s'implanta el periodisme empresarial, tan ben descrit per Teodor Baró 5, establim ja la primera consideració que és el la finalitat ideològica en el naixement de la premsa diària en llengua catalana.

El tercer periòdic "Lo Somatent" que neix el 1886 i fins el 1903 és l'exponent del catalanisme polític reusent ho indica també clarissimament en el seu editorial fundacional del quinze d'agost de l'any de fundació:

"Lo moviment regional català, al que ve a donar impuls lo diari (...) està destinat a canviar per complert las costums polítiques de la nostra terra y a deslligar als que intervenen en la gestió de la cosa pública de la tutela, tiránica y odiosa, que imposen desde Madrid los governs centralitzadors y uniformistas que per desgràcia de las regions espanyolas absorveixen més que administren los bèns del país."

L'historiador d'aquest periòdic Jordi Tous i Vallvè indica 6 que el diari neix per influència del pensament de Valentí Almirall i més concrement per influencia del llibre Lo Catalanisme publicat cinc mesos abans que "Lo Somatent" (LS)

"Lo Catalanista" de Sabadell neix com a setmanari el 1887 i fins el 1897 apareguè amb aquesta periodicitat, del 1897 al 1898 com a diari i, finalment, el 1901-1902 com a setmanari. El subtítol és prou indicatiu d'una tendència, la del Memorial de Greuges i la de l'Unió Catalanista: "Diari defensor dels interessos morals y materials de Catalunya". En el número inicial com a diari expressa el programa amb gran claretat. Recordem que el periòdic neix gràcies a l'existència de la delegació sabadellenca del Centre Català fundat per iniciativa de Valentí Almirall. A Sabadell Almirall hi tingué una gran vinculació ja que fou director d'un centre d'ensenyament nocturn per obrers, malauradament frustat per la Restauració i és una ciutat en la qual hi anà habitualment, recordem, per un instant, el discurs fundacional a la festa inaugural del Centre Català de Sabadell el 26 i 27 de març de 1887.

Tècnicament el diari neix per aglutinar l'alternativa a les eleccions generals contra la candidatura caciquista. El text editorial explicita l'ideari d'Antoni de P. Capmany, director, fundador i propietari del periòdic:

"Defensar á la Regió catalana en tot: vetllar per sa dignitat, per sos interessos y sos drets que considerèm los més sagrats del món; propagar son expressiu y categòrich llenguatge que'ns sembla'l més armoniós que existeix; despertar sas gloriosas tradicions históricas que á tants héroes i sabis han inmortalizat. (...) Baix tal concepte los nostres esforsos se dirigiràn á alcansar la Autonomia de Catalunya que desitjèm junt ab la de les demès regions d'Espanya. Que cada una d'ellas puga administrarse lliurement sos respectius bens, fomentantse las sevas fonts de riquesa en proporció á sa conveniencia y necessi-

tat, y valerse de sa propia llegislació y usar son natural llenguatge y disposar de tots aquells ressorts interiors exclusivament seus que pugan afavorir en un o altre sentit son floreixement y son benestar." 7

En resum el neixement de la premsa diària catalana respon a una finalitat estrictament política i si es fa eco d'altres elements -literaris, culturals, informatius...- serà per influència directa del mitjà en reciprocitat amb els seus lectors i per l'evolució pròpia que tindran totes les publicacions al llarg de la seva existència. La personalitat dels directors que alhora són també fundadors i propietaris ho demostra molt clar. Vegem-ho:

DC	Valentí Almirall (1841-1904)	polític/ escriptor polític
LR	Àngel Guimerà (1845-1924)	dramaturg/poeta/polític
LR	Pere Aldavert (1850-1932)	escriptor/periodista/polític
LC	A. de P. Capmany (1858-1912)	periodista/poeta/polític
LS	Pau Font de Rubinat (1860-1848)	advocat/polític/bibliòfil

Detectem aleshores una profunda juxtaposició entre les tres facetes que són comunes al conjunt de directors: tots són escriptors i tots són polítics, el periodisme és un mitjà per fer conèixer tant la seva obra creativa -poètica, política, narrativa...- com, essencialment, la seva formulació política davant la conjuntura de transformació del catalanisme. No hi ha un sol factor sinó que és l'amalgama de tots ells. El periodisme no és l'element bàsic i el denominador comú. La generació següent a la inicial de la Renaixença, fixem-nos en la proximitat dels anys de naixement de la major part, són força joves el 1879, 1881, 1886 i 1897. Tenen, per tant, una ardida activitat en favor de la propagació del seu pensament que és dual: projecció de la literatura catalana i exposició pública d'un ideari catalanista per a la creació d'una mentalitat comuna favorable al nou ideal quan el contexte polític és dominat per les eleccions "arregladetes", pels partits dinàstics amb diputats "cuneros", etc. No és només simbòlic que LS vulgui destruir la base política dels dinàstics de Reus i cridi a tots monàrquics i republicans, conservadors i progressistes, demòcrates i aristocràtes a la idea salvadora, llegim ací Almirall, de "regenerar Catalunya".

La participació del DC en política és notabilíssima, a més de la presència diària en articles, comunicats, etc. efectua una labor d'organització del catalanisme polític a través dels congressos catalanistes i del futur Centre Català, la seva labor serà quasi quotidiana emitint anàlisis sobre tots els fets que afecten políticament Catalunya. LR que comença amb una forta càrrega decaràcter literari i cultural va evolucionant especialment després de la desaparició del DC el 1881 fins als punts àlgits del període 1885-1899 que serà substituït com a periòdic d'influència per "La Veu de Catalunya". LC, finalment, neix, com hem

dit, com a periòdic polític i la seva curta vida no fou només un reflexe del pensament autonomista sinó que advocà per la llibertat de les altres comunitats històriques de l'estat, per l'alliberament de les colònies i, sobretot, en paraules del malaguanyat Andreu Castells "atacava durament el centralisme i la corrupció de l'Administració."

Descripció de la premsa diària catalana

Vist, malgrat fer-ho sucintament, el per què neixen, anem a veure còm són aquests periòdics en relació a la premsa diària en llengua castellana? Formalment, en presentació i disseny, en contingut, en corresponsals i redactors, etc. podem considerar-los iguals, o, contràriament inferiors o superiors?

Taula nº 2 Dades descriptives de presentació

Títol:	Pàgs.:	Cols.:	Format:
DC	8	3	320 x 240
LR	8	1	195 x 125 1)
LC	8	1	240 x 170
LS	4	1	220 x 150 2)
LS	2	3	350 x 260 3)

1. El 1902 canvia (54) x 400) i el 1904 torna al format primitiu.
2. (15-VIII-1886/31-III-1887)
3. (1-IV-1887/31-X-1890)

De l'anàlisi comparativa de la premsa contemporània de Barcelona i també de la de Sabadell i Reus amb d'altres ciutats extreïem les següents conclussions:

1) La premsa feta a comarques és bàsicament idèntica en la seva presentació. La dificultat en la impressió que obligava a acudir a unes, poques, impremtes determinades. Era una dada important de limitacions.

2) No existiran, per tant, grans diferències, entre la premsa feta a comarques sigui quina sigui la seva llengua.

3) A Barcelona existeix una gran diferència entre la premsa en llengua catalana i la feta en llengua castellana. Aquest fet es produeix exclussivament per la presència del DC el qual opta opta per un format intermedi entre el quart i l'estandard en la premsa nova d'aleshores. Aquest format específic del DC, el foli, condiciona la distribució d'espai que serà a tres columnes obligant-se, per tant, a l'ús de filets de separació entre les columnes i també a un ús racional i atractiu dels espais blancs. La tímida utilització de titulars, la presència escassa, només en publicitat, i en el suplement femení d'il.lustracions i l'edició molt estructurada en seccions farà del DC un periòdic molt més modern que els seus contemporanis. Aquesta presentació no va vinculada al contingut, el diari "El Correo Catalán" té, per exemple, el mateix format que el DC i el contingut no és pas precissament afí sinó que és un habitual polemitzador atenent l'òptica clerical com ha escrit molt bé l'investigador Casimir Martí en laseva recent obra L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques. 8

4) LR, contrariament, seguirà la tendència de molts periòdics, començant pel "Diario de Barcelona" i acabant per la primera "La Vanguardia" tot passant per "La Imprenta"/"El Diluvio" d'utilitzar el format reduït, en quart, la qual cosa en anar la superfície impresa a una sola columna no afavoria el treball de titulació de textos, de separació, etc. produint-se un resultat de premsa més propera a la del segle XVIII que a la del segle XX com és el cas del DC.

Taula nº 3 Descripció de les seccions:

DC

Espectacles (teatrals), Reclams (Anuncis per paraules), Noticias de Barcelona, Moviment cientifich y artistich (Inf. breus culturals), Servey meterológich, Butlleti Astronómich, Secció de Fondo (editorial) Correspondencias (Madrid, Paris, comarques, etc.), Noticias de Catalunya, Noticias d'Espanya, Secció Oficial (comunicats públics i privats d'institucions i entitats), Secció Comercial (comunicats d'empreses), Secció d'Anuncis, Secció telegràfica. (Secció Literária/Fulletó i "Modas y Labors").

LR

Butlleti Meterológich, Butlleti Astronómich, Espectacles Públics, Crònica general (Informacions d'arreu), Article de fons, Correspondencia de LR (corresponsals), Anuncis oficials, Secció religiosa, Secció Comercial, Anuncis particulars, Correu nacional (resums de premsa), Telegramas particulars de LR.

LC

Novas, Notas oficials, Telegramas, Industrial, Religiosas, Diversions públichs, Diversions particulars.

LS

Santoral, Editorial, Crònica, Cròniques locals i comarcals, articles i col.laboracions, Noticies de Madrid, Noticies de l'estranger, Secció Oficial i Anuncis. Correspondencia dels lectors. Secció comercial, d'espectacles, oficial i religiosa. (Secció literària/fulletó).

Es molt difícil d'establir aquest esquema d'una forma fixa, per exemple en LS a partir del 1887 la secció d'informació nacional i internacional pràcticament desapareix i veu la llum una nova secció titulada "Crónica vinicola". El 1888 s'enceta una secció meterológica.

De la lectura del titol de les seccions es desprèn la similitud entre la distribució de l'espai dels diversos periòdics tant a Barcelona com a comarques. Per tant el DC i LR s'assembleran a la majoria de periòdics barcelonins mentre LC i LS ho faran amb la resta de periòdics no barcelonins.

Influència i repressió de la premsa diària catalana.

La premsa diària catalana va adreçada a un públic selectiu. Si l'índex d'alfabetització en llengua castellana és mínim, no arriba al 25 % el 1875 les dades pel que fa referència a la llengua catalana serien inferiors amb la qual cosa restaria un mercat insignificant. Tot i això la tipologia dels lectors preocupa a les autoritats polítiques de la Restauració atenent especialment l'incipient moviment catalanista que efectua congresos (1880, 1882), estableix iniciatives polítiques d'incidència massiva (1883, 1885, 1897, 1892...) i configura un moviment que cristal.litzarà en la Lliga de Catalunya i la Solidaritat Catalana la seva formulació política plena. Per aquesta raó es segueix de prop els continguts de la premsa catalana i tot limitant-los per no afavorir l'extensió d'una ideologia contrària a la dels partits dinàstics.

Taula nº 4 Repressió de la premsa diària catalana

DC		
"Lo Tibidabo"	24	26-VII/18-VIII-1879
"La Veu de Catalunya"	30	30-VII/28-VIII-1880
"Lo Catalanista"	45	16-X/29-XI-1880
LR*		
"Lo Somatent" (Reus)	24	25-III-17-IV-1897
"La Renaixensa" (Vendrell)	193	18-IV/27-X-1897

* Com a revista havia tingut ja suspensions el 1878 que ha d'aparèixer com a "Revista Catalana" i el 1879 com a "Lo Renaixement".

El títol alternatiu del DC "Lo Catalanista" no té res a veure amb el periòdic que apareix a Sabadell. LR apareixerà a Reus amb el títol de "Lo Somatent" que correspon precissament al diari LS que també ens ocupem d'ell en aquest treball.

LC va patir en la figura de Manuel Folguera i Duran que havia estat director del primer LC quan va ser setmanari, i fou brac dret de Capmany, dos processos judicials però no ens consta cap suspensió. LS tampoc tingué cap suspensió al llarg de la seva vida.

Les limitacions que produeix el control de la Llei de 1879 i posteriorment la del 1883 amb un tribunal especialitzat amb

fiscals molt actius, el Tribunal d'Impremta feu molt famós al fiscal Mariano de la Cortina fa que tot i que per la qüestió social periòdics com LR, LS o LC siguin favorables als interessos de les classes dominants catalanes la seva ardida posició a favor de la independència d'Irlanda, de l'ideari de la Revolució Francesa, de les salutacions a Jordi I rei dels Hel.lens, de les Bases de Manresa, etc. produeixi una preocupació política que obliga a l'actuació tot controlant-ne el contingut. S'establirà l'auto-censura com a regulació.

Haurem d'anar a una revista catalana que s'escriu a Buenos Aires "L'Aureneta" per a llegir sense limitacions què pensa un director de diari català al respecte d'aquesta posició de control polític. Almirall escriurà:

"Pena, y mes que pena vergonya'ns dona tenir qu'aixecar la veu contra la despòtica opressió que'l gobern de Madrid fa pesar sobre la prempsa catalana. Al cap y a la fi tenim á ditxa ser espanyols per mes que'ns sápiga greu moltíssim veure á nostra pátria subjugada á la insensata tirania que sobre tot'Espanya exerceix un gobern revolucionari que tinguè l'audàcia de nomenar-se lliberal a la inglesa, no se si per mofars de la llibertat ó si per fer burla de la nació que disfruta de benestar polítich mes consistent, mes antich y casi be mes positiu."

[...]

"Empero, aixó no era pas prou: 'ls diaris últimament rebuts nos fan á sapiguer que la Revista Catalana, periòdich catalanista qu'habia nascut al calor de las ideas de la Renaixensa, ha sigut sospesa y suprimida sa publciació després de sortit lo primer nombre, acusat son article principal y cridat son autor criminal-ment de reixas á dins, de qual càstich s'ha pogut lliurar per are, mediant la fiansa de dipósit en garantia de 16.000 rals de velló."

[...]

"De la prempsa espanyola es la catalana la mes valenta y per aixó aquesta a esperimentat principalment y sobre totas l'efecte del ody del gobern de Madrit. La prempsa catalana ha sigut sempre enemiga de la tirania y dels tirans sia quin vulga'l color ab que's disfresssin; [...] Pero lo qu'es inconcebible, es que aquesta rencunia desplegada contra la prempsa literaria catalana, aquest inusitat vigor ab que's castigan faltas imaginarias com la de La Renaixensa i la Revista Catalana succesora d'aquella. 'S coneix que's vol matar l'esperit catalanista de que una i altra eren portaveu dignissim..." 9

Les edicions de la premsa diària catalana

La majoria de periòdics editaven sigui en forma de llibre, de fulletó com a plec de quatre fulls adjunt al diari o sigui com a secció inclosa en una pàgina del diari, novel.les i altres materials que potser més que la visió crítica dels editorials programàtics il.lustra sobre les motivacions dels capdavanters d'aquesta premsa en la seva política de realitzacions. En aquest sentit fixar-nos en els materials que els quatre diaris donen a conèixer mitjancant fulletó és potser una altra dada interessant per a reflexionar sobre les característiques d'aquesta premsa.

Taula no 5 Edicions de la premsa diària catalana

DC	
Ch. DARWIN. Viatje d'un naturalista...	(1879-1881)
HOMER. La Iliada	(1879-1881)
B. HARTE/E. A. POE. Noveletas Escullidas	(1879-1881)
LR	
M. GENIS i AGUILAR. Julita	(1874)
V. BALAGUER, Trajedias	(1876)
J. PONS i MASSAVEU. Quadros en prosa	(1878)
E. VILANOVA. Del meu tros	(1879)
J. COROLEU. Claris y son temps	(1880)
A. FELIU i CODINA. Lo Bruch	(1880)
E. VILANOVA. Escenes barcelonines	(1886)
E. VILANOVA. Gent de casa	(1889)
J. PONS i MASSAVEU. L'Auca de la Pepa	(1893)
A. GREEN. Un rapte misteriòs	(1903)
M. JOKAI. La dama dels ulls de mar	(1903)
F. GROSS. Onze mentides	(1904)
LS	
P. CAVALLE. Sagetes d'Or	(1889)
J. ALADERN. Mal d'Hermosa	(1891)
A. CAMP. Versos i Poesies	(1891-1892)
F. FLOS i CALCAT. La Geografia de Catalunya	(1895-1896)
E. P. CANADELL. Crossbat. La venjansa de Tiburón	(1902)
Anònim. Tercer centenari de l'aparició de la Verge de la Misericordia	(1892)

La relació del DC així com la de LS són exhaustives, la de LR és només aproximativa ja que hem comptabilitzat més de vint-i-cinc títols. De LC no ens consten dades. Amb la lectura de les tres relacions podem deduir que hi ha un doble model. El convencional que seria l'expressat per LR amb la inclussió de textos d'autors catalans i estrangers especialment de literatura i amb alguna incursió en la historiografia, l'erudició. El mateix planteig és el de LS amb aportacions de literatura però que l'obra de Flos fa que tingui un contrapunt semblant a LR.

Diferent és el cas del DC que fa un planteig basat no només en la divulgació d'escriptors, especialment poetes i novel.listes, sinó en utilitzar el periòdic com una plataforma de formació cultural i de coneixements de la més moderna prosa. El DC no publica cap autor català a diferència de LS i LR, tampòc publica poesia o narrativa convencional, la que publica serà o clàssica o modernissima. Finalment, publicarà obres científiques i de contingut altament polèmic. Fixem-nos en la tipologia dels escriptors de LR i en les obres d'influència religosa de LS.

El doble model té la seva singularitat. La LR s'aproximarà més a un diari volgudament populista com "La Vanguardia" mentre el DC ho farà amb l'excel.lent, i posterior, biblioteca d'"El Poble Català".LS serà en aquest aspecte editorial molt semblant al gironi "La Lucha". En síntesi, ambdós periòdics, LS i LR, no aportaran res de nou, fora de fer conèixer, la qual cosa és importantissima a l'època, autors contemporanis. El DC publicarà el primer llibre científic de la Renaixença editat en català i donarà a conèixer, malgrat ser en traducció de traduccions, obres clàssiques i d'avantguarda.

Hem volgut cenyir-nos només a un aspecte de realitzacions, haguerem pogut veure d'altres, de contingut, d'activitats, de subscripcions, però hem triat aquest ja que ens sembla molt representatiu de la voluntat dels equips que feien aquests periòdics ja que en virtut de la tria d'autors i matèries. obres, podia establir-se una correlació entre el text que oferien als seus lectors com a llibres o com a fulletó i el pensament darrer, de fons, que en els periòdics no es tant fàcil d'escatir ja que sovint les paraules fundacionals amaguen altres interessos que són les realitzacions les que ens mostren amb tota la seva profunditat.

Conclussions

Tot i que ja n'hem avançat diverses volem només fer-ne quatre de crucials:

a) La premsa en llengua catalana neix amb una finalitat estrictament ideològica però té algun element innovador des de la perspectiva periodística, com és el cas del disseny i presentació del DC.

b) L'estudi de l'evolució cronològica de les activitats dels quatre periòdics ens fa veure que en tots quatre és present aquesta voluntat fundacional d'incidir en la realitat i no només des de l'estricte marc informatiu i d'opinió sinó utilitzant el periòdic com a plataforma d'actuació pública política. Tots els periòdics seran dinamitzadors de la realitat. Tots els periòdics seran peces claus en la vertebració del pensament i la praxis del catalanisme polític a través de tot tipus d'iniciatives.

c) Els quatre periòdics patiran l'acció de la repressió política a través dels mecanismes jurídics establers però tots ells seguiran amb constància la seva singladura utilitzant els mecanismes de possibilisme: títols alternatius, canvis de ciutat, etc. per a fer arribar el seu pensament a l'àrea d'incidència.

d) La primera premsa catalana parteix amb una dèbil base empresarial tot i que en algun cas estableix uns importants tallers tipogràfics -la famosa impremta de LR- la qual cosa farà perillar la continuïtat. La vida mitja dels quatre és molt breu. Només LR té un període relativament llarg mentre els altres tres seran cronològicament de vida molt breu. Possibilitaran això si, que puguin aparèixer els grans diaris dels anys vint i trenta com ara "La Publicitat" o "L'Opinió" descomptant el cabdal paper del més veterà "La Veu de Catalunya" amb quasi quaranta anys de vida interrumpuda només per la violència de les armes.

e) El factor periodístic, finalment, jugarà només un paper secundari i ho serà a partir de la dinàmica d'establir-se el joc habitual entre redactors-lectors que amb aquesta interactivitat farà qe els periòdics millorin la seva edició paulatinament. El planteig inicial no és estrictament periodístic però en efectuar-se l'edició d'un diari és obligatori de tenir en compte aquest axioma tant evident, un diari dura només un diari i un diari és per ser llegit un dia. Tot i així, l'estudiós Tubino defineix a LR com "una enciclopedia del pensamiento catalán" i, per tant, podem concloure que fer periodisme català a finals del XIX a Catalunya no implica una professionalitat però la complicitat dels lectors i la manca de renovació dels diaris en castellà que

competien al mercat amb els quatre que hem vist, que no es produirà fins la primera dècada del segle XX, farà que el paper i situació sigui força semblant en conjunt sense notables diferències a part, òbviament, de la llengua i el contingut reivindicatiu del catalanisme polític.

Josep M. Figueres i Artigues
Unviersitat Autònoma de Barcelona

Notes:

1 Canibell, E..- Recapitulem. "L'Avens", 1883-1884. (ed. facsimil. Barcelona, Leteradura, 1978. p. 597-612)

2 REDACCIO.- L'Avenç en 1892. 2ona època. gener de 1892.

3 CAPDEVILA, Maria- ILLA, Maria Carme.- Indexs de la revista L'Avenç". Barcelona, Barcino, 1990, p. 9.

4 Prospecte. "La Renaixensa. Diari de Catalunya." s/d. s/n. [desembre de 1880]

5 BARO, Teodoro.- Discursos leidos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pùblica de D. _____ el dia 23 de noviembre de 1902. Barcelona, Imp. Casa Caridad, 1902.

6 TOUS I VALLVE, Jordi.- La formació del catalanisme polític a Reus: "Lo Somatent" (1886-1903). Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1987. p. 50.

7 "Lo Catalanista" 483 (17-X-1897) Segueix la numeració del setmanari però és el primer número del diari.

8 MARTI, Casimir - BONET, Joan.- L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques. (1881-1888) Barcelona, Vicens Vives, 1990.

9 ALMIRALL, Valentí.- Persecucions a la prempsa catalana. "L'Aureneta" (Buenos Aires, 5-I-1879)

Bibliografia del DC:

FIGUERES, Josep M..- Introducció a Articles polítics. "Diari Català". (1879-1881) Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1984. Col. "Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català", 7 ps. IV-XL.

Id.- Introducció a Cultura i societat. Barcelona, Edicions 62, 1985. Col.lecció L'Alzina, 5. ps. 5-18.

Id. El "Diari Català" dins El primer Congrès Catalanista i Valentí Almirall. Barcelona. Generalitat de Catalunya, 1985, ps. 17-40.

Id.- El "Diari Català" (1870-1881): plataforma d'exposició del pensament catalanista. Dins Catalanisme. Història, política i cultura. Barcelona L'Avenç, 1986. Col.lecció Clio, 7 ps. ps. 73-98.

Id.- Literatura catalana al "Diari Català". (1879-1881) Dins Actes del Setè Col.loqui Internacionaal de Llengua i Literatura Catalanes. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986. ps. 69-89.

Id.- El "Diari Català" dins V. Almirall, forjador del catalanisme polític. Barcelona, Publicacions de la Generalitat de Catalunya. 1990. Col.lecció Textos i documents, 8. ps. 85-100.

FONT, Melcior.- Almirall, periodista. Dins V. Almirall. Anuari dels Catalans. Barcelona, Imp. Lòpez Llausàs, 1926. ps. 149-155.

GIVANEL, Joan.- "Diari Català". Dins Bibliografia Catalana. Premsa. Barcelona, Inst. Patxot 1937. Vol. I. ps. 142-143

MACIA, Enric.- El primer diari en català, fa cent anys. "Canigó", 604-605, (1979)

MARTELL, Martí.- Diaris Catalans. "La Veu de Catalunya", 13-I-1927

MIQUEL i VERGES, J. M..- "Diari Català". "Mirador", 12-IV-1934

Id.- "Diari Català" Dins La premsa catalana del vuit-cents. Barcelona, Ed. Barcino, 1937. Vol. II ps. 103-126.

PAMIES, Josep M..-La premsa diària en català té un segle d'existència. "El Correo Catalán", 7-IV-1979

SOLA i DACHS, Lluis.- "Diari Català". "Avui", 9-V-1976. Rep. i amp. a "Història dels Diaris en Català. (Barcelona, 1879-1976) Barcelona, Edhasa, 1978.

Id.- "Diari Català" i el seu pensament. "Avui", 6-V-1979

TORRENT, Joan- TASIS, Rafael.- Un diari polític catalanista: "Diari Català". Dins Història de la premsa catalana. Barcelona, Ed. Bruguera, 1966. 2 vols. Vol. I, ps. 147-153.

TRIADU, Joan.- Centenari d'un diari català. "Serra d'Or", abril de 1981. p. 267.

TRIAS VEJARANO, Juan J..- Las primeras actuaciones: obstàculos y concesiones. Dins Almirall y los orígenes del catalanismo. Madrid, Siglo XXI, 1975. ps. 278-321.

VALENTI i FIOL, Eduard.- El "Diari Català". Dins El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos. Barcelona, Ariel, 1973. 127-145.

Bibliografia de LR:

ANGUERA, Pere- CABRE, Rosa.-Ideologia i història dels diaris reusencs en català. Reus, Centre de Lectura, 1979.

ALTAMIRA, A..-La casa de "La Renaixensa", al carrer de Xuclà. "Ultima Hora", 15-I-1938

CADENA, Josep M..- Guimerà. Periodista y politico. "Diario de Barcelona", 14-VII-1974

FIGUERES, Josep M.- "La Renaixensa". "Avui", 2-I-1981

Id.- "La Renaixensa", enciclopèdia del pensament català en els camps científic i literari. "Avui", 23-IV-1986. Suplement especial Sant Jordi, ps. 21-22.

Id.- "La Renaixensa". Diari de Catalunya. (1881-1905) Barcelona, Editorial Dalmau, 1981.

Id. Contribució documental a l'estudi de "La Renaixensa". (1871-1905) Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1985. Miscel.lània Antoni M. Badia i Margarit. Vol. III, ps. 195-22. Dins Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XI.

Id.- "La Renaixensa". Dins Nadala de la Fundació Jaume I. Barcelona, 1981.

Id.- "La Renaixensa". "L'Avenc", 35 febrer de 1981.

JORBA i JORBA, Manuel.- El periodisme i l'assaig. A Història de la Literatura Catalana. Barcelona, Ariel. 1986. Vol. VII. ps. 675 i ss.

GIVANEL, Joan.- "La Renaxensa". i "La Renaixensa." Dins Bibliografia Catalana. Premsa. Vol. II. ps. 106-7 i 157-8. Barcelona, Inst. Patxot, 1937.

MIQUEL i VERGES, J. M..- La premsa catalana del vuit-cents. Barcelona, Barcino, 1938. Vol. I, ps. 237-252 i vol. II, 179-204.

MIRACLE, Josep.- Guimerà. Barcelona, Aedos, 1958.

Id.- Guimerà i Aldavert, creadors del periòdic. "Avui", 16-V-1976

OLLER, Narcís.- Memòries literàries. Història dels meus llibres. Barcelona, Aedos, 1962.

PI de CABANYES, Oriol.- La Renaixença. Barcelona, Dopesa, 1979.

SOLA, Lluís.- "La Renaixensa. "Avui", 16-V-1976. Rep. a Història dels diaris en català... ps. 20-28.

TOMAS, Margalida.- "La Renaixensa" A GEC, Vol. XII, p. 467.

Id.- "La Renaixensa" A Diccionari de Literatura Catalana. Barcelona, Edicions 62, 1979.

TORRENT, Joan.- Un periòdico barcelonès: "La Renaixensa". "Destino", 4-IV-1959

Id. "La Renaixensa." AHistòria de la premsa catalana... Vol. I. ps. 123-132.

VALLS, M..- "La Renaixensa", diari de Catalunya. "El Matí", 70-VI-1936

Bibliografia de LC:

CASTELLS, Andreu.- Quaranta-dos anys de diaris sabadellencs en català. (1897-1938) "Arrahona" (Sabadell, 1976-1980. Rep. a "Avui" (30-V-1976)

TORRENT, Joan - TASIS, Rafael.- Història de la premsa catalana. Barcelona, Bruguera, 1966. vol. II ps. 93-94.

Bibliografia de LS:

ANGUERA, Pere - CABRE, Rosa.- Ideologia i història dels diaris reusencs en català. Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1979. ps. 7-14.

GRAS i ELIAS, F..- El periodismo en Reus desde 1813 hasta nuestros días. Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1973. 2a. ed.

IGLESIES, J..- Don Pau Font de Rubinat dins l'àmbit reusenc. Reus, 1961.

TORRENT, Joan - TASIS, Rafael.- Història de la premsa catalana. Barcelona, Bruguera, 1966. vol. II ps. 300-301.

TOUS i VALLVE, Jordi.- La formació del catalanisme polític a Reus: "Lo Somatent" (1886-1903) Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1987.

00

I Jornades sobre Història de la Premsa

Ponència de Jaume Guillamet

LES HISTORIES DEL "DIARIO DE BARCELONA"

Al llarg dels seus 200 anys d'existència, el que avui coneixem com a "Diari de Barcelona" - que més pròpiament hauriem de dir "Diario de Barcelona" i que a la ciutat ha estat anomenat tradicionalment el Brusi, pel nom dels seus principals editors-, ha estat objecte al llarg del temps d'alguns estudis històrics. L' atenció que el més antic dels diaris del continent ha rebut dels estudiosos ha estat desproporcionadament escassa en relació al que seria normal en un país culte.

La manca, ara matsix, d'una monografia actual sobre el periòdic que va semblar morir, després d'una penosa agonia, l'any 1984 i va ressucitar en català el 1987, és una mostra rotunda del retard i les deficiències de l' actual estat de la investigació històrica de la premsa.

No és menys cert, però, que continua essent, malgrat tot, l' únic diari català, i un dels pocs diaris espanyols, que ha estat objecte d'alguna història específica.

Els treballs històrics existents sobre el Diari de Barcelona corresponen a èpoques, autors i enfocaments diferents. L' objecte d'aquesta ponència és analitzar i comentar els tres estudis existents i establir el nivell de coneixement històric disponible sobre el Brusi; recuperar el contingut d' aquests treballs, comparant-ne el caràcter, la metodologia i les aportacions. Això pot permetre assenyalar amb més precisió els buits pendents en el camp de la investigació i apuntar possibles línies de treball.

Les tres històries existents sobre el Diari de Barcelona tenen característiques ben diferents:

a) els divuit articles publicats per "J. Mañé y Flaquer" al propi "Diario de Barcelona" en successius diumenges entre el 16 d'octubre de 1892 i el 12 de març de 1893, en ocasió del primer centenari, sota el títol general de "El Diario de Barcelona. Apuntes Históricos".

b) la monografia publicada per Joaquín Alvarez Calvo l' any 1940 amb el títol "Diario de Barcelona. Su fundación e historia (1792-1939)", a la Impremta La Neotipia de Barcelona, de 116 pàgines.

c) la monografia publicada per Esteban Molist Pol, l'any 1964, amb el títol "El 'Diario de Barcelona' (1792-1963) Su historia, sus hombres y su proyección pública", a Editora Nacional de Madrid, en l'any de la commemoració del "XXV años

de paz española", tal com es fa constar per l'editora.

Totes tres obres són avui de difícil accés, en un nombre limitat de biblioteques les dues monografies, i en la col·lecció històrica del diari la sèrie d'articles de Mañé.

El "Diario de Barcelona" ja havia estat consignat, per Josep Feila i Forgas -"Periodisme. Estudi histórich del de Catalunya". Suplement de "La Renaixensa". Barcelona, 1870- en la primera història del periodisme català, com "lo que avuy dia es lo mes vell entre tots los diaris de nostra terra, com cap més a Espanya per sa durada y passant per tantas mutacions com las etats se aportan, per haber servat son aspecte y fins son títol de 'Diario de Barcelona'".

Tretze anys més tard, en arribar al primer centenari, el seu director Joan Mañé i Flaquer, emprendria la publicació d'un "apuntes históricos", que són alhora una crònica i una autobiografia. Mañé, per tant, no escriu pas com historiador ni únicament com a director que era del diari des de quatre dècades. Escrits en primera persona del singular, aquests divuit articles segueixen un ordre desigual, tant des del punt de vista cronològic com en el tractament dels temes i dels personatges. Són articles llargs, cada un dels quals ocupen més de dues pàgines del diari i el jo narrador del director expressa en unes ocasions l'esperit de l' empresa i en altres, la majoria, el punt de vista personal de Mañé.

Mañé, per tant, combina amb l'estil propi d'una gran crònica doblement autobiográfica -empresarial i personal-, la reproducció de documents bàsics de l'arxiu de la casa, la vida de la família Brusi, les anècdotes humanes, l' evolució del diari, la presentació dels col·laboradors,la reproducció de textos significatius, el seu propi pensament periodístic i reflexions estrictament personals, que reflecteixen obertament la seva ideologia conservadora.

L' obra de Joaquín Alvarez Calvo, publicada mig segle més tard, dos anys abans del cent-cinquantè aniversari, comprèn el segle i mig històric que, de fet,acaba amb la guerra civil. L' autor és el director-propietari de "Periodismo", "folleto-revista" de fascicles i facsímils de periòdics antics i aquesta obra consisteix en l' aportació de documents oficials i administratius que amplien i precisen la informació de Mañé, alguns dels quals són reproduits en un ampli conjunt d'il·lustracions que conté també diverses portades i capçaleres del diari. L'obra va ser publicada en forma de fascicles de suscripció i no consta d' un text seguit, sinó de notes de diversa extensió. Són nou fascicles de 16 pàgines cada un, publicats entre març i de juliol de 1940, que contenen un total de 27 il·lustracions.

La monografia d'Alvarez Calvo concentra la seva atenció en la fundació del diari i molt especialment en la figura i l'obra del seu fundador, Husson, que insisteix a explicar ja

que havia estat eclipsada per la dels Brusi. En canvi, es limita a un tractament superficial de la major part del XIX i del XX,desaprofitant en aquest sentit molta de la informació de Mañé.

Enrique Alvarez Calvo es mostra com un erudit interessat en els documents i les dades, més que en la història. Tot i així, es fa evident l'objectiu principal de fixar les dades de la fundació del diari pel Pedro Pablo Hussón de Lapezarán, de la seva apropiació per les autoritats franceses d'ocupació i de la seva recuperació per part d' Antoni Brusi i els seus descendents. A partir del segon terç del segle XIX, Alvarez es limita a consignar algunes de les dades aportades per Mañé i afegir-ne algunes més de collita pròpia sobre l'evolució del diari.

Torna a posar atenció a l'aportació de dades precises en ocasió de la guerra civil espanyola i els canvis que el diari tornà a sofrir, però sense entrar en el detall d' altres èpoques, potser per la proximitat dels fets amb la data d'edició del treball.

L'obra d'Esteve Molist Pol, finalment, és un llibre de 205 pàgines, guardonat amb el "Premio Marqueses de Tauriscano", instituit el 30 de juny de 1962, amb una dotació anual de 50.000 pessetes, per l'Associació d'Amics de l'Hemeroteca Nacional per promoure "la historia del periodista español", que es va convocar per primera vegada el 4 de setembre amb el tema del "Diario de Barcelona".

Molist, com Mañé, es un home de la casa, a la que ha treballat com a periodista. La seva obra és una monografia històrica, en el qual amplia i corregeix, fins i tot, algunes dades i apreciacions dels autors anteriors, particularment de Mañe. A més de tractar amb l'amplitud necessària tota l'evolució del diari durant el segle XIX i la primera meitat del XX, Molist amplia les fonts no solament amb les dades d'articles i treballs especialitzats, sinó també amb les referències obtingudes sobre el diari en obres d'història general o d' història literària. Tot i ser la única obra escrita per Molist, i no ser Molist un historiador ni un tractadista, el llibre és una monografia moderna, àgil i documentada i l' únic dels tres treballs que dóna una visió amplia i objectivada del més antic dels diaris del continent, limitada als primers cent cinquanta anys.

Per J. Mañé y Flaquer era, el 1892, "cosa rara en este país" que el diari tingui ja un segle d'existència. "Su historia, aunque modesta,arroja alguna luz sobre las costumbres y el estado social de nuestra patria".

Al llarg dels seus apunts històrics, Mañé, a més de precisar les dades bàsiques del diari en els seus primers temps,

es fixa sobretot en l' explicació i la justificació del procés a través del qual el fill Brusi va acceptar-ne la politització l' any 1852, just quaranta anys abans dels articles i del primer centenari. S'observa en el text un permanent desig d' autojustificació i d'exaltació de la pròpia tasca per part de Mañé.

Pel que escriu al darrer capitol, sembla que havia pensat feia temps en encarregar aquestes notes històriques a altres autors, als quals no identifica, però diu que es varen morir primer que ell.

Salvades les dades bàsiques de la primera època, el apunts històrics de Mañé es centren en l'evolució empresarial i política dels Brusi i dels seus principals col.laboradors, el gendre del primer i cunyat del segon, Pau Soler, i ell mateix. Joan Cortada és el redactor influent dels anys 30 i 40 que donarà a Rubió i Ors l'oportunitat de publicar Lo Gayter de Llobregat el 1839 i Llorens i Barba és el gran mentor extern dels anys 50 i 60. Mañé, en canvi, no parla en cap moment de Jaume Balmes, que va tenir gran influència sobre el segon Brusi i subvalora la figura periodística i política d' aquest davant del seu propi protagonisme. Tampoc no parla de Joan Maragall, més justificadament ja que tot just feia dos anys que l'havia cridat a col.laborar al seu costat.

Els apunts històrics de Mañé tenen el to d' una gran crònica viva, il.lustrada en alguns capítols amb unes notes autobiogàfiques de Pau Soler, especialment interessants en el relat de las arbitrarietats del Comte d' Espanya. No fa cap cita ni ús, en canvi, d'unes memòries del propi Brusi recollides per Agustí Duran i Sampere i citades per Molist. La vivacitat dels apunts històrics s'accentua en el que tenen de memòries directes del propi Mañé, que reconstrueix diàlegs amb Brusi sobre les decissions més importants de caire polític. També són de gran interès els seus judicis polítics sobre el liberalisme, la política espanyola, la I República, la llibertat de premsa, etcètera, tot i la rotunditat i la simplicitat de moltes afirmacions.

"De todos los periódicos antiguos de los editados en Barcelona, es el 'Diario de Barcelona del que, al hacer o reseñar su historia, se han cometido más errores", escrivia el 1940 Joaquin Alvarez Calvo, en la seva obra "Diario de Barcelona. Su fundación e historia".

Joaquin Alvarez Calvo comença fent notar els errors existents sobre la història del diari al "Nuevo Diccionario de la Lengua Española" (Editorial Sopena, 1929), a la Enciclopedia Espasa (XXI), a "El Arte del Periodista" de Rafael Mainar (Manuales Gallach, XXV, 1906), al "Anuario de la Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona - Vida de Periodistas Ilustres" (1924), a "Barcelona Selecta" (1908), a "Retratos y Semblanzas" de Modesto Fernández y González (Biblioteca de Instrucción y Recreo, cap."La Prensa de provincias", Madrid) a la revista "D'Ací i d'Allà" (Barcelona, 1890, num. 94). A tots aquests textos, menys els dos últims, es donava Antoni Brusi com a fundador del diari i en alguns d'ells, a més, el diari com a primer existent a Barcelona.

L'autor comença per un capítol titulat "Noticias referentes a D. Pedro Pablo Usson de Lepazaran, fundador del 'Diario de Barcelona'", on reprodueix com Mañé el text del privilegi reial, el 6 d'abril de 1792,així com el del document on aquest és registrat per l'Ajuntament de Barcelona, en data 8 de setembre de 1792. Alvarez Calvo aporta també altres documents que, com els anteriors, diu haver vist, copiat i comprovat fidelment.

"Cuidado, señores historiadores, publicistas, periodistas, etc. etc., cuidado, que todo lo que se imprime debe llevar el sello de la más estricta veracidad al tratar de las cosas históricas fiel y llanamente. Quede compensado lo uno por lo otro", insisteix en els seus retrets pels erros.

En la mateixa línia, Alvarez estableix vuit variants documentades del nom del fundador del diari, el napolità Pedro Pablo Husson de Lapezaran, la personalitat del qual "queda algo mal parada en la única historia que nosotros conocemos del 'Diario de Barcelona'", la de Mañé i Flaquer. L'obra d' Alvarez Castro es basa en l'aportació de dades, documents i il.lustracions en facsimil.

Aclareix Alvarez el dubte de Mañé sobre l'ús de l'escut de les armes d'Espanya al diari, demostrant que des de 1799 Husson ho féu cada primer dia de mes,fins l'1 de maig de 1809. Estableix les onze variacions del nom i canvis d'escut efectuats entre 1792 i 1814,amb especial atenció als produits durant l'ocupació francesa, quan el diari es publicà també en francès i castellà i francès i català. Els exemplars citats són de la biblioteca de l'autor.

L'actitut d'Husson sota la ocupació francesa es objecte d'estudi "con mucho tiento e imparcialidad", ja que segons Mañé s'hauria posat al servei dels invasors. Reproduint en facsi-

mil la llicència atorgada a Brusi per la Junta Sumprema del Reino a 28 d'octubre de 1809 i citant els parágrafs de Mañé, Alvarez estableix la seva versió, després d'explicar una visita al consulat d'Itàlia on se l'informà que no havia estat establert encara el registre civil a Itàlia en la data de naixement d'Usson, napolità de pares francesos.

Usson, tal com ho ecriu Alvarez, hauria estat destituit pels ocupants sense cap formalitat documental, per la qual cosa posa en dubte els motiu senyalats per Mañé sobre haver-se afrancesat i haver participat en la guàrdia cívica. Si era francès, afegeix, no cal parlar d'afrancesat. Fa notar també l'absència de cap mena d'elogi o benvinguda els dies de l'ocupació.

Alvarez fa una nota biogràfica sobre Antoni Brusi pare i fill -que il.lustra amb un retrat del segon- i explica per què hi ha tants Antonis a la família, per una devoció a la capella o altar dedicats a Sant Antoni de Pàdua a l'església de Sant Just, mantinguda econòmicament per la família, segons documenta d'un manuscrit històric de la parròquia. Reprodueix, com a prova, l' escut heràldic del marquesat de Casa Brusi (1874) que hi ha a les vidrieres de la finestra de la capella.

De 1875 explica Alvarez l'anunci -a l'edició de tarda del 9 de gener- de l'arribada de la fragata "Navas de Tolosa" portant al futur Alfons XII, "por medio de palomas mensajeras de la Agencia Fabra, a las 6 y 30 minutos de la mañana, llegando a Barcelona a las 7 y 40". "El 'Diario de Barcelona' fuè entonces el que primero en España utilizó los servicios de este género de telegrafia".

Del 1876 explica dues anècdotes sobre "curiosos lapsus" atribuits al diari: una errata de caixa que contenia una blasfemia en la paraula de "la purisima Virgen Maria", que va fer recollir toda l'edicio ja distibuida, fins i tot pagant quantitats importants per alguns exemplars,fins que només en quedaren vuit o deu en circulació.

L'altre és sobre un accident ferroviari a Tàrrega, que segons "El Pueblo Catalàn" (1884), un diari havia dit que "afortunadamente los coches descarrilados eran de tercera". Alvarez explica amb detall la seva investigació fins a localitzar la informacio de l'accident de 1876, però no pas la frase atribuida.

Sense entrar en massa detalls, si que cal fer notar la publicació de la fotografia de la redacció de dia, el 1990 que es trasllada al carrer de les Tàpies 4, mentre la de nit seguia a Llibreteria.

"En medio del la sala que, propiamente dicho, hacia de redacción, habia una gran mesa común, cubierta de un tapete verde. (foto)

Alrededor de la mesa se sentaban los redactores, presididos por D. José Antonio Brusi. Una de las puertas, de las dos que había en dicha habitación, era el despacho del señor Mañé y Flaquer, siempre desierto, pues aquel director dirigía el diario desde su casa.

Los redactores y sus nombres eran los siguientes:

El señor Martín, encargado de los telegramas; el señor López, Teodoro Baró, Cayetano Cornet y Mas, el señor Morante, Miquel y Badia, el señor José Antonio Brusi (no era el propietario, solo regentaba el diario), el señor Juan Maragall, etc".

Salta Alvarez en la seva obra a la tercera fase del diari, incautat per Estat Català i en detalla les dates dels canvis durant la guerra civil. Publica, igualment la llista completa de propietaris entre 1792 i 1939, així com els altres periòdics editats a la mateixa impremta els anys 1937 i 1938.

Esteve Molist i Pol, en la seva obra "El Diario de Barcelona 1792-1963. Su historia, sus hombres y su proyección pública" dedica la primera part a la fundació del diari i el període anterior a l'ocupació francesa. Molist aprofundeix en la personalitat de Pedro Pablo Husson de Lapezaran, que confirma que és napolità, com estableix Antonio Maria Fabié en una història del diari publicada a la "Gaceta de la Prensa Española" (1942),en ocasió del 150 aniversari, arribat a Espanya amb la comitiva de Carles III i instal.lat a Madrid, oficial major del "Diario de Madrid". Desmenteix, per tant, el possible origen francès que per Joan Mercader -"Barcelona durante la dominación francesa (1808-1814)"- disculparia l'afrancesament posterior.

Molist afirma que "Husson poseía estimables conocimientos, práctica, agudeza y experiencia profesionales en el campo incipiente del periodismo de la época", desmentint la paternitat de Brusi, que només tenia 17 anys quan es va donar el privilegi a Husson, tot i que certament es pot considerar la "Gaceta Militar y Política del Principado de Cataluña", des de 1809, com l' alternativa al diari incautat i antecedent del de Brusi. Aquest es va casar amb Eulàlia ferrer el 1800, que era filla d' un llibreter, negoci que el 1808 es convertiria en Casa Brusi i el 1814 editaria el diari. La idea que Brusi fos propietari del periòdic amb Husson d'editor apuntada per Mercader, no la considera Molist sinó per molts anys després de la fundació.

Per Molist és evident que el diari de Brusi es la continuitat del d' Husson, després d'una incautació per les forces franceses i el nomenament de directors "de su propio agrado" que compara amb l'esdevingut entre 1936-39.

A part de la publicació dels mateixos documents ja presentats per Mañé i Alvarez Calvo, Molist recull una apreciació d'E. Varela Hervás -"Prolegómenos del Diario de Barcelona", a l'edició commemorativa del CL aniversari, 1 octubre 1942- sobre el contingut del prospecte, que no seria més que "un extenso comentario a la Orden del Consejo Supremo de Castilla, escrito con la pauta dada por don Santiago Tewin para su 'Diario Curioso', Madrid 1787".

Del primer número del diari, reprodueix Molist una composició poètica atribuida a Husson dedicada a la ciutat, una mena de "saludo discreto y gentil que completaba la presentación de intenciones hecha en el prospecto anunciador".

Molist posa interés a subratllar la influència ràpida que el diari va obtenir a Barcelona, citant Fabié que ho compara amb l'esdevingut en l'aparició del "Times" a Londres.

Citant Alexandre Galí -"Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà. L'escriptor, l'ambient". Aedos, Barcelona, 1954-, Molist pot fer notar com el diari donava la sensació d'una publicació europea. Galí havia estudiat el contingut del diari en la seva primera época i la relació amb la societat i les limitacions imposades.

Husson, segons Galí, va ser tant hàbil que sense espantar ningú, de cop i volta, polaritzà entorn del 'Diario', la ressonància de totes les inquietuts de la ciutat, tasca en la qual l'ajudaria "el escritor Antonio Jutglar Font, una especie de enciclopedista 'ad usum barcinonensius'".

"El señor Husson cortó su obra tan a la medida de las posibilidades del alma barcelonesa que su 'Diario' ha podido aparecer como una especie de sustanciación del alma misma", escrivia Galí.

Per Molist, és evident que "salvo el periodo excepcional de Antonio Brusi, Juan Cortada y Mañé y Flaquer, el 'Diario' experimentó en el correr de los años una progresiva decadencia de la que se ha salvado en los ultimos veinte años a consecuencia, tal vez, de ese "no iràs màs lejos", de esa limitación y de ese estancamiento de que nos habla Galí: esta decadencia, esta atonia, esa falta de vivacidad, puede explicarse en cierto modo por las limitaciones contenida en el Privilegio que, si por un lado le daba una situación que hoy llamaríamos monopolística, por otra le cortaba el vuelo".

Galí, en estudiar la repercusió inicial del diari en la vida literària de Barcelona, pobre a l'época, pondera el grau d'habilitat que posà Husson en la tasca d'interessar els lectors tant en el diari sinó com a comerciant de llibres. Fa notar com malgrat les denúncies que a l'época encara es feien a la Inquisició, es parla de d'Alembert i es polemitza en articles sobre Newton i la gravetat.

Molist veu en aquestes paraules de Galí "cuan pronto el 'Diario' fue un instrumento y vehiculo difusor de inquietudes literarias e intelectuales, a la vez que palestra de polémicas como, por ejemplo, la sostenida entre el famoso Ballot, pedagogo y creador de la primera gramàtica de la lengua catalana, y Godoy; todo lo cual seria el germen del profundo arraigo que el 'Diario' ha tenido siempre en la mentalidad y espíritu del país catalán".

Afegeix Galí que "el 'Diario de Barcelona', en este desierto de información literaria de nuestro siglo XVIII es el exponente exacto -y de aquí la habilidad de su creador señor Husson- del màximo de tensión a que pudo llegar nuestro pueblo a ultimos del siglo XVIII, en cuanto a la posibilidad de logro de aquello que llamamos diálogo literario".

Molist veu en l'afició als llibres francesos i enciclopedistes, el preludi del posterior afrancesament de gran part de la intel.lectualitat barcelonina.

Quant als aspectes hemerogràfics de la primera etapa del diari, Molist completa l'aclariment d'Alvarez Castro sobre l'ús de l'escut espanyol que Mañé havia plantejat. "Diario de Valencia", iniciat l'1 de juliol de 1790 ja havia fet aquesta pràctica, que va seguir Husson com més tard ho faria també el "Correo de Murcia" (1795), cada primer de mes.

En el capítol dedicat a la dominació francesa, Molist analitza l'evolució i l'actitut del diari, a la vista de la documentació aportada per Mañé i Alvarez, pero molt especialment pel treball de Mercader, de manera que pot precisar el període d'Husson, fins el 31 d'agost de 1810 i la direcció posterior d'Ygual, amb la col.laboració del rossellonès Alzine i del català Barrera.

Molist ressegueix també l'evolució de la política francesa respecte a la premsa, amb la creació de la gaseta de Girona, per Augerau i el seu corregidor Josep Pujol i March. Els criteris sobre la creació de periòdics i dels continguts recomanables que el general Lamarque, cap militar de l'Alta Catalunya recomana al prefecte del Ter són una dada plena d'interés.

Molist completa la documentació d'Alvarez sobre Husson amb l'aportació de documents del sumari de purificació a que s'hagué de sotmetre l'any 1814, pel que finalment fou amnistiat. Husson va morir entre 1814 i 1816.

Sobre l'etapa dels Brusi, Molist treballa amb els documents anteriors i n'aporta de nous. Supera l'esquematisme documentador d'Alvarez i fixa la biografia del fundador, el seu inici en la impremta Ferrer (Gonzalez Sugrañes, Miguel: "Contribució a la historia dels Antichs Gremis dels Arts y Oficis a la ciutat de Barcelona", Barcelona, 1918),el trasllat a Tarragona, la petició del privilegi, l'edició de la "Gaceta

Militar del Principado", la impremta i el diari de Palma, el trasllat a Vic i a Manresa i l'entrada a Barcelona

Aporta igualment Molist dades de bilinguisme català-castellà i francès-castellà el juny de 1822 per documents oficials i nou bilinguisme castellà-francès desembre 1822-gener 1823. Detalla l'evolució de l'Editor Responsable des de 1841. El context polític el situa a través de Jaume Vicens Vives ("Cataluña en el siglo XIX". Ediciones Rialp. Madrid), amb valoració del diari i el seu pas a organ del partit moderat.

L'època del segon Brusi la basa en les memòries inèdites d'aquest citades per Duran y Sampere (a "Divulgación histórica de Barcelona". vol X). Molist valora Brusi pel damunt de Balmes com a renovador del periodisme polític i sobre Mañé com a renovador del diari. Les notes de Brusi són un bon complement de la versió de Mañé i contrasten amb el protagonisme que aquest s'atribueix.

Curiosament, Mañé ni tan sols esmenta Balmes, amb qui Brusi es diu molt vinculat, fins a haver escrit sobre ell i haver promogut un monument a Vic.

Brusi, Lluch i Cia són concessionaris de la línia telegràfica Saragossa -Barcelona - La Jonquera i obtenen del Govern francès que s'hi faci arribar des de Perpinyà, segons carta del consul de 24 de març de 1856.

Molist aporta altres dades sobre Brusi oblidades per Mañé, com la seva amistat amb Lesseps i col.laboració amb el projecte del canal de Suez i altres activitats públiques.

Aborda l' época de Mañé basant-se en la biografia escrita per Maragall i publicada per l'Ajuntament, a més del propi text de Mañé. Incidentament, cita Carles Soldevila, Fabié i Josep Miracle.

Parla d' "El Catalan", substitut del diari, suspès l'octubre de 1876. Recull dades econòmiques d' aquests anys i posteriors, tretes del mateix diari com llistats de l' impost del timbre com a mostra de la significació del diari a la premsa de la ciutat, figurant sempre en primer lloc.

Tracta la influencia de Jaume Balmes i Llorens i Barba, aquest segon glossat per Mañé i cita en suport Vicens Vives i Pere Font i Puig a "La filosofia en España desde el nacimiento del Diario" al commemoratiu d'1 d'octubre de 1942.

Tracta el regionalisme del diari, remuntant-se a Joan Cortada, artífex del debut de Rubió i Ors, cita Vicens Vives, es remet a Josep Miracle i aporta una cronologia d'aportacions al procés de la Renaixença des del diari.

Tracta la participació de Joan Maragall amb les dades de Jo-

sep Maria Corredor -"Joan Maragall", Aedos- i de Miquel dels

Sants Oliver al pròleg de l'obra completa -Selecta.

De 1899 a nuestros dias és el darrer capitol. Molist hi passa molt pel damunt. Parla del canvi de propietat i de la decadència: mort d'Antoni Brusi i Mataró i muller, tutoria del germà Josep Antoni sobre la filla Josefa, entrada de Damià Mateu per mitjà de Fabié i contacte d' aquest amb el rei seguit d'aportacions conservadores, direcció dèbil de Barà, direcció i dimissió de Miquel dels Sants Oliver amb motiu de la crisi de Solidaritat Catalana, direcció de Julià Burgada, guerra civil i incautacions. Molist cita el treball de M. Carmen Garcia Nieto, "La prensa diaria de Barcelona de 1895 a 1910", encara inèdit el 1964

sep Maria Corredor -"Joan Maragall". Aedos- i de Miquel dels

Sants Oliver al pròleg de l'obra completa -Selecta.

De 1899 a nuestros días és el darrer capítol. Molist hi passa molt pel damunt. Parla del canvi de propietat i de la decadència: mort d'Antoni Brusi i Mataró i muller, tutoria del germà Josep Antoni sobre la filla Josefa, entrada de Damià Mateu per mitjà de Fabié i contacte d' aquest amb el rei seguit d'aportacions conservadores, direcció dèbil de Saró, direcció i dimissió de Miquel dels Sants Oliver amb motiu de la crisi de Solidaritat Catalana, direcció de Julià Burgada, guerra civil i incautacions. Molist cita el treball de M. Carmen Garcia Nieto, "La prensa diaria de Barcelona de 1895 a 1910", encara inèdit el 1964

El coneixement històric sobre el Diari de Barcelona, establert per aquests tres primers i encara únics treballs monogràfics està limitat al seu primer segle i mig i fa referència als següents aspectes:

- La fundació del diari, la concessió del privilegi reial i la personalitat i circumstàncies de Pedro Pablo Husson de Lapezarán.

- La utilització i incautació del diari per les autoritats franceses durant el període 1808-1814.

- El privilegi atorgat durant la guerra a Antoni Brusi per la publicació posterior del diari i la seva contribució periodística de l'impressor barceloní a la causa espanyola.

- La influència social i cultural del diari a Barcelona en el seu primer període.

- La línia successòria de la propietat i de la direcció.

- El pensament periodístic i l'actitud política del diari.

- L'evolució tècnica i informativa del diari i les seves aportacions precursores al desenvolupament de la premsa espanyola.

- L'ús de la llengua catalana per part del diari, de forma simbólica en la normalitat política i alternativa en moments de crisi.

- Les principals personalitats periodístiques, culturals i polítiques vinculades al diari.

- Les relacions del diari amb els successius governs i monarques.

Aquesta és una relació dels temes encetats amb variada i desigual profunditat. La relació dels temes per encetar seria més llarga i, ara i aquí, potser fora de lloc perquè pot estar en el cap de tots. La col.lecció del Diari de Barcelona, com la de tots els altres diaris, encara és un camp en gran part verge pels historiadors.

Els apunts històrics de Mañé i Flaquer, particularment, ofereixen altres tipus de materials biogràfics, ideològics i informatius sobre l'evolució del concepte de notícia, sobre la formació de la premsa política i les seves relacions amb el poder i els partits, així com mostres expressives del seu propi pensament polític i periodístic.

De 1964 ençà, en els vint-i-vuit anys transcorreguts des del llibre de Molist, no hi ha hagut cap treball nou de conjunt sobre el "Diari de Barcelona", tot i que si que es pot

comptar amb noves aportacions concretes que han enriquit el coneixement d' aspectes i períodes concrets, treballs entre els quals caldria citar Benet, Cadena, Fàbregas, Fauli, García Nieto i altres, a part de les noves síntesis de Torrent i Tasis i Figueres, entre altres.

En l' ocasió del bicentenari del propi diari i en l' ocasió d'aquestes primeres Jornades sobre Història de la Premsa, l' anàlisi i comentari de les tres històries del "Diari de Barcelona" ens recorda que tot i la molta feina que en aquests darrers anys tots ens hem posat a fer, la feina bàsica de la història dels nostres principals diaris encara està per fer. Haurem de trobar els recursos per fer-la.

Barcelona-Sant Cugat del Vallès,
4 d'abril de 1992

HISTÒRIA DE LA PREMSA, HISTÒRIA DEL PERIODISME, HISTÒRIA DE LA COMUNICACIÓ.

Joan Manuel Tresserras

(Dtor. Dpt. Periodisme U.A.B.)

Justificació:

Em penso que el caràcter general del tema d'aquesta ponència, i també el tractament esquemàtic que rebrà, exigeixen alguna explicació prèvia.

El tema de la relació i, sobretot, la delimitació i la diferenciació d'objectes d'estudi entre la **Història de la premsa**, la **Història del periodisme** i la **Història de la comunicació**, és d'una certa oportunitat i actualitat. Pel creixent volum de recerca que concerneix els àmbits disciplinaris que tractem (l'èxit de convocatòria d'aquestes jornades n'és una prova). Pel seu ascendent prestigi en el marc dels estudis socials històrics. I, a la fi, per la renovació dels Plans d'Estudis en "Ciències de la Informació" (Periodisme, Publicitat i relacions públiques, Comunicació Audiovisual) que atribueixen un major protagonisme a aquest espai. Per tot plegat, he pensat que fóra útil prendre una iniciativa de reflexió que voldria estimular el debat. Un debat que, sota la seva aparença de simplicitat, conté, em

HISTÒRIA

sembla, la possibilitat d'enriquiment teòric, la necessitat de precisió conceptual i l'exigència d'una ordenació general d'un camp de treball compartit i complex que permet filons d'especialització ben perimetrats.

Aquestes consideracions anteriors volen avalar l'opció de tractar una qüestió de caràcter general, per comptes d'abordar una recerca monogràfica. En el nostre camp, per sort o per desgràcia, no només depenem d'un únic ordre de prioritats. Cal apuntar, a més, la possibilitat que ofereixen aquestes jornades de traslladar a una reunió oberta un debat plantejat ordinàriament dins el cercle del Departament de Periodisme de la U.A.B.. Per això, aquestes notes volen ser una mena de document intern, una reflexió en veu alta referida sobretot a la delimitació dels objectes d'estudi. Que no conté consideracions particularment noves o remarcables. Que procura l'ordenació d'algunes apreciacions que han anat formulant-se de molts anys ençà, de manera que puguin resultar útils en la confecció i aplicació dels nous plans d'estudis de les noves titulacions de la Facultat de Ciències de la Informació, i també del de la llicenciatura de Periodisme que prepara la U.P.F.. També de cara a una presa de consciència de possibilitats i mancances a l'hora de satisfer la imminent necessitat d'elaborar manuals (o bé nous manuals) de les matèries implicades i de revisar o plantejar de nou les grans obres de referència.

Alguns projectes col.lectius ambiciosos, encara en estat

larvari (Hª de la premsa a Catalunya, Diccionari Històric biogràfic del periodisme, Antologia de textos sobre periodisme, etc.), semblen apostar per orientacions com les que tot seguit es defensen aquí. La història dels complexes fenòmens de la comunicació social abasta un territori molt gran i divers que permet múltiples especialitzacions. Aquestes especialitzacions -necessàries- haurien de produïr-se menys per decantació o per raons de viabilitat documental i més per elecció de segments, a partir d'una visió general de l'àmbit i perseguint la complementarietat.

Una delimitació quasi espontània de camps d'estudi

La qüestió de la relació entre la **Història de la premsa**, la **Història del periodisme** i la **Història de la comunicació social** no ha estat gaire tractada en general, i menys encara entre nosaltres. De vegades -en medis culturals ben pròxims al nostre- una qualsevol de les denominacions s'ha fet forta i compren un amplíssim territori. Podem trobar-nos també que el significats de les mateixes denominacions -derivats de tradicions culturals diferents- no es corresponguin amb els que ens resulten habituals. Fet i fet, el cas és que la precisió de les delimitacions disciplinars, i del joc de relacions a establir, entre les diverses matèries que s'ocupen de la progressió històrica dels fenomens informatius/ comunitatius no ha estat considerada qüestió d'urgència.

Les raons són diverses, però destacaria entre les més importants les següents:

-- 1.- Que els objectes d'estudi referits (premsa, periodisme, comunicació) han estat tradicionalment concebuts com objectes "menors" dels estudis històrics. L'afirmació va referida a una **Història** escrupolosament selectiva amb les seves prioritats, que solen oscil.lar entre les "grans" iniciatives econòmiques i els "grans" esdeveniments polítics. En el decurs de les seves diverses modes l'actitud de la ciència històrica envers els processos d'informació i de comunicació ha estat més aviat aristocràtica. Fins i tot algunes especialitzacions sectorials, com ara la **Història de la literatura**, han prescindit de l'àmbit literari-periodístic, arribant a condemnar formes i gèneres literaris que havien comès el pecat de difondre's a través dels mitjans de comunicació.

-- 2.- Que, en conseqüència, la tendència predominant entre els investigadors específicament interessats per aquests "objectes menors" de la història ha estat la d'estudiar allò que s'ha pogut, sense entrar en majors precisions. Per raons d'urgència: la premsa tractada per poc més que com a font històrica per a un determinat tema o període; avaluada potser com a resultat secundari a obtenir d'una recerca orientada per altres propòsits. O per raons de viabilitat documental: tantes publicacions, tants periodistes, tantes poblacions amb publicacions i periodistes: hi ha hagut objectes d'estudi per

a tots els gustos. Convé singularitzar el cas dels historiadors de la contemporaneitat que sovint, després de saquejar la premsa com a font documental privilegiada dels seus estudis, s'han limitat a blasmar-ne la fiabilitat i no han aportat ni tant sols la fitxa tècnica descriptiva o una succinta anàlisi morfosintàctica de les publicacions emprades. Hi ha hagut, és clar, algunes poques excepcions.

--3.- Que, d'altra banda, la necessitat de precisar els camps disciplinars no s'ha plantejat amb urgència fins recentment, amb la progressiva importància social dels estudis de comunicació. Les raons d'aquesta importància social no depenen de cap orientació de recerca ni de cap política cultural sinó que poden remetre, finalment, al protagonisme aclaparador dels mitjans de comunicació en el nostre temps cultural-històric.

--4.- Que, al capdavall, ja hem disposat d'una divisió d'objecte prou funcional, espontània, percebuda automàticament com a natural.

En raó d'aquesta mena de percepció última hem anat convenint, sense massa explicitacions, que:

--- 4-A.- La **Història de la premsa** era/és la història d'un mitjà d'informació i de comunicació -una entre d'altres històries possibles d'altres mitjans. La seva pròpia tradició l'ha convertit en el punt de referència fonamental per a les

històries de la resta de mitjans de comunicació.

--- 4-B.- La **Història del periodisme** és una matèria potser més difícil de delimitar però que s'ocupa d'avaluar les formes històriques de la producció informativa seriada, de manera preferent la realitzada amb els mitjans d'informació convencionals. Sovint, però, la identificació entre periodisme i premsa o informació escrita desdibuixa les coses. Pot convertir en periodista/periodisme tothom/tot allò implicat en la confecció de periòdics, i prescindir, en canvi, dels informadors i la informació vinculats als dits mitjans audiovisuals.

--- 4-C.- La **Història de la comunicació social** va referida a un objecte comprensiu molt ampli que abasta totes les formes de comunicació possibles. De fet, gairebé no n'hi ha exemples i la denominació mateixa ("història de la comunicació social") expressaria més una mena de desideratum, com ara una "història de les idees", que no pas una via de treball immediata -més endavant tornarem a la qüestió. Per alguns, doncs, la **Història de la comunicació social** s'interessaria per les pràctiques socials vehiculades per/en/amb els mitjans de comunicació social. Per altres, en canvi, pràcticament "tot" -tota l'activitat social humana, especialment la pública- podria incorporar-se a l'objecte d'estudi donat que, finalment, "tot és comunicació".

Aquesta aproximació dilucidadora, diguem-ne espontània,

immediata o expeditiva, ha estat prou eficaç fins avui i em sembla fonamentalment enraonada. Tenint-la com a referència han estat possibles treballs molt meritoris que són en la base de bona part de la nostra activitat investigadora i publicística. No voldria pas, doncs, carregar contra aquesta tradicional compartimentació de camps d'estudi sinó, més aviat, prèndre-la com a punt d'arrencada per reflexionar sobre unes compartimentacions disciplinàries que atènyen l'objecte d'estudi però també la concepció mateixa de cada matèria, el seu mètode, les seves prioritats, la seva finalitat científica els seus veinatges acadèmics, etc.

Història de la premsa

Efectivament la **Història de la premsa** és la història d'un mitjà de comunicació. Com ho és la **Història de la ràdio**, la del cinema o la de la televisió. La **Història dels mitjans de comunicació**, doncs, les comprendria totes. La **Història de la premsa** seria una part (aquella part) de la **Història dels mitjans de comunicació** que s'ocuparia de l'evolució dels materials informatius seriats impresos, preferentment periòdics. (No podem, ara, entrar a precisar que aquests materials informatius -o periodístics- no són pas "només" informatius, sinó "preferentment" informatius i encara no pas sempre, com també només preferentment seriats i impresos).

La tradició de la **Història de la premsa** permet prèndre-la

com a referència "per excel.lència" per al conjunt dels mitjans de comunicació a l'hora d'establir QUè CAL SABER (sobre la història de la premsa, o dels mitjans de comunicació), tot i que, evidentment, cadascun dels mitjans té característiques específiques que determinen la naturalesa diversa de la recerca històrica que els tria com a objectes d'estudi diferenciats.

La **Història de la premsa** ha esdevingut de temps ençà l'ase dels cops del sector. Se li han atribuït "per excel.lència" tots els vicis del descriptivisme, el cataloguisme, incórrer en la mera compilació, subsidiarietat interpretativa, etc. En conseqüència li han plogut recomanacions, més o menys fonamentades teòricament, i de vegades molt útils, fruit de les incursions des de camps veïns. Tanmateix, aquestes aportacions s'han referit més a qüestions de metodologia d'anàlisi de la premsa com a objecte, que no pas a la premsa com a fenomen social constitutiu d'un hipotètic objecte d'estudi complex que pot ser internament organitzat i sistematitzat.

Una història més o menys social de la premsa, comptant que el context social ja hagi estat establert, hauria de plantejar-se o procurar donar resposta, com a mínim, als següents tipus de qüestions (molt esquemàticament apuntades):

I.- **Respecte de l'evolució històrica del moment de la**

producció de la premsa:

- Les característiques del suport material (condicions i limitacions tècniques, disponibilitat del paper, costos, accessibilitat d'impremtes,etc.)

- Els oficis implicats, la seva qualificació tècnica i la seva condició social.

- L'organització empresarial i la importància relativa del sector. Finançament. Modernització i diversificació d'activitats.

- Pressions i control polític del sector. Règim jurídic, funcions socials atribuïdes i marges de lliure decisió.

II.- Respecte de l'evolució històrica de l'objecte/producte premsa:

- Tipologia de les varietats de premsa en els successius períodes que hom pugui considerar.

- Les rutines del treball periodístic. Les possibilitats d'accés i de tractament de la informació.

- Les característiques morfosintàctiques de les

publicacions. Els continguts, la tematització i la seva presentació.

III.- **Respecte de l'evolució històrica del moment de la distribució.**

- Incidència de la distribució poblacional sobre la ubicació dels centres editors de premsa. Possibilitats de cobertura d'aquests centres.

- Identificació d'estructures comunitàries constituents de sistemes de comunicació homogenis (per raò de tradició, de llengua, etc.) o, contràriament, de mancances estructurals o de dependències en l'ecosistema comunicatiu en qüestió.

- Estat d'evolució general de la xarxa o xarxes de camins, vies de comunicació, així com de les possibilitats de transport, implantació del sistema de correus...

- Comerç o punts de venda especialitzats.

IV.- **Respecte de l'evolució històrica del moment de la recepció (consum)**

.

- Determinació de les correspondències entre classes

i grups socials i el consum de les modalitats de premsa.

- Determinació dels graus de culturització i alfabetització.

- Establiment de les funcions culturitzadores bàsiques (cohesionadora, disgregadora,...) respecte de les cultures comunitàries (ecosistemes) presents. Concurrència de mitjans (periòdics) i concurrència de cultures.

- Identificació de resistències i afectes lingüístics. La llengua de la premsa i la llengua popular. Especialització lingüística de la premsa i dels lectorats.

* * *

Història del periodisme.

La **Història del periodisme** s'ocupa de l'evolució de les formes de la producció i de la recepció d'enunciats periodístics (preferentment informatius, d'acord amb la cautela mostrada anteriorment) operades mitjançant els diversos mitjans de comunicació.

La **Història del periodisme** és, doncs, la història d'una

activitat especialitzada en la transmissió d'informació i d'opinions a un col.lectiu determinat -no sempre adequadament designat com a "públic", "audiència", "lectorat", etc.- i de les modalitats discursives que, en cada circumstància, aquella activitat especialitzada estableix. Aquesta activitat especialitzada es desenvolupada per la/el periodista de manera més o menys professionalitzada segons l'època i les circumstàncies.

Es la història de les maneres d'obtenir, manipular i difondre informacions, idees; d'exercir influències sobre la opinió a través d'uns mitjans de comunicació i d'unes formes expressives més o menys codificades i més o menys sofisticades (¿gèneres?).

Es també, en conseqüència, una part de la **Història de la literatura**, la Història d'una literatura específica. La Història general de la literatura li fa de referència i la determinació de ligams entre ambdues resulta fonamental. Les fronteres entre literatura i periodisme, literat/escriptor i periodista són un tema d'estudi generalment prou considerat, i prou de moda ara, com per no insistir-hi. Només voldria dir, de passada, que cal incorporar els mètodes de l'anàlisi històrica literària i de la literatura comparada a les anàlisis històriques del periodisme.

No obstant això, la **Història del periodisme** disposa d'un tronc específic i identificador que rau en, per exemple:

- a)- el seguiment de la vertebració de discursos o enunciats periodístics, a través de qualsevol mitjà,

- b)- la seva possible adscripció a una tipologia de gèneres,

- c)- l'establiment de les línies evolutives d'uns (discursos) i altres (gèneres),

- d)- l'estudi i l'anàlisi dels exemples periodístics més remarcables (de peces i d'autors),

- e)- la comparació entre tradicions periodístiques diferents... (per època, llengua, sistema cultural, etc.)

Tot i l'ús -i abús- de la denominació **Història del periodisme** cal assenyalar que, en aquest àmbit, el camí recorregut és molt curt i deficient. Fins i tot en el cas del País Valencià, malgrat la intencionada indagació d'autors ben distants com Ricard Blasco i Antoni Laguna, autors d'obres de referència fonamentals i complementàries -especialment, del primer, La Premsa del País Valencià (1790-1983). Catàleg bibliogràfic de les publicacions periòdiques aparegudes al País Valencià des de 1790 fins els nostres dies (València, 1983); i, del segon, Historia del periodismo valenciano (València, 1990)-, les peres són verdes. A les Illes ben poca cosa. I, al Principat, sort dels serveis de disciplines veïnes i, encara, d'una importància relativa insignificant. La

relativa abundància de materials interessants queda negativament compensada per la seva dispersió. Gairebé tot és per fer. Per això, a risc de resultar massa elemental, o superficial, voldria concloure afirmant que una **Història del periodisme** serà sempre necessàriament una història comparada dels periodismes o del periodisme comparat, que haurà de contenir, com a mínim:

1.- Una història dels periodistes. (De la formació dels periodistes, de l'aprenentatge de "l'ofici" periodístic, de les característiques del treball periodístic...)

2.- Una història dels textos o enunciats periodístics. (De la literatura periodística, de la relació literatura/mitjans de comunicació social...).

3.- Una història de la recepció d'aquests textos o enunciats periodístics.

Sembla difícil que sense disposar de bones aproximacions a la **Història del periodisme** puguin afrontar-se projectes globalitzadors de l'estil de les històries de "la cultura", "les idees", "el pensament polític" o, per no anar a buscar els exemples gaire lluny, de la **Història de la comunicació social**.

* * *

Com ja s'ha apuntat abans, la historiografia -la Història- ha tendit a bandejar la dimensió comunicativa de l'existència humana. I aquest bandejament de la dimensió comunicativa, que resulta indiscutible si ens referim al paper quotidià dels intercanvis relacionals més elementals, afecta fins i tot allò que podríem considerar grans fenòmens de comunicació i els propis mitjans de comunicació de masses.

D'entre la profusió de disciplines històriques aplicades a tota mena d'objectes d'estudi, i justificades amb tota mena de criteris -tot en l'activitat humana pot ser contemplat històricament-, hi trobem tot just intents d'historiar formes específiques de comunicació que han esdevingut "institucions públiques" (de la premsa, o el cinema, o la llengua, fins l'escola). No hi trobem en canvi aproximacions globals.

Com si, per exemple, hi hagués una història de l'agricultura, una història dels preus, una història del comerç..., però no una història econòmica o una Història de l'economia. La Història econòmica o de l'economia -per continuar amb el mateix exemple- preten donar compte de l'evolució de les societats en el seu conjunt, globalment, emparant-se en el caràcter universal -global- del treball humà. (La discussió sobre si la Història econòmica persegueix la globalitat, a diferència, pròpiament, de la Història de

...ell prendre una ...ió que voldria estimular el debat. Un debat que, sota la seva aparença de simplicitat, conté, em

l'economia, que seria una història sectorial, no pot ser plantejada aquí, a compte de l'exemple; encara que es tractés -segons parer d'alguns- de matèries diferents, la Història de la comunicació social contindria simultàniament els dos àmbits de referència: no distingim entre Història comunicativa i Història de la comunicació). Així, la perspectiva econòmica pot, des de la seva especificitat -la producció-, abastar la globalitat dels procesos socials. No hi ha societat humana sense una determinada "organització de la producció".

Amb la dimensió comunicativa, en canvi, el judici de les ciències socials és -ha estat- més sever a l'hora d'acceptar pretensions globalitzadores. I els estudiosos del ram hem quedat atrapats entre el positivisme estricte d'unes històries sectorials fonamentalment descriptives i instrumentals (història de la premsa tradicional) i l'empatx estructuralista de les "teories de la comunicació" que han ignorat tot allò que fes olor d'història, obsessionades per la seva autoproclamada modernitat. Per això, a la Història de la comunicació social li costa tant de transcendir la mera formulació, feta amb més o menys consistència teòrica.

Seguint amb la referència de l'economia, fins en el cas que s'establís un paral.lelisme entre economia i cultura (Història de l'economia / Història de la cultura) i no pas entre economia i comunicació, la comunicació seria en relació a la cultura allò que la producció per a l'economia. Igual com no

és concebible una societat humana sense una certa "organització de la producció", tampoc no és concebible sense una certa "organització de la producció de significació". Tota l'activitat humana històrica és immersa en processos de producció de significació, i del conjunt d'aquests processos en diem comunicació social. L'atenció específica sobre aquesta dimensió de la realitat històrica (la producció de significació) permet també d'adoptar un determinat punt de vista sobre la globalitat. L'adopció d'aquest punt de vista, el de la **Història de la comunicació**, permet desplaçar el centre d'atenció tradicional de les ciències de la comunicació des de la primacia del sistema (estructuralisme en comunicació) a la primacia del canvi: la dinamicitat, el sistema no pas donat, sinó en permanent estat de desenvolupament. En rigor i històricament, el procés de gestació i desenrotllament de qualsevol modalitat comunicativa és anterior al seu "ésser constituïda".

Els llenguatges socials -els que fan possible la comunicació social i que constitueixen (i són constituïts en el curs de) la producció de significació són el resultat del "treball comunicatiu", que els produeix i els reprodueix. Aquest "treball comunicatiu" no és pas arbitrari -ni ho són els seus llenguatges- sinó que, com qualsevol altre treball, és socialment i històricament determinat. La **Història de la comunicació** s'ocupa del seu estudi, l'estudi de la producció de significació, dels sistemes socials de significació, de les formes de "construcció de la realitat", de les més elementals

a les més complexes. Per això la Història de la comunicació social reivindica un caràcter antropològic.

En d'altres llocs, el grup de persones que treballem en Història de la comunicació a la U.A.B. hem procurat de desenvolupar línies de fonamentació teòrica. Ara, el gran repte de la matèria, la necessitat de la qual comença a ser generalment acceptada, és el de reforçar la seva capacitat descriptiva i interpretativa. L'operativitat de conceptes com el de sistema (ecosistema) de comunicació ha de mostrar-se encara capaç de proporcionar vies de reinterpretació històrica de la cultura humana menys fragmentades, menys escindides entre formes d'èlite i formes populars, i més lligades al desplegament, per exemple, de les dimensions econòmica i política de les societats. Per aquesta via, l'anacronisme de la consideració de la comunicació com a mera "ànima de la superestructura" podrà passar definitivament al racó d'antiguitats metodològiques de les quals la pròpia Història de la comunicació social aspira algun dia a donar compte.

Bellaterra, març de 1992